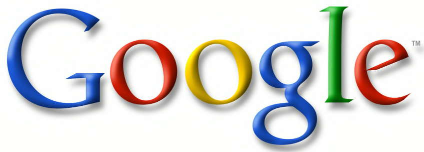

Google

VE RI
TAS

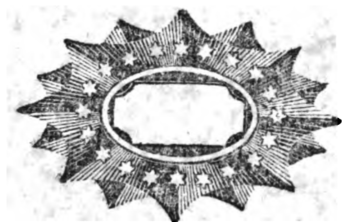
ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΤΟΥ

Κ. ΗΛΙΑ ΖΕΡΒΟΥ ΙΑΚΩΒΑΤΟΥ

ΠΡΟΣ

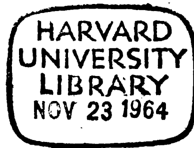
ΤΗΝ ΣΕΒΑΣΤΗΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ.

ΕΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ « *Η ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ.* »

1866.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
NOV 23 1964

Ἔντιμε Κ. Πρωθυπουργέ.

Καθισταμένης ἤδη ἀδυνάτου τῆς εἰς Ἀθήνας μεταβάσεώς μου, ἐπιτρέψατέ μοι, ἵνα λάβω τὴν τιμὴν νὰ διαβιβάσω πρὸς ὑμᾶς διὰ τοῦ ταχυδρομείου, καὶ δι' ὑμῶν νὰ ὑποβάλω πρὸς ἅπασαν τὴν Κυβέρνησιν τοῦ ἔθνους, τὸ ἐπισυναπτόμενον Ὑπόμνημα, συγκείμενον ἐκ φύλλων γεγραμμένων ἑξήκοντα ὀκτὼ, καὶ ἀφορῶν τὸ ἄτομόν μου καὶ τὸν ἀγῶνα ἐν γένει τῆς Ἑπτανήσου. Εὐελπιστῶ δὲ ὅτι οὐ μόνον θέλει τύχει εὐμενοῦς ὑποδοχῆς, ἀλλ' ὅτι μάλιστα θέλει παρέξει καὶ ἀφορμὴν πρὸς συζήτησιν λίαν σπουδαίαν καὶ ἀποτελεσματικὴν, ἐπὶ ἀντικειμένου τὰ μάλα ἐνδιαφέροντος τὴν δικαιοσύνην, τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους.

Προειδοποιῶ δὲ ταὐτοχρόνως ὑμᾶς, ὅτι ἂν τυχὸν ἠθέλατε κρίνῃ ἀναγκαίαν τὴν τύπωσιν τοῦ Ὑπομνήματος, ν' ἀφήσητε τὴν περὶ τούτου φροντίδα πρὸς ἐμὲ, διότι ἤδη προτίθεμαι νὰ δημοσιεύσω αὐτό.

Ἐν τούτοις διατελῶν μὲ τὴν εὐάρεστον προσδοκίαν ὑμετέρας ἀπαντήσεως, διομολογοῦμαι τῆς ὑμ. ἐντιμότ.

Ἐν Κεφαλληνίᾳ 14 Ἰουνίου 1866.

Πρὸς τὸν Ἔντιμον Κ. Δ. Βούλγαρην.

Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν Ἀθήναις.

Εὐπειθέστατος θεράπων

ΗΛΙΑΣ ΖΕΡΒΟΣ ΙΑΚΩΒΑΤΟΣ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΤΟΥ Κ. ΗΛΙΑ ΖΕΡΒΟΥ ΙΑΚΩΒΑΤΟΥ.

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΕΒΑΣΤΗΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

Ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ ἔθνους, καὶ ὑποβάλλων τὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δεινοῦ καὶ πολυετοῦς ἀγῶνος τῆς Ἑπτανήσου ἀφορῶντά με γεγονότα, διενεργῶ ἓν ἱερὸν δικαίωμα, ὑπείκω εἰς ἓν ὑψηλὸν καθῆκον. Νομίζω δὲ ὅτι εἶναι ἤδη καιρὰς, ὅπως ἐξέλθῃ εἰς φῶς καὶ διατρανωθῇ ἡ μέχρι τοῦδε παραγκωνισθεῖσα δικαιοσύνη, καὶ ἀναλαμβάνουσα τὴν οἰκείαν αὐτῆς θέσιν, δώσῃ τὴν προσήκουσαν ἱκανοποίησιν.

Πᾶσα ἐκ μέρους μου περαιτέρω ἀποσιώπησις, ἤθελεν ἴσως ἑρμηνευθῇ ὡς ὀλίγη ἐκτίμησις ἢ καὶ ἐγκατάλειψις τῶν μεγάλων θυσιῶν μου, ἰσοδυναμοῦσαι μὲ αὐτοχειρίαν, καὶ ὡς μία ἀσύγγνωστος παραμέλησις τῆς διατηρήσεως τοὐλάχιστον καὶ τοῦ μέλλοντος τῶν τέκνων μου, — καθὼς προσέτι ἡ παρ' ἑτέρων παραγνώρισις, ἤθελεν εἶσθαι οὐ μόνον ἀθέτησις καὶ καταπάτησις πολυτίμων καὶ ἀδιαφιλονεικήτων δικαιωμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτόχρημα ἀνθρωποκτονία μιᾶς πολυαρίθμου καὶ ἀδυνάτου οἰκογενείας.

Ἄρχομαι ἤδη τῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων. Ἵνα ὅμως συμβιβάσω τὴν δυνατὴν συντομίαν μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης σαφηνείας, ἀναφέρω μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ὑπομνήματος, ὡς συνέχειαν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ μέρος αὐτοῦ ἀναπόσπαστον, πᾶν σχετικὸν ἔγγραφον καὶ πᾶσαν ἀναγκαίαν σημείωσιν.

Παραλείπων ἐπομένως τὰ εἰς ἀπωτέρας ἐποχὰς διατρέξαντα, λαμβάνω τὴν ἀφετηρίαν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1848, ὅτε ἡ Ἀγγλικὴ Προστασία ἀπεφάσισε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἑπτάνησον τὸν περὶ ἐλευθεροτυπίας νόμον, καὶ ἓν ἐλευθερώτερον ἐκλογικὸν σύστημα, διότι ἔκτοτε κυρίως χρονολογοῦνται καὶ οἱ μᾶλλον ἀπηνεῖς κατ' ἐμοῦ διαπραττόμενοι ἄδικοι καὶ παράνομοι καταδιωγμοί.

Δράττων τὴν εὐκαιρίαν τῆς εἰσαγωγῆς τῶν νέων ἐλευθεριῶν, αἵτινες περιεφρούρουν πᾶσαν ἔντυπον ἢ διὰ λόγου ἔκφρασιν μὲ τὴν αἰγίδα τῆς νομιμότητος, καὶ στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ δικαίου καὶ τῆς καλῆς πίστεως, ἐνόμισα ἱερὸν καθῆκόν μου, καίτοι λίαν ἀσθενής, ν' ἀναδεχθῶ ἀφθόρμητος τὴν ὑπεράσπισιν τῶν δικαίων τῆς πατρίδος μου διὰ τῆς ἐκδόσεως μιᾶς ἐφημερίδος. Ὅθεν μετὰ τὴν δημοσίευσιν ἑνὸς ἐκτεταμένου ὁπωσοῦν προγράμματος (α), καὶ τὴν διὰ φιλικῶν συνδρομῶν καὶ ἰδίων δαπανῶν μετακόμισιν ἑνὸς Τυπογραφείου, ἐξέδωκα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1849 καὶ τὴν πρώτην ἐν Κεφαλληνίᾳ Ἐφημερίδα ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ὁ Φιλελεύθερος. Αἱ ἀρχαὶ καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς ἦσαν ἡ πιστὴ καὶ εἰλικρινὴς ἔκφρασις, οὐ μόνον τῶν ἰδίων μου φρονημάτων καὶ αἰσθημάτων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων προσέτι τοῦ Ἑπτανησιακοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποίου προεθέμην ταὐτοχρόνως τὸν διαφωτισμὸ καὶ τὴν μόρφωσιν, — ἦσαν δὲ ἐν κεφαλαίῳ, ἡ παῦσις τῆς Προ-

στασίας, καὶ ἡ Ἕνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς Ἑλλάδος.

Τὸ πρῶτον αὐτὸ ἐν Ἑπτανήσῳ ἐθνικὸν καὶ θαῤῥαλέον κήρυγμα, θίγον τὰ εὐαισθητότερα τῶν καρδιῶν νήματα, ἀντήχησε φυσικῷ τῷ λόγῳ φαιδρὸν καὶ γενναῖον πανταχοῦ, καὶ ἠσπάσθη παρ' ἁπάντων μετ' ἀνεκφράστου ἀγαλλιάσεως καὶ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ. Ἡ τότε ὅμως Προστασιανὴ Κυβέρνησις ὑπεδέξατο αὐτὸ πάντῃ ἀντιθέτως καὶ λίαν δυσμενῶς, διότι μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν τριῶν πρώτων φύλλων, μοῦ ἀπήντησε μὲ μίαν αὐθαίρετον καὶ πεντάμηνον ἐξορίαν ἐπὶ τῆς νήσου τῶν Παξῶν (β).

Μετὰ πάροδον μόλις εἴκοσιν ἡμερῶν ἀπὸ τὴν ἐκ ταύτης ἐπάνοδόν μου, νέος ὅμοιος καταδιωγμὸς ἐξετελέσθη κατ' ἐμοῦ ὑπὸ τοῦ Ἁρμοστοῦ Κ. Οὐάρδου, διαμένοντος τότε ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἕνεκα τῶν θλιβερῶν σκηνῶν, τὰς ὁποίας ἐπροχάλεσεν ἡ σκοπίμως ὑποκινηθεῖσα στάσις τῆς Σκάλας, διότι μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 4ου. φύλλου τοῦ Φιλελευθέρου, συνελήφθην ἐκ νέου αὐθαιρέτως, καὶ ἀφοῦ διά τινας ἡμέρας μετεφερόμην ἀπὸ τὰς φυλακὰς τῆς Κεφαλληνίας εἰς ἐκείνας τῆς Ζακύνθου, ἐξεσφενδονίσθην ἐπὶ τέλους εἰς τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ὅπου διέμεινα ἐπὶ ἓξ σχεδὸν μῆνας (γ).

Διαρκούσης τῆς ἐπὶ τῶν Κυθήρων ἐξορίας μου, ἠνοίγετο βουλευτικὸς ἀγὼν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ κατὰ τὸ νεοεισαχθὲν ἐκλογικὸν σύστημα, καὶ προταθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐν ἀγνοίᾳ μου ὑποψήφιος, ἐξελέχθην Βουλευτὴς Κεφαλληνίας διὰ τὴν Ἐννάτην Βουλευτικὴν περίοδον. Συνέπεια ἄμεσος τῆς ἐκλογῆς ταύτης ἐχρημάτισεν ἡ ἐκ τῶν Κυθήρων ἀνάκλησίς μου (δ).

Ἡ ὄντως ἐλευθέρα, καίτοι ὁπωσοῦν τρικυμιώδης, 9η

Βουλὴ τῆς Ἑπτανήσου, μόλις ἐβίωσεν, ἀντὶ τριῶν, μίαν μόνην σύνοδον καὶ ταύτην ἀτελῆ, διότι ἀναβαλλομένη πολλάκις, ἕνεκα τῆς κυβερνητικῆς ἀποτυχίας διαφόρων ζητημάτων, καὶ τελευταῖον ἕνεκα τῆς προτάσεως τοῦ περὶ Ἑνώσεως ψηφίσματος, διελύθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ Ἁρμοστοῦ Κ. Οὐάρδου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τῶν βουλευτικῶν αὐτῶν ἀναβολῶν, καὶ πρὶν εἰσέτι ἐκδοθῇ τὸ διάταγμα τῆς διαλύσεως, ἐγὼ ἐξηκολούθουν τὸ δὶς διακοπέν μοι στάδιον τῆς δημοσιογραφίας. Εἶχον οὕτω διέλθῃ ἓν ἔτος περίπου, ὅτε, ἄνευ τινὸς σεβασμοῦ πρὸς τὸν βουλευτικὸν τοὐλάχιστον χαρακτῆρά μου, ἡρπάγην αἴφνης ἐκ τοῦ γραφείου μου περὶ τὴν 2 Ὀκτωβρίου 1851, καὶ δι' ἑνὸς ἀτμοπλοίου μετεφέρθην ἄνευ συγκοινωνίας καὶ ὡς αἰχμάλωτος ἐπὶ τοῦ ξηροσκοπέλου τῶν Ἀντικυθήρων, ὅπου διετέλεσα δέσμιος ἐπὶ πέντε ἥμισυ ἔτη (ε).

Ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ πολυοδυνωτέρα ἐποχὴ τοῦ βίου μου, ἡ πλήρης κινδύνων φανερὰ καὶ ἀφανὴς πίεσις, καὶ ἡ βαθμιαία τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν συμφερόντων μου καταστροφή, ἥτις διαρκεῖ μέχρι τῆς σήμερον. Ἀλλ' ἤδη δὲν πρόκειται, οὔτε περὶ ὅλων τῶν περιπετειῶν τοῦ βίου μου, οὔτε περὶ τῆς λεπτομεροῦς ἀφηγήσεως τῶν διατρεξάντων κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν Ἀντικυθήρων πολυετῆ αἰχμαλωσίαν μου, καὶ τὴν σύγχρονον, καίτοι βραχυτέραν, ἑτέρων συμπολιτῶν μου, ἀλλ' ἁπλῶς περὶ ὅσων στενῶς συντελοῦν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ Ὑπομνήματος τούτου.

Δύο ἤδη εἶχον παρέλθῃ μῆνες ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς ἁρπαγῆς μου, ὅταν ὁ Ἁρμοστὴς Κ. Οὐάρδος, κατὰ διαταγὴν τοῦ ὁποίου εἶχον αἰχμαλωτισθῆ, μ' ἐπρότεινε διὰ τοῦ δεσμοφύλακός μου, ὅτι ἠδύνατο νὰ μ' ἐλευθερώσῃ ἐκ

τοῦ Ἀντικυθηρείου δεσμωτηρίου μου, καὶ νὰ μοῦ προσφέρῃ ὅ,τι ἤθελον ἀπαιτήσει ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν, ἐὰν ὑπεσχόμην νὰ παύσω τὴν ἔκδοσιν τοῦ Φιλελευθέρου, καὶ τὸ κήρυγμα τῆς Ἑνώσεως. Τὰς ἀπρεπεῖς ὅμως καὶ διορῶσας τὴν ἀμαύρωσιν τοῦ πολιτικοῦ χαρακτῆρός μου ταύτας προτάσεις, τῶν ὁποίων μοὶ ἀπεποιήθη ἡ ἔγγραφος παράδοσις, ἀπέῤῥιψα μετ' ἀγανακτήσεως, προτιμήσας νὰ μείνω διὰ βίου ἐπὶ τοῦ βράχου μου, παρὰ νὰ ὑποκύψω εἰς τὴν βίαν, ἢ νὰ παρεκτραπῶ ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς τιμῆς καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ.

Ἀποτυχούσης τῆς πρώτης αὐτῆς ἀποπείρας, διελύθη καὶ ἡ 9η Βουλή, καὶ διεδέχθη ὑπὸ τῆς 10ης, εἰς τὴν ὁποίαν καίτοι δὶς ἐπροτάνθην ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς ὑποψήφιος, δὲν ἔσχον τὴν τύχην ν' ἀπαρτήσω μέρος, ἕνεκα τῆς ἐπεμβάσεως τῆς στρατιωτικῆς λόγχης, καὶ τῆς σκανδαλώδους παραβιάσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς μυστικῆς ψηφοφορίας, αὐτοῦ τοῦ παλλαδίου τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν.

Ἐν τούτοις τὸ θῦμα τῶν Ἀντικυθήρων δὲν ἐλησμονεῖτο. Ἕτεραι προτάσεις διαφόρου μὲν φύσεως, οὐχ' ἧττον ὅμως ἀθέμιτοι καὶ ἐνεδρευτικαὶ ἀπὸ τὰς προγενεστέρας μ' ἀπευθύνοντο ἐκ διαλειμμάτων, πότε μὲν ὑπὸ ἐπὶ τούτου στελλομένων ἐπιτροπῶν, πότε δὲ ὑπὸ τοῦ δεσμοφύλακός μου, ἀλλὰ πάντοτε κατ' εἰσήγησιν καὶ διαταγὴν τοῦ Ἁρμοστοῦ καὶ τῶν τότε κυβερνώντων· ὅλας ὅμως σταθερῶς τὰς ἀπέκρουαν, διότι ἀπήτουν δυνάμει τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀνόμως παραβιασθείσης ἀτομικῆς μου ἐλευθερίας, τὴν ἄνευ ὅρων ἀνάκλησίν μου (ς).

Τέσσαρα περίπου ἔτη ἠρίθμουν ἐπὶ τῶν Ἀντικυθήρων, ὅτε ὁ Ἁρμοστὴς Ἰοῦγκος, διάδοχος τοῦ Κ. Οὐάρδου,

2

συνεκάλεσε τὴν 10ην Βουλὴν, ἥτις τότε μόνον ὕψωσεν ὁμόθυμον φωνὴν, καὶ κηρύττουσα παμψηφεὶ παράνομον τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ἀπήτησε τὴν κατὰ τὸ δίκαιον καὶ τὸν νόμον ἀπελευθέρωσίν μου (ζ). Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ ἔκφρασις διετυπώθη, οὔτε ἐπισήμως μοὶ διεκοινώθη, οὔτε παρὰ τοῦ Ἁρμοστοῦ καὶ τῆς κυβερνήσεώς του ἐσεβάσθη.

Μετὰ παρέλευσιν μόνον πολλῶν μηνῶν, ὁ Κ. Ἰοῦγκος μοὶ διεκοίνωσε δι' ἑνὸς παραδοθέντος μοι ἐγγράφου, ὅτι ἠδυνάμην νὰ ἐξέλθω τῶν δεσμῶν μου, καὶ νὰ διαμένω εἰς οἱανδήποτε ἐκ τῶν ἓξ νήσων εὐαρεστούμην, ἐκτὸς τῆς Κεφαλληνίας· εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως τότε μόνον ἤθελε μοῦ ἐπιτραπῇ ἡ ἐπάνοδος, ὅταν ἤθελα δώσῃ ἀποχρῶσαν ἐγγύησιν. Τοιαύτας, ὡς μὲ διεβεβαίονεν, εἶχε λάβει διαταγὰς παρὰ τοῦ Ὑπουργείου του (η). Ἀλλὰ καὶ τὰς προτάσεις ταύτας τοῦ Κ. Ἰούγκου ἀπέκρουσα, ὡς καὶ ἐκείνας τοῦ προκατόχου του, διότι οὐ μόνον μ' ἀπέκλειον ἐκ τῆς γῆς τῆς γεννήσεώς μου καὶ τῶν κόλπων τῆς οἰκογενείας μου, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην ν' ἀναγνωρίσω καὶ εἰς τινὰ τὸ δικαίωμα νὰ μὲ κρατῇ αὐθαιρέτως δέσμιον, καὶ νὰ μοῦ προτείνῃ τὴν ἀπελευθέρωσίν μου ὑπὸ ὅρους παρανόμους καὶ ταπεινωτικούς.

Ἐν τούτοις ἐνόσῳ ἐγὼ ἀπεποιούμην νὰ δεχθῶ τὰ προσφερόμενα ἄδωρα δῶρα, ἐπὶ τοσούτῳ συνεσφίγγοντο αἱ ἁλύσεις μου, καὶ ἐπολλαπλασιάζοντο αἱ ῥαδιουργίαι, καὶ αἱ κατὰ τῆς ὑπάρξεώς μου δυσπραγίαι, ἀλλ' οὐδόλως ἴσχυον νὰ καταβάλλωσι τὸ θάῤῥος μου, ἢ νὰ μὲ ἀποτρέψωσιν ἀπὸ τὴν ἀνέκαθεν ἐγχαραχθεῖσαν πορείαν τῆς πατριωτικῆς ἀρετῆς. Πέντε ἥμισυ ἔτη εἶχον οὕτω διέλθῃ, ὅταν αἴφνης περὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1857 μοὶ διεκοινώθη παρὰ τοῦ δεσμοφύλακός μου, ὅτι κατ' ἀνωτέραν δια-

ταγὴν διελύοντο τὰ δεσμά μου, καὶ ἤμην ἐλεύθερος ν' ἀπέλθω, ὅπου εὐαρεστοίμην, εἴτε εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, εἴτε ἀλλαχοῦ (θ). Τὴν ἁπλὴν καὶ ἄνευ ὅρων αὐτὴν ἀγγελίαν, ἥτις οὐδεμίαν ἐπέφερε προστριβὴν εἰς τὸν πολιτικὸν χαρακτῆρά μου, παρεδέχθην ἄνευ δισταγμοῦ, καὶ ἀπῆλθον παραχρῆμα ἐκ τοῦ βράχου τῶν στεναγμῶν καὶ τῶν δακρύων, καίτοι ἐπιδεὴς πολλῶν ἀντικειμένων.

Ἐξερχόμενος τῶν δεσμῶν μου, ὡς τὸν εἰπόντα « Ἥκω νεκρῶν κευθμῶνα καὶ πύλας σκότου λιπὼν », ἀφίχθην τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, ὅπου πρώτην φορὰν ἔμαθον καὶ ἀνέγνωσα τὰ πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἀπελευθερώσεώς μου δημοσιευθέντα ἔγγραφα εἰς τὴν ἐπίσημον τοῦ Κράτους ἐφημερίδα, διότι ληξάσης τῆς 10ης Βουλευτικῆς περιόδου, καὶ ἀρχομένης τῆς 11ης οἱ ἐκλεχθέντες Βουλευταὶ Κεφαλληνίας μετὰ τοῦ Ἐπάρχου αὐτῆς, ἀπετάνθησαν ἐγγράφως καὶ ᾐτήσαντο τὴν ἐπάνοδόν μου ὑπὸ τοῦ Ἁρμοστοῦ, ὅστις τότε κατὰ συνέπειαν τῶν αἰτήσεων αὐτῶν ἐχορήγησε τὴν ἄδειαν τῆς ἀνακλήσεώς μου (ι). Ἐγὼ ἀπέχω, ὡς ἀλλότριον τοῦ προκειμένου, ἀπὸ πᾶν σχόλιον ἐπὶ τῶν ἐγγράφων αὐτῶν.

Ἀποβιβασθεὶς ἐν Κεφαλληνίᾳ μετά τινων ἡμερῶν διάπλουν, εὗραν μὲν τὴν οἰκογένειαν καὶ τὰ τρυφερὰ εἰσέτι τέκνα μου, ἀλλ' ὁποῖα δύναται νὰ φαντασθῇ τις μετὰ ἓξ σχεδὸν ἐτῶν ὀρφανίαν καὶ στέρησιν τοῦ φυσικοῦ αὐτῶν προστάτου καὶ ἀντιλήπτορος· εὗρον ἐρείπια καὶ σκελετὸν οἰκογενείας. Συναντᾶτο ὁ σύζυγος μὲ τὴν σύζυγον, καὶ ὁ πατὴρ μὲ τὰ τέκνα, ἀλλ' ὡς φάσματα ἐξερχόμενα ἐκ τῶν μνημείων, καὶ ὡς φίλοι ναυαγοὶ διασωθέντες καὶ συναντώμενοι, ἀφοῦ πολυωδύνως ἐπάλαισαν μετὰ τοῦ θανάτου. . . . .

Εἶχον ἀνάγκην ἀνέσεως καὶ ἡσυχίας, ὅπως διευθετήσω, κατὰ τὸ δυνατὸν, τὰ τῆς κατερειπωμένης καὶ ἐγκαταλελειμμένης οἰκίας μου, ἐποικοδομήσω βαθμηδὸν τὰς δυνάμεις μου, καὶ διαφωτίσω τὸ πνεῦμά μου, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τόσα ἔτη διετέλει εἰς τὸ σκότος, διότι πολλὰ εἶχον διαδραματισθῆ ἐν τῇ πολυχρονίῳ ἀπουσίᾳ μου, καὶ πολὺς τότε ἐγένετο πάταγος εἰς τὴν συνελθοῦσαν 11ην Βουλὴν περὶ τῆς νομιμότητος τῶν ἐκλογῶν της.

Εἰσερχόμενος ἐντὸς ἀγνώστου εἰς ἐμὲ κόσμου, καὶ μὲ μόνας τὰς ἐντυπώσεις, τὰς ἀναμνήσεις, καὶ τὰς ἰδέας τῆς ἐρήμου καὶ τῶν δεσμῶν μου, ὀφείλω νὰ τὸ ὁμολογήσω ὅτι καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως, οὐδόλως εὐαρεστούμην ἐκ τῶν πραγμάτων, διέβλεπον, ὡς καὶ ἐκ τοῦ ἀμυδροῦ φωτὸς τοῦ βράχου μου, ὅτι σκώληξ βαθὺς καὶ κεχρυμμένος διεβίβρωσκεν αὐτὰ, ἡ ἐπιπολαιότης δὲν ἐπλήρονε τὴν καρδίαν μου, δὲν ἔπειθε τὴν συνείδησίν μου. Ἑπομένως καθῆκον πατριωτικὸν καὶ οἰκογενειακὸν συνάμα μοὶ ἐπεβάλλετο νὰ μὴ προβῶ εἰς οἱονδήποτε μέτρον, ἄνευ προηγουμένης αὐστηρᾶς ἐρεύνης καὶ ἐμβριθοῦς σκέψεως, ἀλλὰ ματαίως ἠγωνιζόμην! « alius Imperator, alius animus hominum ».

Μόλις εἶχον παρέλθη τρεῖς μῆνες ἀπὸ τῆς ἐκ τῶν Ἀντικυθήρων ἐπανόδου μου, ὅταν πρᾶξις λίαν δυσάρεστος, οὐχὶ βεβαίως δι' ἐμὲ, ἀλλὰ δι' ὅσους τὴν ἐπενόησαν καὶ τὴν ἐξετέλεσαν, διενεργήθη κατ' ἐμοῦ, διότι εἷς τῶν δανειστῶν μου ὅστις μ' ἐπηγγέλλετο καὶ τὸν πολιτικὸν φίλον, κατάσχεσε τὰ ὀλίγα απομείναντα ἐκ τῆς καταστροφῆς μου, οἰκιακὰ ἔπιπλα, καὶ ἐπώλησεν αὐτὰ εἰς τὴν δημοπρασίαν (x). Οὕτω πῶς ἐχαιρετήθη, ὁ παρ' ἑτέρων τότε καλούμενος ἐθνομάρτυς, κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας

τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἀφίξεώς του! Ἡ πρᾶξις ὅμως ἐκείνη, καίτοι κατὰ τὸ φαινόμενον μικρᾶς προσοχῆς ἀξία, μ' ἔθετεν ἄλλως εἰς κατάστασιν πολλὰ νὰ ἐννοήσω, ἀλλ' ἐσιώπησα τότε, ὡς καὶ ἤδη σιωπῶ!!

Διέμεινα εἰσέτι ἐν Κεφαλληνίᾳ ὀλίγους μῆνας, ἀλλὰ περὶ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1857, ἀπῆλθον, ὡς στρουθίον ἐκ νέου καταδιωκόμενον ἐκ τῆς φωλεᾶς του, εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἄλλως ὠφελούμενος ἐκ τῆς περιστάσεως, ἐσπούδαζον καὶ ἐκ τοῦ πλησίον τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα. Ἡ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου διατριβή μου, παρετάθη ἐπὶ ἓν ἥμισυ ἔτος, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου, εἶδον καὶ ἐμελέτησα πολλά, ἐφιλοξενήθην μὲν λίαν περιποιητικῶς ὑπό τινων ἰδιαιτέρων οἰκογενειῶν, πρὸς τὰς ὁποίας εὐγνωμονῶ, ἀλλ' ἀπήντησα καὶ οὐκ ὀλίγα εἰς ἄκρον δυσάρεστα, τὰ ὁποῖα ἤδη παρατρέχω.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ἀπεσύρθην μετὰ τῆς οἰκογενείας μου ἐν τῇ ἐξοχῇ ἐπὶ 7 μῆνας, ὅπου διένειμα μετὰ τῶν ἀδελφῶν μου τὰ πατρικά μας κτήματα, καὶ ἐπλήρωσα ἐξ αὐτῶν τινὰς ἀνυπομόνους δανειστάς μου. Μετὰ ταῦτα προητοιμάσθην ν' ἀπέλθω μεθ' ἑνὸς τῶν υἱῶν μου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματός μου, ὅπως, εἰ δυνατόν, ἐλαφρύνω τοὐλάχιστον τὰς οἰκονομικὰς δυσχερείας τῆς οἰκογενείας μου, τὴν ὁποίαν ἐγκατέλειπον σχεδὸν ἐν ὑπαίθρῳ. Μετέβην δὲ μὲ τὴν ἀπόφασιν ν' ἀποσυρθῶ ἐκ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων· ἕνεκα τούτου καὶ ῥητῶς παρήγγειλα πρὸς τὴν σύζυγον καὶ τοὺς συγγενεῖς μου, νὰ μὴν ἐπιτρέψωσι ποτὲ ν' ἀναμιχθῇ πλέον τὸ ὄνομά μου εἰς ἐκλογὰς ἢ ἕτερα ἀντικείμενα πολιτικά.

Ἀλλὰ νέαι περιπέτειαι καὶ νέα δεινὰ μὲ παρηκολούθησαν καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἀνατολῆς. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, ἤνοιξα δικηγορικὸν γραφεῖον, ἀλλὰ δὲν εἶχε παρέλθη μὴν, ὅτε ἐπληροφορήθην διὰ γραμμάτων, ὅτι ἐπροτάνθην μετὰ ἑτέρων τριῶν, ὡς ὑποψήφιος βουλευτὴς Κεφαλληνίας, πρὸς συμπλήρωσιν βουλευτικῶν τινῶν κενῶν, λαβόντων χώραν ἐν τῇ 11ῃ Βουλῇ.

Ἡ εἴδησις αὕτη ἐπέπεσε κατ' ἐμοῦ ὡς κεραυνὸς, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργὰ, διότι μέχρισοῦ φθάσῃ ἡ ἀπάντησίς μου, ὁ ἐκλογικὸς ἀγὼν ἦτον ἐκπεραιωμένος, καὶ ἡ ἐκλογή μου ὡς βουλευτοῦ μοὶ ἀνηγγέλετο πλέον τηλεγραφικῶς. Εἷς μόνος μὴν ἐναπελείπετο πρὸς λῆξιν τῆς 2ας συνόδου τῆς 11ης Βουλῆς· ὁ χρόνος ἑπομένως ἦτο λίαν βραχὺς, ὤφειλον ταχέως ν' ἀποφανθῶ, ἡ πίεσίς του μὲ κατεβάρυνεν, ἐνῷ διετέλουν ἀμφιῤῥεπὴς μεταξὺ παραδοχῆς καὶ ἀπαποιήσεως.

Ἐδυσθαφρυνόμην ἐκ τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα πλέον ἐνόμιζον δυσθεράπευτα, — ἐσκεπτόμην ἐπὶ τῆς διακοπῆς τοῦ δικηγορικοῦ σταδίου μου, — ἐθεώρουν τὸ βάραθρον, τὸ ὁποῖον ἠνοίγετο καὶ ἀπειλοῦσε νὰ καταποντίσῃ τὴν οἰκογένειάν μου, — ἀνελογιζόμην τὴν πλήρη στέρησιν παντὸς μέσου· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσε τὸ μέτρον τῆς παραδοχῆς. Ἑπομένως ἐσφάλισα τὸ δικηγορικὸν γραφεῖόν μου, καὶ ὢν ἐπιδεὴς χρημάτων διὰ τὰς ἀναγκαίας δαπάνας τοῦ διάπλου, τὸν ὁποῖον οὐδόλως ἐφρόντισαν οἱ ἐν Κεφαλληνίᾳ προτείναντές με νὰ διευκολύνωσιν, ἀπετάνθην πρός τινα μεγαλέμπορον γνώριμόν μου δι' ἐπὶ τούτου ἐπιστολῆς, ἐγχειρισθείσης εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ μου Ἀναστασίου, ἀλλ' οὔτε κἂν ἀπαντήσεως

ἠξιώθην (λ). Θεωρῶν τότε τὸν ἑαυτόν μου πανταχόθεν ἐγκαταλελειμμένον, ἐνόμισα ὅτι οὔτε καθῆκον εἶχον, οὔτε ἀξιοπρεπὲς ἦτον νὰ θυροδέρνω πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ Βουλευτικοῦ μου ναύλου. Ὅθεν ἔσπευσα νὰ διαβιβάσω διὰ τοῦ ταχυδρομείου τὴν παραίτησίν μου (μ).

Ὁ πολιτικὸς τῆς Ἑπτανήσου ὁρίζων κατέστη ὁπωσοῦν αἰθριώτερος διὰ τῆς παραιτήσεώς μου, διότι διήγειρεν αὕτη ἐν τῇ Βουλῇ σφοδρὰν καὶ παρατεταμένην συζήτησιν, τῆς ὁποίας τὰ τελικὰ συμπεράσματα ἦσαν ἡ ἀπόκρουσις αὐτῆς, ἡ ἐπιψήφισις πεντήκοντα λιτρῶν στερλινῶν πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ταξειδίου μου, καὶ ἡ ὁμόθυμος παραδοχὴ προτάσεως, ἐκφραζούσης τὴν βαθεῖαν τῆς Βουλῆς λύπην διὰ τὴν παραίτησίν μου, τὴν ἔνθερμον αὐτῆς ἐπιθυμίαν τοῦ να ἴδῃ συγκοινωνὸν τῶν ἐργασιῶν της πατριώτην, οἷος ἤμην ἐγώ, — καὶ τὴν πρὸς ἐμὲ διακοίνωσιν τῆς προτάσεως ταύτης δι' ἐπὶ τούτου τοῦ Προέδρου ἐπιστολῆς (ν).

Ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς ἔσπευσε μὲν νὰ μοῦ πέμψῃ τὰ ἀφορῶντα τὴν παραίτησίν μου πρακτικά, δημοσιευθέντα εἰς τὴν τότε ἐκδιδομένην ἐν Κερκύρᾳ Νέαν Ἐποχήν· ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἐπιψηφισθέντα μέσα τοῦ διάπλου μου. Ἰδιαιτέραν ἐπιστολὴν μόνον μ' ἀπεύθυνε δι' ἧς μ' ἀνήγγειλε πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν διαβίβασιν τῶν πρακτικῶν τῆς Βουλῆς, καὶ μοὶ ἐπρότεινε, ἂν εὐαρεστούμην, νὰ διατάξῃ τὴν ἁρμοδίαν Ἀρχήν, ὅπως μοῦ χορηγῇ τῶν ἐκ τεσσαράκοντα διστήλων μηνιαῖον τοῦ Βουλευτοῦ μισθόν, τὸν ὁποῖον εἶχε παραδεχθῇ ἡ 11η Βουλή. Ἐγὼ ὅμως ἀπαντῶν πρὸς αὐτόν, ἀπεποιήθην νὰ δεχθῶ τὴν Βουλευτικὴν μισθοδοσίαν δι' οὓς λόγους ἀναφέρω εἰς τὴν ἀπάντησίν μου, καὶ διότι ἡ 9η Βουλή, τῆς ὁποίας ἤμην μέ-

λος, εἶχε καταργήσει τὴν μηνιαίαν ἐπιχορήγησιν, καὶ ψηφίσει ἁπλὴν πρὸς τοὺς Βουλευτὰς ἀποζημίωσιν δι' ὅσον καιρὸν ἠργάζοντο (ξ).

Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἀφορώντων τὴν παραίτησίν μου πρακτικῶν, καὶ τὴν γνῶσιν αὐτῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μ' ἐπροτάνθη ὑπό τινος φίλου, ἐκ μέρους δῆθεν τῶν ἐμπόρων, ὅτι ἂν ἀπεφάσιζον νὰ παραδεχθῶ τὰ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψηφισθέντα, ἤθελον προθύμως μοὶ χορηγηθῇ πεντήκοντα λίτρες διὰ τὴν ἀναγκαίαν δαπάνην τῆς ἀπελεύσεώς μου· ἀλλ' ἀπεποιήθην νὰ δεχθῶ τὴν ὀψίγονον, οὕτως εἰπεῖν, αὐτὴν φιλοφροσύνην, διότι ἐκτὸς ἑτέρων λόγων, οὐ μόνον δὲν μ' εἶχε διαβιβασθῇ ἡ ἐπίσημος τοῦ Προέδρου ἐπιστολή, ὡς εἶχε ψηφίσει ἡ Βουλή, ἀλλ' ἦτον ἤδη καὶ πολὺ ἀργά,—ἡ εἰς τὴν Κέρκυραν ἄφιξίς μου, ἤθελε συναντηθῇ μὲ τὴν λῆξιν τῆς συνόδου.

Ἐν τοσούτῳ ἤνοιξα ἐκ νέου τὸ δικηγορικὸν γραφεῖόν μου, ἀλλ' ἡ θέσις μου, ἕνεκα τῆς Βουλευτικῆς παραιτήσεώς μου καὶ τῆς μὴ παραδοχῆς αὐτῆς, μετεβλήθη ἐντελῶς. Οὐδεμία ἐργασία μοῦ προσεφέρετο. Ἴσως μ' ἐνόμιζον μετέωρον, καὶ διατελοῦντα ἐν καταστάσει, οὕτως εἰπεῖν, ἐκρεμοδικίας,—τὸ νῆμα τοῦ δικηγορικοῦ σταδίου μου ἐθεωρεῖτο πλέον διακεκομμένον,— οὐδεὶς μοὶ ἐχορήγει τὰς ὑποθέσεις του, διότι καὶ οὐδεμίαν εἶχε βεβαιότητα περὶ τῆς διαμονῆς μου, ἀφοῦ μάλιστα ἐγὼ αὐτὸς ἀμφεταλαντευόμην,—ἅπαντες σχεδὸν μ' ἀπέφευγον, διότι εἶχον φαίνεται τὴν ἰδέαν, οὐχὶ ἴσως ἀνυπόστατον, ὅτι χεὶρ ἀφανὴς καὶ στιβαρὰ εἰσέτι μὲ κατεδίωκε, — μ' ἐξελάμβανον ὡς νέον Ἀννίβαν « qui profugus ex Africa hostem populo romano toto orbe querebat. » Ἀλλ' ἀπέχω ἤδη ἀπὸ πᾶσαν λεπτομερῆ ἔκθεσιν ἐπὶ τῶν καθ' ὅλην

τὴν διάρκειαν τῆς διαμονῆς μου πολυειδῶν καὶ δυσαρέστων συμβάντων.

Ἐγκαταλελειμμένος οὕτω παρὰ πάντων, ἐσφάλισα ἐκ νέου τὸ γραφεῖόν μου, καὶ διῆγον βίον ἀργὸν, ἀλλ' εἰς ἄκρον ὀχληρὸν καὶ βεβασανισμένον. Τὰ ἐνοίκια καὶ τὰ ἡμερούσια ἔξοδά μου, τοσούτῳ ἐκεῖ ὑπέρογκα, λίαν μ' ἐπεβάρυνον· πολλάκις ἐστερούμην καὶ αὐτῶν τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων, — καὶ ἂν φίλος τις, τὸν ὁποῖον προγενεστέρως, εἶχον γνωρίσει εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον ὀφείλω τὴν εὐγνωμοσύνην μου, δὲν μὲ συνέδραμεν, ἤθελον εὑρεθῇ εἰς πολὺ δεινὰς περιπετείας μετὰ τοῦ υἱοῦ μου. Σιμὰ εἰς ταῦτα, εἶχον καὶ τὰς πλήρεις πικριῶν τῆς οἰκογενείας μου ἐπιστολὰς, αἵτινες διηνεκῶς μ' ἀνέφερον τὰς οἰκονομικὰς αὐτῆς δυσχερείας, καὶ τὴν ὀδυνηρὰν ἐγκατάλειψίν της.

Διατελῶν εἰς τοιαύτην καταθλιπτικὴν θέσιν, ἥτις τὴν σκιὰν μόνον τοῦ ἐλευθέρου ἀνδρὸς παρίστανε, καὶ τὴν πραγματικότητα τοῦ δεσμίου, δὲν ἐξέλειπε καὶ ἀπὸ τὴν καρδίαν μου τὸ θάῤῥος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἀλγεινοτέρων δεινοπαθειῶν, ἐνισχύει τὰς μεγάλας καὶ πατριωτικὰς ψυχάς. Τὰ δάκρυα τοῦ μαρτυρίου εἶναι ἡ ἄρδευσις τῆς ἐθνικῆς ἀρετῆς. Ἀπετάνθην ἐγγράφως πρὸς τὸν Πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, ἀντιπροσωπεύοντα τότε καὶ τὴν Ἑπτάνησον, καὶ ἐξετούμην παρ' αὐτοῦ διασαφήσεις ἐπὶ τοῦ αἰνίγματος τῆς θέσεώς μου, καὶ ἓν ἔντιμον πέρας εἰς τὰ πράγματα, ἀλλ' οὐδεμιᾶς ἀτυχῶς ἠξιώθην ἀπαντήσεως (ρ).

Ὁ καιρὸς ἐν τούτοις παρήρχετο, — ἡ θέσις μου, ὡς καὶ ἐκείνη τῆς οἰκογενείας μου ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐβεινοῦντο, — ἡ παραίτησίς μου ἦτον εἰσέτι ἐκρεμής·

ἑπομένως ὤφειλον ν' ἀποφανθῶ. Μετὰ πολλὰς καὶ ἐπανειλημμένας σκέψεις καὶ ὑπολογισμούς, παρεδέχθην τὸ μέτρον τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανελεύσεώς μου, ὅπως λάβω ἐν καιρῷ τῷ δέοντι μέρος εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Βουλῆς, κατὰ τὰ παρ' αὐτῆς ψηφισθέντα. Τὰ δὲ μέσα τοῦ διάπλου μου μοὶ προσέφερε τότε προθύμως ὁ φίλος, ὅστις, ὡς προηγουμένως διέλαβον, καὶ ἄλλοτε μὲ συνέδραμεν.

Ἀφιχθεὶς εἰς τὴν Κέρκυραν περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου 1860, ἀπῆλθον ἐντεῦθεν μετά τινας ἡμέρας εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ὅπου ἡ θέσις μου κατέστη πολὺ δυσχερεστέρα. Δὲν ἐπιθυμῶ ὅμως, οὔτε θέλω νὰ προβῶ ἐνταῦθα εἰς ἀφηγήσεις δυναμένας νὰ διεγείρωσι λυπηρὰς ἐντυπώσεις· ἡ πολιτικὴ σύνεσις, ὁ ἐσκεμμένος πατριωτισμὸς, καὶ ἡ φύσις τοῦ ἐγγράφου τούτου, εἶναι οἱ ἀνυπέρβλητοι φραγμοὶ τῶν διαδραματισθέντων, καὶ εἴθε ποτὲ νὰ μὴν εὑρεθῶ εἰς τὴν δυσάρεστον ἀνάγκην νὰ τοὺς ὑπερβῶ, ἂν καὶ κατὰ τὸν Ἰταλὸν ποιητὴν

» . . . . . Si secreto alcuno esser non puote
» Che a lungo andar non sia ch' il vegga e note ».

Τὰ δεινάμου ηὔξησαν ἐπὶ τοσούτῳ, ὥστε δὲν πιστεύω νὰ ἐπεδέχοντο μεγαλητέραν ἔντασιν (π).

Ἐν τούτοις ἔφθασε καὶ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἡ 11η Βουλὴ, ἤρξατο τῶν ἐργασιῶν τῆς τελευταίας αὐτῆς συνόδου. Τότε δὲ μοὶ διεβιβάσθη παρὰ τοῦ Προέδρου καὶ ἡ περὶ ἧς διελάβομεν προηγουμένως ἐπιστολὴ (ρ). Ἀλλ' ἐνῷ ἀπερχόμην ἐκ Κεφαλληνίας, αἱ συνεδριάσεις τῆς Βουλῆς ἀνεβάλοντο ὑπὸ τοῦ Ἁρμοστοῦ, ἕνεκα, ὡς ἐφαίνετο, τῆς προσαγωγῆς δύο ἐγγράφων, παρά τινων αὐτῆς μελῶν. Ὥστε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς εἰς Κέρκυραν ἀφίξεώς μου,

εὗρον τὴν θύραν τοῦ Βουλευτηρίου κεκλεισμένην. Παράδοξος σύμπτωσις! Ἀλλ' ὄχι ἴσως καί, ὡς τινες ὑποπτεύοντο, μυστικὴ συνεννόησις καὶ πλοκὴ πραγμάτων πρὸς τοιοῦτον ἀποτέλεσμα.

Ἡ 11η Βουλευτικὴ περίοδος ἔληγεν ἤδη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1862, καὶ νέος ἐπρόκειτο ν' ἀνοιχθῇ Βουλευτικὸς ἀγὼν διὰ τὴν 12ην. Τότε διάφοροι φίλοι μου καὶ ἐκλογεῖς μὲ παρεκάλουν ἐπιμόνως νὰ ἐξέλθω εἰς τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα, καὶ νὰ τοὺς ἐπιτρέψω νὰ μὲ προτείνωσιν ὡς ὑποψήφιον· ἐγὼ ὅμως σταθερῶς ἀπεποιούμην — ἐδείκνυον πρὸς αὐτοὺς τὴν προκεχωρημένην ἡλικίαν μου — ἀνέφερον τοὺς πολυετεῖς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας μου — προσέθετον ὅτι ἀρκούντως ὑπηρέτησα τὴν πατρίδα, τὴν ὁποίαν ἦτο δίκαιον καὶ ἕτεροι νὰ ὑπηρετήσωσιν — ὑπενθύμιζον τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς οἰκογενείας μου — παρετήρουν τέλος ὅτι καὶ τὰ πράγματα ἦσαν πλέον ἀπελπιστικά, καὶ ὅτι ἀδυνατοῦσα νὰ ἐπιφέρω τὴν προσήκουσαν θεραπείαν, ἀλλ' εἰς μάτην· αἱ ἐπανειλημμέναι ἐκείνων ἔφοδοι ὑπερίσχυσαν, καὶ μ' ἠνάγκασαν νὰ ἐνδώσω· ἀλλ' ἐνδώσας νὰ μὲ προτείνωσιν, ὡρμήθην μᾶλλον ἀπὸ τὴν πεποίθησιν νὰ τοὺς ἐξαγάγω ἐκ τῆς ἀπάτης, παρὰ νὰ ἀναχαιτίσω τὸν ἐπαπειλούμενον νὰ ἐκχειλίσῃ πανταχόθεν τῆς δημοκοπίας χείμαρρον. Ἐδήλωσα δὲ εἰς αὐτοὺς ταὐτοχρόνως ὅτι ἐγὼ εἰς οὐδεμίαν ἀνῆκον πολιτικὴν μερίδα, ἀλλ' εἰς μόνον τὸν τόπον μου, τὸν ὁποῖον διὰ τελευταίαν ἴσως φοράν, ἤθελον ὡς πάντοτε μετὰ ζήλου, εἰλικρινείας καὶ ἀνεξαρτησίας ὑπηρετήσει, ἐὰν μὲ ἀνεδείκνυεν ἀντιπρόσωπόν του.

Ἀποπερατωθέντος τοῦ ἐκλογικοῦ ἀγῶνος, καὶ τιμηθεὶς μὲ τὴν πρώτην ψηφοφορίαν, ἀπῆλθον εἰς τὴν Κέρκυραν

μετὰ τῶν συναδέλφων μου πρὸς καταρτισμὸν τῆς 12ης Βουλῆς. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ὁρκοδοσίαν μου δυσαρεστηθεὶς ἐκ τῶν πρώτων μιᾶς ἀδίκου πολιτικῆς βημάτων, ἔπεμψα πρὸς τὴν Βουλὴν τὴν παραίτησίν μου (ρρ), καὶ ἡτοιμαζόμην ἤδη νὰ ἐπανακάμψω μὲ πρώτην εὐκαιρίαν εἰς τὴν Κεφαλληνίαν. Ἐνῷ ὅμως εἰς τοῦτο ἐπασχολούμην, εἶδον αἴφνης ἐντὸς τοῦ δωματίου μου σύσσωμον τὴν Βουλὴν, ἥτις ἀναγορεύσασά με Πρόεδρον αὐτῆς, μὲ προσεκάλει νὰ καθέξω τὴν ἕδραν μου, διότι καὶ ὁ Ἁρμοστὴς εἶχεν ἤδη ἄνευ δισταγμοῦ ἐπικυρώσῃ τὴν ἀναγόρευσίν μου. Ἡ ἀπροσδόκητος καὶ μοναδικὴ ἴσως εἰς τὰ βουλευτικὰ χρονικὰ αὕτη ἔφοδος, μ' ἀφήρπασεν ἑκόντα ἄκοντα καὶ μ' ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ Προεδρικοῦ θρανίου (σ), ὡς ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ. Ὁμοίαζεν ἀστραπιαίαν ὑψηλοῦ πατριωτισμοῦ λάμψιν, ἥτις ἐκπυρσοκροτοῦσα πέριξ τοῦ ἥρωος τὸν ὁποῖον προτίθεται ν' ἀποθεώσῃ, καλύπτεται ἐκ νέου ἀπὸ πυκνὰ καὶ μελανὰ νέφη.

Ἀναδεχθεὶς ἐντοσούτῳ τὰ καθήκοντά μου, καὶ ἀδιαφορῶν εἰς τὰ ἀπαρχῆς κατ' ἐμοῦ σκοπίμως καὶ ἀδιακόπως ἀκοντιζόμενα βέλη, ἐσκεπτόμην ἐπὶ τῆς πορείας τὴν ὁποίαν πρὸ πολλοῦ εἶχον συλλάβει καί, δοθείσης καταλλήλου περιστάσεως, εἴτε ἐντὸς, εἴτε ἐκτὸς τῆς Βουλῆς, ἐμελέτων νὰ κηρύξω καὶ διαγράψω περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος, διότι αὐτὸ ἦτο τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες θέμα οὐ μόνον τῆς Ἑπτανήσου, τοσαῦτα ὑποστάσης ὑπὲρ αὐτοῦ δεινοπαθήματα, ἀλλὰ καὶ ἅπαντος τοῦ ἔθνους, — αὐτὸ ἦτον ὁ πρῶτος καὶ τελευταῖος λόγος τῶν πολυετῶν μαρτυρίων μου — αὐτὸ τέλος ἀνεκεφαλαιοῦτο εἰς τὸ ἄταμάν μου διὰ τῆς εἰς τὴν Προεδρικὴν ἕδραν τῆς Βουλῆς ἀναγορεύσεώς μου. Προκειμένης ὅθεν τῆς συζητήσεως

ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῆς εἰς τὸν ἐναρκτήριον τοῦ Ἁρμοστοῦ ἀπαντήσεως, ἔλαβον τὸν λόγον, καὶ ὑπεστήριξα δι' ἰσχυρῶν καὶ ἀκαταμαχήτων ἐπιχειρημάτων, ἅτινα περιέχονται εἰς τὴν ἀγόρευσίν μου (τ), τὴν ἀναστολὴν τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος, διότι ἄλλως ἠδύναντο τὰ πάντα νὰ ῥιψοκινδυνεύσωσιν ἢ καὶ ἐντελῶς ν' ἀπολεσθῶσιν.

Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν εἰσηκούσθην! Ἡ ἀντίθετος πορεία ἐλάμβανεν ἀπεναντίας καθεκάστην μεγαλητέρας διαστάσεις. Τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς πρὸ πολλοῦ ἀποπλανημένον, καὶ ὡς ὑπὸ μ υ σ τ η ρ ι ώ δ ο υ ς τ ι ν ο ς σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ο ῦ μαγνητιζόμενον, οὔτε εἰς τὰς σενετὰς καὶ ὄντως πατριωτικὰς συμβουλὰς ἐπείθετο, οὔτε ἐκ τῆς αὐτολάλου τῶν πραγμάτων ὀδυνηρᾶς καταστάσεως ἐδιδάσκετο, — κατήντησε μάλιστα εἰς τόσην ἀβελτηρίαν, ὥστε ἐξελάμβανεν ὡς μεταῤῥυθμίσεις, καὶ ἐχαρακτήριζεν ὡς προδοσίας, τὰς παρ' ἐμοῦ προκαλουμένας ἐσωτερικὰς βελτιώσεις (υ).

Περὶ τὴν λῆξιν τέλος τῆς συνόδου, προσήχθη αἴφνης καὶ ἐν ἀγνοίᾳ μου, ἐν μιᾷ τῶν νυκτερινῶν τῆς Βουλῆς συνεδριάσεων, καὶ ἡ πρότασις τῆς Ἑνώσεως διατυπωμένη ὑπὸ ἑνὸς τῶν Βουλευτῶν τῆς Ζακύνθου· ἀντετάχθην μὲν καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην δι' ἐπὶ τούτου δηλώσεως (φ), ἀλλ' εἰς μάτην· τὸ ῥεῦμα τοῦ νέου πνεύματος, εἶχε παρεκτραπῆ ἐκ τῆς ἀρχαίας καὶ φυσικῆς αὐτοῦ κοίτης· πᾶσα πρὸς ἀναγωγὴν ἀπόπειρα, ἦτο τότε οὐ μόνον ματαιοπονία, ἀλλὰ καὶ ἀφορμὴ εἰς ἀσέλχους καὶ ἐμπαθεῖς ἐπιθέσεις, ὡς καὶ πραγματικῶς, ἐγὼ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, κατέστην τὸ ἀντικείμενον τῶν σφοδρῶν ἐπιθέσεων καὶ ἀπρεπῶν τοῦ τύπου προσβολῶν, ἀλλ' οὐδόλως, ἐξ αὐτῶν ἐπτοούμην, ὅτι καλῶς ἐγχώρει

ζον τὴν συνείδησίν μου, καὶ ὅτι εἶχον ὑπὲρ ἐμοῦ τὸν ἀμερολ ηπτότερον δικαστὴν τ ὸ ν Χ ρ ό ν ο ν, ὅστις τάχιον ἢ βράδιον ἔμελλε νὰ μὲ δικαιώσῃ, καὶ νὰ μεταβάλλῃ εἰς ἐγκωμιαστὰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους κατηγόρους μου.

Ληξάσης τῆς πρώτης καὶ τελευταίας τῆς 12ης Βουλῆς συνόδου, ἐπέστρεψα εἰς τὴν Κεφαλληνίαν. Περὶ δὲ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1862 ἐξετελέσθη ἡ ἐν Ἑλλάδι μεταπολίτευσις. Ἐγὼ ἀνέκαθεν ἐκηρύχθην κατ' αὐτῆς, καὶ εἰς ὅσους μ' ἐπλησίαζον, εἴτε ἀλλοδαποὺς, εἴτε ἡμεδαποὺς, ἐξέφραζον ἐλευθέρως τὰς ἰδέας μου. Αἱ ἐπαναστάσεις πρέπει νὰ ἦναι κατ' ἐμὲ τὰ τελευταῖα καὶ ἀναπόφευκτα τῶν λαῶν φάρμακα· ἵνα δὲ ὦσι γόνιμοι καὶ προοδευτικαὶ, ὀφείλουν νὰ ἦναι τὰ ἐξαγόμενα οὐχὶ φατριαστικῶν συνομοσιῶν, ἢ διπλωματικῶν ἐναυσμάτων, ἀλλὰ φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, ἐνσαρκωμένων εἰς τὰ πλήθη, ἢ αὐτοφυῶν πατριωτισμοῦ ἐμπνεύσεων, διότι τότε καὶ ὀλιγωτέρων δεινῶν εἶναι πρόξενοι καὶ ταχύτερον φθάνουν εἰς τὸ τέρμα των· ἄλλως καθίστανται τρομεραὶ μάστιγες, καὶ φθισικαὶ πολλάκις νόσοι, αἵτινες τελευταῖον ἐπιφέρουν καὶ τὸν θάνατον.

Τοιαῦτα φρονῶν καὶ μὴ συμμεριζόμενος τὴν Ὀκτωβριανὴν μεταπολίτευσιν, ἀπεῖχον καὶ ἀπὸ πᾶσαν ἐνέργειαν καὶ ἀνάμιξιν εἰς τὰ πολιτικά. Ἐγὼ εἶχον ἤδη ἐκπληρώσῃ τὸ καθῆκόν μου εἰς τὴν 12ην Βουλήν· ὡμίλησα, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθην! Ἕτερον δὲ καθῆκον μοὶ ἐπεβάλλετο μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν, ν' ἀποσυρθῶ, καὶ νὰ μὴ παρεμβάλλω προσκόμματα, εἰς τὴν ἤδη ὁπωσδήποτε ἐκφραζομένην καὶ ἐνεργοῦσαν ἐθνικὴν θέλησιν.

Ἕνεκα τούτου ἀπεποιήθην νὰ λάβω μέρος εἰς τὴν 13ην Βουλὴν τῆς Ἑπτανήσου, συγκροτηθεῖσαν μετὰ τὴν

διάλυσιν τῆς 12ης, ὅπως κατὰ τοὺς λόγους τῆς διπλωματίας, ἐκφράσῃ τότε ἐπισήμως τὴν θέλησίν της ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Ἑνώσεως, — δὲν συγκατένευσα ἀκολούθως νὰ προτανθῶ ὡς ὑποψήφιος πληρεξούσιος, — καὶ ἠρνήθην ἀφοῦ ἐξελέχθην καὶ ἀκουσίως μου, καὶ ἐτιμήθην δευτέραν φορὰν μὲ τὴν πρώτην ψηφοφορίαν, νὰ συμμορφωθῶ μὲ τὴν πρόσκλησιν τῆς β'. ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Συνελεύσεως (χ), διότι ἐφρόνουν ὅτι ὤφειλαν ἢ ν' ἀντιταχθῶ κατὰ τοῦ ἀναπτυχθέντος γενικοῦ πνεύματος, ἢ νὰ συμμορφωθῶ εἰλικρινῶς μετ' αὐτοῦ. Ἐγὼ δὲ οὐδεμίαν εἶχον τότε διάθεσιν νὰ παραδεχθῶ τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον μέτρον. Ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ τιμιότης τοῦ χαρακτῆρος, ἠδύναντο μὲν εἰς ἀμφότερα νὰ ὑπάρχωσιν· ἀλλὰ παραδεχόμενος τὸ πρῶτον, ἤθελα πράξει ἔργον οὐ μόνον ἀσύνετον καὶ δωρεὰν ἐπικίνδυνον, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀλυσιτελὲς ἀπέναντι τῆς ἐπικρατούσης μέθης τῶν πολιτικῶν παθῶν. Παραδεχόμενος τὸ δεύτερον, ἤθελα συνδράμει μίαν παρ' ἐμοῦ ἀποδοκιμασθεῖσαν καὶ εἰσέτι ἀνεκπερχίωτον μεταπολίτευσιν, ἐνῷ ὁ ἔμφρων πατριωτισμὸς καὶ ὁ ἀνεξάρτητος χαρακτήρ μου μ' ἐπέβαλλον νὰ περιμένω τὸ τέρμα καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων, καὶ τότε, ἂν μ' ἐπετρέπετο, νὰ προσφέρω καὶ πάλιν τὴν ἀσθενῆ ὑπηρεσίαν μου. Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων, καὶ ὅσων ἐξέθηκα εἰς τὴν πρὸς τὴν Συνέλευσιν διαβιβασθεῖσαν παραίτησίν μου (ψ), δὲν συγκατετέθην ν' ἀπέλθω εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς πληρεξούσιος.

Καταρτισθέντος ὅμως καὶ ὁρκισθέντος τοῦ συντάγματος, ἐφαίνετο ὅτι ἤρχιζε βαθμηδὸν νὰ κατευνάζηται καὶ ἡ ἐπαναστατικὴ τρικυμία τῶν πολιτικῶν διαπληκτισμῶν, καὶ ἕκαστος εὐελπίζετο ὅτι διὰ τῆς πιστῆς καὶ εἰλικρι-

νοὺς ἐφαρμογῆς τῶν νέων θεσμῶν, ἤθελε συμβιβασθῇ ἡ ἐλευθερία μετὰ τῆς τάξεως, τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς ἐθνικῆς προόδου, καὶ συντελέσῃ πρὸς παγίωσιν τοῦ Θρόνου, ἀποκατάστασιν πλήρη τῶν πραγμάτων, καὶ ἀδελφικὴν τῷόντι καὶ ἔμφρονα ἀφομοίωσιν τῶν δύο ἄλλοτε κεχωρισμένων καὶ εἰς ἓν ἑνωθέντων κρατῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐλπίδες αὗται ἐματαιώθησαν, διότι θεωρεῖ τις

» . . . . ἀντὶ φιλτάτης

» Μορφῆς, σποδόντε καὶ σκιὰν ἀνωφελῆ.

ἀντὶ οἰκοδομῆς, ἐξηκολούθησε καὶ ἤδη ἐξακολουθεῖ τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς. Πότε θέλει παύσει; Ποῦ θέλει καταντήσει;

Προκειμένης κατὰ τὸ σύνταγμα τῆς συστάσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ἡ Α. Μ. ηὐδόκησε νὰ συγκαταριθμήσῃ καὶ τὸ ὄνομά μου μεταξὺ τόσων ἑτέρων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν, διακρινομένων διά τε τὰ φῶτα, τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὰ λοιπὰ ἔξοχα προτερήματα. Ἡ ἀπὸ μέρους μου παραδοχὴ τοῦ διορισμοῦ τούτου, διήγειρε νέας σφοδρὰς κατ' ἐμοῦ θυέλας.

Ἐγὼ ὅμως ἠσπάσθην ἀνέκαθεν τὸν θεσμὸν αὐτὸν, διότι ἔσχον τὴν πεποίθησιν ὅτι διὰ τῆς ὑπάρξεώς του, αἱ ἀτέλειαι τοῦ νέου συντάγματος ἠδύναντο βαθμηδὸν νὰ διορθωθῶσι, καὶ νὰ ἐπαναγάγωσι τὸ παρεκτραπὲν δημόσιον πνεῦμα εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ τροχιάν. Ἐφρόνουν δὲ προσέτι ὅτι ὁ θεσμὸς τοῦ Συμβουλίου, ἀναθεωρούμενος καὶ συμπληρονόμενος, ἠδύνατο μάλιστα, ὡς μονιμώτερος πάντων, ν' ἀντικαταστήσῃ μέχρι τινὸς τὴν ἀπεριφκέπτως καταργηθεῖσαν Γερουσίαν, καὶ νὰ συμβάλλῃ διὰ τῆς ἱκανότητος καὶ βαρύτητος τῶν ἀπαρτιζόντων μελῶν του, οὐ μόνον πρὸς σύνταξιν ὁμοιομόρφου, καλῶς ἐπεξερ-

γασμένης καὶ καταλλήλου νομοθεσίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀνέγερσιν καὶ διατήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς τοῦ ἔθνους ὑπολήψεως· ἐξέλαβον δηλ: τὰ πράγματα ὑπὸ τὴν ἀληθινήν των ἔποψιν, σπουδαῖα καὶ σοβαρὰ, διότι καλῶς ἐγνώριζον ὅτι τὰ ἔθνη οὔτε παγιόνονται, οὔτε εὐδαιμονοῦσιν, οὔτε καθίστανται ἄξια σεβασμοῦ, ὅταν βαίνωσι διὰ βημάτων νηπιωδῶν καὶ θεσμῶν ἐφημέρων· ἡ μονιμότης τούτων καὶ ἡ ἐμβρίθεια, εἶναι αἱ κυριώτεραι ἐγγυήσεις τῆς εὐημερίας καὶ ὑπολήψεως τῶν ἐθνῶν.

Καὶ ἐν τοσούτῳ ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Βουλὴ, ἐπικροτούσης καὶ τῆς διπλωματίας, κατήργουν τὸν θεσμὸν τοῦ Συμβουλίου, ὡς ἄλλοτε ὁ Λύσανδρος ἐκρήμνιζε τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν, ἐνῷ σὺν τοῖς ἄλλοις εἶχον ἐνώπιόν των καὶ τὰ πολυειδῆ καὶ ἐπίμοχθα ἔργα, ὅσα τὸ Συμβούλιον διεκπεραίωσεν ἐν τῷ βραχὺ διαστήματι τοῦ ἐννεαμήνου βίου του, καὶ ἀρκοῦσαν ταῦτα νὰ γίνωσι γνωστὰ, ὅπως ἕκαστος ἀμερόληπτος πεισθῇ περὶ τοῦ μεγάλου ἀτόπου εἰς τὸ ὁποῖον ὑπέπεσαν οἱ ἐνεργήσαντες κατὰ τοῦ θεσμοῦ καὶ καταψηφίσαντες αὐτὸν, καὶ περὶ τῆς ἐκ τούτου προκυψάσης ἀκρωτηριάσεως εἰς τὸ Κράτος, διαμεῖναν χωλὸν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ἕτερον πόδα. Εἴθε ὅμως καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ν' ἀποβῶσι τὰ πάντα κατὰ τὰς προσδοκίας καὶ τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τοῦ Πανελληνίου.

Μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Συμβουλίου, θεωρῶν πλέον περιττὴν, ἵνα μὴν εἴπω ἐπιζήμιον, τὴν εἰς Ἀθήνας περαιτέρω διαμονήν μου, ἔσπευσα νὰ ἐπανέλθω εἰς τὴν γενέτειραν γῆν μου, ὅπου διάγω ὡς καὶ πρότερον (ἐντὸς ὅμως περισσοτέρων οἰκογενειακῶν ἐρειπίων καὶ πικριῶν) βίον σχεδὸν ἀβίωτον. Ἡ ἀθλία θέσις εἰς ἣν διάκειται καὶ

προβαίνουν τὰ πράγματα, ἐπαπειλεῖ ν' ἀπομάξῃ καὶ τὴν τελευταίαν ἰκμάδα τῶν πατριωτικῶν ἐλπίδων μου. Προσεκλήθην μὲν νὰ λάβω μέρος εἰς τὸ σχηματισθὲν Ὑπουργεῖον μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἐκτάκτου συνόδου τῆς Βουλῆς, ἀλλ' ἀπεποιήθην, ἕνεκα πολλῶν λόγων, τινὰς τῶν ὁποίων θίγω εἰς τὴν ἀπάντησίν μου (ω). Δὲν ἦσαν ὅμως οὐδὲ εἶναι εὐϋπέρβλητα προσκόμματα, καὶ ἡ προχωρημένη ἡλικία μου, — καὶ ἡ θέσις τῆς οἰκογενείας μου, — καὶ ὁ ἐπὶ πολλὰ ἔτη κοσμοπλανὴς καὶ πολυβάσανος βίος μου, ἔχων ἀνάγκην ἀνέσεως, — καὶ ἡ διαφθορὰ τοῦ δημοσίου πνεύματος, — καὶ ἡ πεποίθησις τέλος ἣν ἔχω περὶ τοῦ δυσεφαρμόστου τῆς συνταγματικῆς μηχανῆς, ὡς ἤδη κατήντησε, καὶ περὶ τοῦ ἀλυσιτελοῦς πάσης συνετῆς καὶ πατριωτικῆς ἀποπείρας πρὸς βελτίωσιν καὶ μονιμότητα πραγμάτων.

Ταῦτα καὶ τοιαῦτα εἶναι ἐν μικρογραφίᾳ τὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἑπτανησιακοῦ ἀγῶνος καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἀφορῶντά με γεγονότα, τὰ ὁποῖα διεξῆλθον καὶ ἐπιτροχάδην καὶ λίαν συνοπτικῶς· ἀλλ' ἀρκούντως νομίζω σαφῶς καὶ ἐμπεριστατωμένως, πρὸς ἀκριβῆ διάγνωσιν τῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν μου, καὶ βεβαίαν ἐπίτευξιν τοῦ ὁποίου προτίθεμαι θριάμβου τῆς δικαιοσύνης. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἱεροὶ τίτλοι, ἐκ τῶν ὁποίων προκύπτουν αἱ δίκαιαι καὶ τίμιαι ἀπαιτήσεις μου, — εἶναι αἱ ἀκράδαντοι βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηριζόμενος προβαίνω ἤδη εἰς τὴν τῶν ἰδεῶν καὶ ζητημάτων ἐκείνων ἀνάπτυξιν, ἥτις ἀπαρτίζουσα τὸ δεύτερον μέρος τοῦ Ὑπομνήματος τούτου, καὶ διαλαμβάνουσα μετὰ συντομίας καὶ περὶ τοῦ Ἑπτανησιακοῦ ἐν γένει ἀγῶνος, θέλει ἀποπερατώσει καὶ τὸ οἰκοδόμημα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Δύο περίπου έτη παρῆλθον, ἀφοῦ ἡ Ἀγγλικὴ Προστασία ἤρθη ἐκ τῆς Ἑπτανήσου, ἡ ἕνωσις τῶν δύο κρατῶν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον ἐπερατώθη, καὶ ἡ ἀφομοίωσις τῶν δύο λαῶν, εἴτε ἐσκεμμένως, εἴτε ἀπερισκέπτως, ἐτελέσθη· καὶ ἐν τοσούτῳ οὐδεμία τοὐλάχιστον ἀρχὴ ἀποκαταστάσεως πραγμάτων μέχρι τοῦδε διαφαίνεται, — οὐδεμία σπουδαία ἢ ἐπίσημος φωνὴ ὑψώθη, οὔτε ἀληθὴς καὶ πατριωτικὴ μέριμνα ἐλήφθη, καὶ ὑπὲρ τῶν ὁπωσδήποτε ἀγωνισθέντων καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον θυσιασθέντων ἀνδρῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολυετοῦς, ἀνίσου καὶ πολυμαρτύρου Ἑπτανησιακῆς πάλης. Οὔτε Συνελεύσεις, οὔτε Βουλαὶ, οὔτε Κυβερνήσεις, ἐνησχολήθησαν ποτὲ ἐμβριθῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς ἐπὶ τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ θέματος, τοῦ τοσούτῳ ἐνδιαφέροντος καὶ ἄτομα, καὶ οἰκογενείας, καὶ κοινωνίαν ὁλόκληρον.

Τίνες εἰσὶν οἱ λόγοι τῆς ἀδικαιολογήτου, ἵνα μὴν εἴπω ἐνόχου αὐτῆς σιγῆς; Ὁ πολιτικὸς καὶ ἠθικὸς ἀγὼν τῆς Ἑπτανήσου, ἐθεωρήθη ἴσως οὐδεμιᾶς ἢ σμικροτάτης ἐκτιμήσεως ἄξιος, ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τοῦ κρότου τῶν τηλεβόλων καὶ τῆς κλαγγῆς τῶν συγκρουομένων ὅπλων; — Ὑπῆρχεν ἢ ὑπάρχει ἰδέα τις ἀνασκοπῆς, ἥτις ὑπαγορεύει τὴν λήθην πάσης θυσίας, εἴτε μεγάλης, εἴτε σμικρᾶς; — Διεγείρεται δυσκολία τις ἢ πλοκὴ πραγμάτων τοιαύτη, ὥστε τὸ ὄμμα τῆς ἀμεροληπτου δικαιοσύνης νὰ μὴ δύναται σαφῶς νὰ διακρίνῃ τὰς ἀνυπολογίστους τῷ ὄντι θυσίας, ἀπὸ τὰς ἐφημέρους δυσαρεσκείας, καὶ δεόντως νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἐλλόγους καὶ δικαίας ἀπαιτή-

σεις, καὶ οὐχὶ τὰς ἀνυποστάτους καὶ ἀλλόγους ἀξιώσεις; — Συντρέχουν ἕτεροι λόγοι ἐθνικοῦ συμφέροντος ἢ ὑψηλοῦ πατριωτισμοῦ, οἵτινες ἐπιβάλλουν τρόπον τινὰ τὴν παραγκώνισιν τῶν θυσιῶν καὶ τὴν πλήρη ἐγκατάλειψιν τῶν ἀγωνιστῶν;

Ἰδοὺ ζητήματα λίαν σοβαρὰ, τὰ ὁποῖα διαδοχικῶς θέλω ἀναπτύξει, καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐφιστῶ τὴν ἐμβριθῆ προσοχὴν καὶ βαθεῖαν μελέτην τῆς κυβερνήσεως, καὶ παντὸς ἑτέρου, ὅστις ἤθελεν εὐαρεστηθῇ ν' ἀναγνώσῃ τὸ Ὑπόμνημα τοῦτο.

Οἱ παρὰ τῶν λαῶν κηρυττόμενοι διὰ τῶν ὅπλων πόλεμοι πρὸς ἀνάκτησιν ἢ διατήρησιν τῶν ἰδίων δικαιωμάτων, εἶναι μὲν ἐπιχειρήσεις ἡρωϊκαὶ, διατρεφόμεναι ὑπὸ μεγάλων καταστροφῶν, καὶ καθαγιαζόμεναι ὑπὸ τῶν χυνομένων αἱμάτων· ἀλλ' ἔχουν καὶ τὰς ἀντεκδικήσεις των, αἵτινες συμψηφίζουν, οὕτως εἰπεῖν, τὰ ἀναπόφευκτα τῆς πάλης δυστυχήματα. — Ἔχουν μὲν τὰς ἥττας των, ἀλλ' ἔχουν καὶ τὰς νίκας των, αἵτινες ἀνταμείβουν μέχρι τινὸς τὰς ἀπωλείας. Ὁ στρατιώτης ἔχει τὰς ἡμέρας τῶν κακουχιῶν καὶ τῶν κινδύνων, ἀλλ' ἔχει καὶ ἐκείνας τῶν ἀνέσεων καὶ τῶν λαφύρων· δύναται μὲν ν' ἀκρωτηριασθῇ ἢ καὶ νὰ φονευθῇ, ἀλλ' ἂν ἡ τύχη τὸν εὐνοῇ, ἐξέρχεται τοῦ ἀγῶνος ὡς ἡ Ἀθηνᾶ ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός.

Ὁ δι' ὅπλων πόλεμος μεταβάλλει μὲν τὸν κόσμον, ἀλλ' ἀφοῦ πρότερον τὸν ἀνατρέψῃ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, — μεγαλύνει καὶ δοξάζει τοὺς θριαμβεύοντας λαοὺς, ἀλλὰ πολλάκις τοὺς ὑποδουλόνει εἰς τὸ ξίφος τοῦ διακριθέντος καὶ φιλοδόξου στρατιώτου. Ὁπωσδήποτε οἱ δι' αὐτοῦ ἐκθέτοντες τὰ στήθη καὶ ὑποστάντες θυσίας, ἀποκτοῦν δικαιώματα ἀδιαφιλονείκητα ἐπὶ τῆς πατρίδος ὑπὲρ

τῆς ὁποίας ἐπροκινδύνευσαν. Τὸ καθῆκον, τὸ ὁποῖον ὤφειλον νὰ ἐκπληρώσωσι, δὲν τοὺς ἀφαιρεῖ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς εὐγνωμοσύνης, τῶν τιμῶν καὶ τῆς περιθάλψεως.

Δὲν εἶναι ὅμως ἔργα ἧττον ἡρωϊκὰ καὶ οἱ πολιτικοὶ καὶ ἠθικοὶ τῶν λαῶν ἀγῶνες, οἱ πρὸς τὸν αὐτὸν ἱερὸν σκοπὸν διαδραματιζόμενοι, ὁσάκις μάλιστα ἀντιπαρατάττονται πρὸς λίαν ἀνωτέρας δυνάμεις. Αὐτοὶ εἶναι πάντοτε παθητικοί· οὐδέποτε οἱ ἀγωνιζόμενοι ἐλπίζουν νὰ συλλέξωσι λείας καὶ κούρση ἐκ τῆς πάλης, τὴν ὁποίαν ἀπεναντίας ὀφείλουν νὰ διατηροῦν δι' ἰδίων ἀδιακόπων θυσιῶν, διότι πρέπει νὰ μάχωνται ἀμίαντοι ὡς τὴν τιμιότητα, γενναῖοι ὡς τὴν αὐταπάρνησιν, καὶ ἀκούραστοι ὡς τὴν καρτερίαν.

Αὐτοὶ οὔτε ἐξωτερικὰς βοηθείας προσδοκῶσιν, οὔτε συμμαχίας δύνανται νὰ ἐπισυνάψωσιν· ὁ κόσμος μάλιστα τοὺς ἀποφεύγει, καὶ ἢ τοὺς ἀποδοκιμάζει ὡς ἐξημμένους νεωτεριστάς, ἢ μόλις τοὺς ῥίπτει βλέμμα συμπαθητικόν, ὡς ψυχίον ἄρτου πρὸς οἰκτηρόμενον ἐπαίτην. Μετὰ πάροδον πολυετῶν βασάνων καὶ ἡρωϊκῆς ἐγκαρτερήσεως, ἐπιτύχωσιν ἴσως νὰ διεγείρωσι γενικωτέραν συμπάθειαν καὶ ἀποτελεσματικὴν παρ' ἄλλων ἐνέργειαν!

Ἐν τοσούτῳ θεωροῦν τὸν πέλεκυν τῶν κυβερνώντων, ἀδιαλείπτως κρεμάμενον ἐπὶ τοῦ τραχήλου των, καταδιώκονται μυριοτρόπως, διάγουν βίον ἀενάως διατελοῦντα ἐντὸς κλυδώνων καὶ σπαραγμῶν, καταστρέφονται δωρεὰν τὰ συμφέροντά των, φυλακίζονται αὐθαιρέτως, ἐξορίζονται δεσποτικῶς, περιφρονοῦνται, διαβάλλονται, τυραννοῦνται, καὶ αὐτοὶ οὐδὲν ἕτερον μέσον ἔχουν νὰ ἀντιτάξωσιν, εἰμὴ τὴν ἀδύνατον φωνήν των, ἥτις καὶ πολλάκις τοὺς ἐμποδίζεται, τὸ ἀνίσχυρον τότε κράτος τῶν νό-

μων, τὴν ἱερότητα τῶν καταπατουμένων δικαίων των, καὶ τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν πατριωτικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτῶν ἀρετῶν.

Οἱ μάρτυρες ὅμως οὗτοι τῶν ἰδεῶν δὲν μεταβάλλουν ἁπλῶς τὸν κόσμον, ὡς οἱ ἥρωες τῶν μαχῶν, ἀλλὰ συνάμα τὸν ἠθικοποιοῦν, διότι καὶ ἡ φύσις τοῦ ἀγῶνός των εἶναι ὅλως ἠθική· οὗτος μὲν κάποτε ποτίζεται καὶ μὲ τὸ αἷμα, ἀλλὰ συνήθως τρέφεται μὲ τὰ δάκρυα καὶ τὰς οἰμωγὰς τῶν θυμάτων, τὰ ὁποῖα πολλάκις δὲν φονεύονται ἐφάπαξ, ἀλλὰ σταυρόνονται καὶ ἀποῤῥοφοῦν κατὰ σταγῶνας, οὕτως εἰπεῖν, τὸν θάνατον. Ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι κυρίως μέγα κατόρθωμα τοιούτου ἀγῶνος.

Ἀποθνήσκοντες ὅμως οἱ οὕτω πως μαχόμενοι, ἢ ἐπιζῶντες, ἔχουν δικαιώματα, ἂν ὄχι ἀνώτερα τοὐλάχιστον ἴσα ἐπὶ τῆς πατρίδος, ἥτις τοὺς ὀφείλει ὡσαύτως τὴν εὐγνωμοσύνην της, τὸν σεβασμόν της καὶ τὴν συνδρομήν της, διότι ἔπαθαν καὶ ἐθυσιάσθησαν ὑπὲρ τῶν δικαίων, τῆς τιμῆς, καὶ τῆς σωτηρίας της. Ἂν τοιοῦτος ἀγὼν δὲν διεδραματίζετο ἐπὶ τόσα ἔτη εἰς τὴν Ἑπτάνησον, αὕτη ἤθελεν εἰσέτι διατελεῖ ἄσημος, ἀλλοτρία ἴσως τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, καὶ κεχωρισμένη ἐξ αὐτῆς.

Εἶναι βεβαίως πολὺ λυπηρὸν ὅτι τὰ ἐξαγόμενα δὲν ἐχρημάτισαν, ὁποῖα ἀνέκαθεν διέγραψεν ὁ ἀγών, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἧττον ἀληθές, ὅτι οὗτος μόνος, καίτοι στρεβλωθεὶς καὶ ὑπὸ ἀλλοτρίων διεξαχθείς, ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς. Καὶ ἐν τούτοις οὐδὲν δεῖγμα ἀντάξιον τῆς ὑψηλῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς μέχρι τοῦδε τὸν ἐτίμησεν, οὐδεμία ἐθνικὴ πρᾶξις ἐπίσημος ἀνεγνώρισε καὶ ἐδικαίωσε τοὺς ἀγῶνας τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ μεγάλως μοχθησάντων καὶ θυσιασθέντων. Ὑπῆρχεν ἢ ὑπάρχει τάχα

ἀνάσκοπή τις ὑπαγορεύουσα τὴν λήθην τῶν θυσιῶν καὶ τὴν μὴ παραδοχὴν μέτρου πατριωτικῆς δικαιοσύνης; Οὐδόλως συμμερίζομαι τοιαύτην ἰδέαν.

Ἡ ἀνασκοπή, ἥτις χάριν μόνης τῆς Ἀγγλικῆς Προστασίας ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῇ, ἤθελεν ἰσοδυναμεῖ, νομίζω, μὲ φανερὰν ὑπεκφυγῆς πρόφασιν, διότι, ἂν κἀνὲν ἐπιχείρημα, ἔστω καὶ εὐλογοφανὲς, δὲν δύναται ποτὲ νὰ κατισχύσῃ, ἀπέναντι κεκτημένων ἱερῶν δικαιωμάτων, πολλῷ μᾶλλον, μία πλέον ἄκαιρος ἢ προσποιημένη ἀνασκοπή. Ἡ Ἀγλικὴ Προςασία, ὅτε εἰσέτι ἐδέσποζεν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ, πρώτη ἐτίμησε τὰ θύματα τοῦ ἀγῶνος, ἐπιδοκιμάζουσα τὴν ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐπὶ τῆς Προεδρικῆς ἕδρας ἀναγόρευσίν των, διότι εἶχε φαίνεται ἀποφασίσει ὅσον μετ' ὀλίγον ἐξετέλεσεν. Ἑπομένως ὅ,τι παρ' αὐτῆς τῆς ἰδίας ἀνεγνωρίσθη, δὲν εἶναι ποτὲ πιθανὸν, διαπραττόμενον παρ' ἄλλων, καὶ ἐξόχως ὁμοεθνῶν, ὅτι θέλει τὴν δυσαρεςήσει, ἐὰν ἀκόμη ἦτον ἀληθὲς, ὥς τινες διατείνονται, ὅτι τὸ σύστημα αὐτῆς δὲν ἐξέλειψεν, ἀλλ' ἐπεκτάνθη καὶ ἐπιδρᾷ ἤδη καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁπωσδήποτε ὅμως ἔχουν τὰ τοιαῦτα, ἐγὼ φρονῶ, ὅτι τὰ αὐτόνομα καὶ ἐλεύθερα ἔθνη, ἔστωσαν καὶ μικροσκοπικὰ, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἐπιῤῥεάζωνται ἀπὸ τοιούτου εἴδους ἀνασκοπὰς, αἵτινες καὶ τὴν ὑπόληψίν των πληγόνουν, καὶ τὰ καλῶς ἐννοούμενα συμφέροντά των παραβλάπτουν, καὶ τὰ δίκαια τῶν μελῶν των παραβιάζουν. Αἱ ἀνασκοπαὶ καὶ αἱ ἁβροφροσύναι ὀφείλονται μὲν μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' εἰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἐνέργεια καὶ τὰ μέτρα των, ἠδύναντο νὰ ἐκλειφθῶσιν ὡς σκοπίμως πραττόμενα πρὸς βλάβην ἢ καὶ ἁπλὴν δυσαρέσκειαν, ἀλλ' ὁσάκις οὐδέτερον τούτων δύναται νὰ

προκύψῃ, πᾶσα δῆθεν φανταζομένη ἀνασκοπὴ, εἶναι ἐπινόημα πρὸς ἀποφυγὴν ὀφειλομένης δικαιοσύνης.

Μία τῶν προτίστων φροντίδων, ὅλων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, ὅσα δυστυχῶς εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συγκρουσθῶσι πρὸς ἄλληλα, εἶναι μετὰ τὸ τέρμα τοῦ ἀγῶνος, ν' ἀσχολῶνται ἄνευ ἀνασκοπῶν περὶ τῆς βραβεύσεως καὶ ἱκανοποιήσεως τῶν παθόντων καὶ ἀγωνισθέντων· ἀλλ' ἐκ τῆς πατριωτικῆς αὐτῆς μερίμνης, οὐδέτερον αὐτῶν ἐπαραπονέθη, ἢ διέκοψε τὰς σχέσεις καὶ τὴν φιλίαν, τὴν ὁποίαν ἐπεσύναψε διὰ τῆς ἐπελθούσης καὶ συνομολογηθείσης εἰρήνης· καὶ ἤθελεν εἶσθαι τῇ ἀληθείᾳ λίαν ἄτοπον καὶ παράλογον νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ἡ ἀπονεμομένη δικαιοσύνη πρὸς τοὺς ἀνδρείως καὶ ἐντίμως ἀγωνισθέντας, ἠδύνατο νὰ ἐκλειφθῇ ὡς μία πρόκλησις νέων πολέμων καὶ ἐχθροτήτων. Ἕκαστος πάντοτε εἶναι κύριος νὰ διευθετήσῃ τὰ τοῦ οἴκου του, καὶ νὰ βραβεύσῃ τὰ γενναῖα καὶ φιλόπονα τέκνα του, ὅπως κάλλιον εὐαρεστῆται καὶ τὸ οἰκογενειακὸν συμφέρον ὑπαγορεύῃ εἰς αὐτόν.

Ἀλλὰ μήπως δυσκολία τις ἢ πλοκὴ πραγμάτων παρεμποδίζει τὴν πλάστιγγα τῆς δικαιοσύνης, νὰ ῥυθμίσῃ δι' ἀναλόγων μέτρων τὰς διαφόρους θυσίας, καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ ἐπίσης τὰς βασίμους καὶ δικαίας τῶν παθόντων ἀπαιτήσεις; Δὲν τὸ πιστεύω.

Ἐνταῦθα ὅμως ὀφείλω προπάντων νὰ παρατηρήσω ὅτι οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ δεινοπαθήματα τῶν ἀνδρείων, δὲν ὑπόκεινται εἰς ἐκτίμησιν ὡς τὰ ἐμπορεύματα· αἱ πληγαὶ, τὰ δάκρυα, οἱ στεναγμοὶ, αἱ τυραννοπραγίαι, οἱ ἐν τῷ πολέμῳ φόνοι καὶ τὰ ὅμοια τούτων, εἶναι ἀντικείμενα ἀνεκτίμητα, δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὰ ἀντάλλαγμα· τιμῶνται ἁπλῶς ἢ δοξάζονται, βραβεύονται ἢ περιθάλπονται. Μόναι αἱ ἐκ

τῶν ἀδίκων καταδιωγμῶν ἐπερχόμεναι καταστροφαὶ καὶ αἱ ἀπώλειαι τῶν συμφερόντων καὶ τῶν οἰκογενειῶν, δύνανται νὰ προκαλέσωσιν ἱκανοποιητικὴν κατὰ τὸ δίκαιον ἀπότισιν, διότι καὶ τὰ συμφέροντα ἐν τῇ ἠθικῇ τάξει, εἶναι ἓν ἐκ τῶν κυριωτέρων στοιχείων τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, τῆς ὁποίας ἡ ὕπαρξις στηρίζεται εἰς τὴν οἰκογένειαν, τὴν πατρίδα, καὶ τὰ συμφέροντα· ἄνευ τῆς τριάδος αὐτῆς ἀνθρωπίνη προσωπικότης δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ, διότι δι' αὐτῶν τῶν τριῶν στοιχείων ἐπιτυγχάνει ὁ ἄνθρωπος καὶ τὰς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεις νὰ αναπτύξῃ καὶ ἐνεργοποιήσῃ, καὶ τὸν ἠθικὸν προορισμόν του νὰ ἐκπληρώσῃ.

Διὰ τοιούτων ἀρχῶν δύναται καὶ ἡ δικαιοσύνη νὰ προβῇ διὰ βημάτων στερεῶν πρὸς τὴν διάγνωσιν καὶ τὸν ὑπολογισμὸν τῶν θυσιῶν, καὶ τὴν στάθμισιν τῆς προσηκούσης αὐτῶν ἱκανοποιήσεως. Ἡ ἰσότης τότε εἶναι πραγματικὴ, γόνιμος καὶ εὐεργετικὴ, καὶ διατηρεῖ τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρά της, ὅταν ἀπονέμῃ εἰς ἕκαστον τὰ δῶρά της ἀναλόγως τῶν ὅσων ἔπραξε κατορθωμάτων, ἢ ὅσων ὑπέστη θυσιῶν, ἄλλως εἶναι αὐτόχρημα κλοπὴ, καὶ καθίσταται ἀπεχθὴς ὡς τὴν ἁρπαγὴν, καὶ μισητὴ ὡς τὴν ἀδικίαν. Ὁ διπλασιάσας τὸ τάλαντον, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις, ὅπως τίθηται εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν καὶ ἐξισοῦται μὲ τὸν δεκαπλασιάσαντα αὐτό. Τοιαύτη ἐξίσωσις ἤθελεν εἶσθαι προφανὴς ἀνισότης, οὔτε ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης ὑπαγορευομένη, οὔτε ὑπὸ τοῦ συμφέροντος τῆς κοινωνίας ἐπιτρεπομένη.

Εἰς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἐνόπλους πολέμους, ἄλλοι μὲν δύνανται νὰ ἐξέλθωσι σῶοι, ἕτεροι τετραυματισμένοι ἢ ἠκρωτηριασμένοι, ἄλλοι νὰ ἀπολέσωσιν ἐκ τῶν ἐχθρικῶν

ἐπιδρομῶν καὶ λεηλασιῶν τὴν περιουσίαν των, τὰ τέκνα ἢ τὴν σύζυγον, καὶ ἕτεροι νὰ πέσωσιν ἡρωϊκῶς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἅπαντες ὅμως καίτοι ἐπίσης ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος, δὲν πρέπει νὰ τεθῶσιν καὶ εἰς ἴσην μοίραν ὑπὸ τῆς ἀμεροληπτου δικαιοσύνης· πρέπει μὲν ὅλοι οἱ ἀνδρεῖοι καὶ οἱ παθόντες νὰ δικαιωθῶσι καὶ ἱκανοποιηθῶσιν, ἀλλ' ἀναλόγως τῶν ἀνδραγαθημάτων καὶ τῶν θυσιῶν αὐτῶν.

Ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ ἠθικὸν τῆς Ἑπτανήσου ἀγῶνα, πολλοὶ μὲν εἶναι οἱ ὑπὲρ αὐτοῦ μοχθήσαντες καὶ κινδυνεύσαντες, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἅπαντες εἰς τὸν αὐτὸν βαθμόν. Ἄλλοι μὲν αὐθαιρέτως καὶ προσκαίρως ἐφυλακίσθησαν ἢ ἀστυνομικῶς ἐφορολογήθησαν, ἕτεροι δικαστικῶς κατεδιώχθησαν καὶ ἐσάπησαν εἰς τὰ δεσμωτήρια, ἄλλοι ἐπὶ πολὺν χρόνον τυραννηθέντες ἠναγκάσθησαν ν' ἀποδημήσωσιν, ἕτεροι αἰχμαλωτισθέντες πολυετῶς κατεστράφησαν ἐντελῶς, ἀπώλεσαν καὶ πολυάριθμον οἰκογένειαν, καὶ συμφέροντα, καὶ πᾶν κατὰ τὸ μέλλον αὐτῶν στάδιον. Εἰσὶ καὶ ἕτεροι οἵτινες οὐδὲν παθόντες, ἀλλὰ μόνον πολλὰ λαλοῦντες καὶ ταξειδεύοντες, προήχθησαν — καὶ ἄλλοι προσέτι ἀγωνισταὶ τῆς ὑστεραίας, οἵτινες καὶ ἤδη ὠφελοῦνται· ἀλλὰ περὶ αὐτῶν οὐδεὶς λόγος.

Ἐνῶ ὅμως ἡ πατρὶς ὀφείλει ν' ἀναγνωρίσῃ ὅλων τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον θυσιασθέντων τοὺς ἀγῶνας, δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ πρὸς ὅλους ἐπίσης, καὶ ἄνευ διακρίσεως καὶ ἀναλογίας, ὀφείλει ν' ἀπονέμῃ τὴν αὐτὴν δικαιοσύνην ἢ νὰ ἐπιδαψιλεύσῃ τὰ αὐτὰ εὐεργετήματα. Οὐδὲ πιστεύω ὅτι ἤθελον ἐπέλθη ποτὲ εἰς τὸν νοῦν τινὸς ἀντίθετοι ἰδέαι, χωρὶς καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἀδι-

κήση, καὶ ν' ἀρνηθῇ τὰς ὑγιεῖς ἀρχὰς τῆς ἀληθοῦς ἰσότητος καὶ τῆς προόδου τῶν κοινωνιῶν. Διὰ τοιαύτης εὐθείας ὁδοῦ, αἴρεται ἐκ τοῦ μέσου πᾶσα ἀνωμαλία καὶ σύγχισις πρὸς διάγνωσιν τῶν θυσιῶν ἑκάστου καὶ δικαίαν αὐτῶν ἱκανοποίησιν.

Μήπως ὅμως ὑπάρχουν λόγοι ἐθνικοῦ συμφέροντος ἢ ὑψηλοῦ πατριωτισμοῦ, οἵτινες καὶ τὴν παραγκώνισιν τῶν θυσιῶν, καὶ τὴν λήθην τῶν ἀγωνιστῶν ἐπιβάλλουν; Οὐδὲ κἂν τὸ φαντάζομαι.

Ὅσῳ μᾶλλον σκέπτομαι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἐπὶ τοσούτῳ πείθομαι, ὅτι καὶ ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη, καὶ ὁ ἀληθὴς πατριωτισμὸς, καὶ τὸ ὀρθῶς ἐννοούμενον ἐθνικὸν συμφέρον, ἀποκρούουν ἐπίσης καὶ τὴν ἁπλὴν σύλληψιν τοιούτων ἰδεῶν. Ὁ ζῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἄνθρωπος ἔχει μὲν φυσικὰ καὶ ἐπίκτητα δικαιώματα, προστατευόμενα καὶ ἐγγυώμενα ἀμφότερα ὑπὸ τῆς ἰδίας κοινωνίας· ἕνεκα τούτου ὀφείλει καὶ ἐν περιπτώσει ἀνάγκης νὰ τὴν ὑπερασπίζηται, καὶ χρείας τυχούσης νὰ προσφέρηται καὶ ὁλοκαύτωμα ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς βωμοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνία, ἢ τὸ ἀντιπροσωπεῦον αὐτὴν κράτος, ἔχει τὸ ἀντίστοιχον καθῆκον μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν κινδύνων, νὰ περιθάλπῃ καὶ ἱκανοποιῇ δεόντως τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς μοχθήσαντας.

Ἄλλως δὲ ὡς ἐκείνη ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιπλήξῃ ἢ νὰ ἀποκηρύξῃ τὰ μέλη, ὅσα ἐν καιρῷ ἀγώνων ἀδιαφόρησαν ἢ τὴν ἐγκατέλειψαν, καὶ νὰ εἴπῃ εἰς αὐτά· « ἐλείψατε ἀπὸ τὰ ἱερώτερα καθήκοντά σας, ἀνεδείχθητε ἀνάξια τέκνα μου ». Οὕτω καὶ ταῦτα, ὅσα ἐντίμως καὶ γενναίως ὑπὲρ αὐτῆς ἐθυσιάσθησαν, καὶ ἐν τούτοις οὐ μόνον ἐλησμονήθησαν, ἢ ἀποχρώντως δὲν ἱκανοποιήθησαν, ἀλλὰ

καὶ δωρεὰν ἐξυβρίσθησαν καὶ ἐσυκοφαντήθησαν, ἔχουν ὡσαύτως τὸ δικαίωμα ν' ἀπευθύνωσιν ὁμοίας ῥήσεις πρὸς τὴν κοινωνίαν, διότι εἰς μόνην τὴν ἀμοιβαιότητα τῶν καθηκόντων καὶ τῶν δικαιωμάτων στηρίζεται καὶ ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη. Δύναται μὲν ἀνὴρ ἀγωνιστής, εἴτε ἀψηφῶν ἑαυτὸν, εἴτε μὴ ἔχων ἕτερα καθήκοντα ἐπίσης ἱερὰ ὡς τὰ τῆς πατρίδος νὰ παραιτηθῇ, οὐχ' ἧττον ὅμως ἡ κοινωνία ὀφείλει νὰ ἐκπληρώσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ ἴδιά της καθήκοντα· τοῦτο ἐπιβάλλουν αἱ ἀναλοίωτοι ἀρχαὶ τῆς δικαιοσύνης, διότι ἄνευ ταύτης, οὔτε ἀληθὴς πατριωτισμὸς δύναται ν' ἀναπτυχθῇ.

Οὗτος ἔχων ὡς βάσιν τὸ ἁγνὸν αἴσθημα, καὶ ὡς ὀροφὴν τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν θυσίαν, φύεται, ἀκμάζει, καὶ κραταιοῦται ὑπὸ τὰς πτέρυγας καὶ τὴν σκέπην τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης· αὕτη μόνη τὸν ζωογονεῖ διὰ τῶν ναμάτων τῆς ἰσότητος, καὶ τὸν διατρέφει διὰ τῶν ἐλπίδων εὐδαιμονεστέρου καὶ ἐνδοξοτέρου μέλλοντος· δι' αὐτῶν μαγνητίζονται ἐνθουσιωδῶς καὶ τὰ ἐλατήρια τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν. Ἄλλως ὁ ἄνθρωπος ἤθελεν ἐκλαμβάνει, καὶ δικαίως, τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν, ὡς δουλοπαροικίαν καὶ εἱλωτισμὸν, ὅπου οἱ μὲν ἔχουν ὅλας τὰς ἀπολαυὰς, καὶ οἱ δὲ ὑπόκεινται εἰς ὅλα τὰ βάρη καὶ τὰς θυσίας. Εἰς τοιαύτην θέσιν πραγμάτων ἐμπορεῖ μὲν ν' ἀναφυῇ ἐπιπόλαιός τις καὶ ψευδὴς πατριωτισμὸς, ἀλλ' ὄχι καὶ πραγματικὸς καὶ γνήσιος, ὅστις ἀπεναντίας ἀποχαυνοῦται καὶ ἐκλείπει.

Τοιαύτην ὅμως θέσιν δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἐπιτρέψῃ τὸ ὀρθῶς ἐννοούμενον ἐθνικὸν συμφέρον. Ὁ βίος τῶν ἐθνῶν δὲν εἶναι ἐφήμερος· εἶναι αἰώνιος, διότι ἅπαντα ἔχουν μίαν ὑψηλὴν ἀποστολὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὴν ἀνά-

πτυξιν καὶ τελειοποίησιν ἑαυτῶν καὶ τὴν τοῦ ἀτόμου· ἀλλ' ὁ μέγας οὗτος προορισμὸς ἤθελεν ἀποβῇ ἀνέφικτος, ἢ μᾶλλον δὲν ἤθελεν ἐπιδιώκεσθαι, ἂν τὰ πρὸς ἐπίτευξιν αὐτοῦ μέσα ὑλικά τε καὶ ἠθικὰ δὲν ἦσαν ἁρμόδια, καὶ δὲν διετέλουν ἐν ἁρμονίᾳ μεταξὺ κοινωνίας καὶ ἀτόμου· ταῦτα ὑφίστανται εἰς τὴν πρὸς τὸ ἄτομον παρὰ τῆς κοινωνίας χορήγησιν πάσης δυνατῆς συνδρομῆς καὶ πάσης ἐνθαῤῥύνσεως, πρός τε τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν, διότι τότε καὶ ἡ κοινωνία προάγεται καὶ τελειοποιεῖται.

Ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ ἀτόμου εἶναι πληγὴ καιρία κατὰ τῆς κοινωνικῆς ὑπάρξεως, ὡς ἡ παραγνώρισις τῶν ἱερῶν δικαίων του καὶ τῶν μεγάλων ὑπηρεσιῶν του, συνεπάγει βαθμηδὸν τὸν μαρασμὸν εἰς ὅλον τὸ κοινωνικὸν σῶμα, διότι δυσκόλως τις εἰς τὸ ἑξῆς ἤθελεν ἐνδιαφέρεσθαι ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως, τῆς προόδου καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ. Τὰ ἔθνη οὐ μόνον προάγονται καὶ μεγαλύνονται διὰ τῆς ἀπονεμομένης τιμῆς, καὶ ἱκανοποιήσεως πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνισθέντας, ἀλλὰ διακοσμοῦνται καὶ ὑπερτιμῶνται ὡς τὸ χρυσίον ἐκ τῶν πολυτίμων λίθων. Οἱ μεγάλοι αὐτῶν ἀτομικοὶ χαρακτῆρες, εἶναι διαλάμποντες ἀδάμαντες καὶ στίλβοντα βηρήλια ἐπὶ δαπέδου διαχρύσου. Ὁ ἀρχαῖος καὶ νέος κόσμος εἶναι μὲν μέγας ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης μέγας καὶ ἐνταυτῷ διακοσμημένος καὶ ἐκ τῶν ἐπισήμων αὐτοῦ ἀνδρῶν.

Ἀλλὰ περὶ τοῦ Ἑπτανησιακοῦ ἀγῶνος ἐν γένει εἶπον ἤδη ἱκανά, ἐξ ὅσων μοὶ ἐπιτρέποντο ἐντὸς τῶν ὁρίων ἑνὸς Ὑπομνήματος· ἐξετέλεσα ἔργον ἀφθορμήτου αἰσθήματος καὶ πατριωτικοῦ συνάμα καθήκοντος. Ἐνταῦθα

πλέον, ἡ γενικὴ ἐντολή μου παύει, καὶ ἄρχεται ἡ μερικὴ, ἥτις ἀφορᾷ ἰδίως τὸ ἄτομόν μου.

Ἐρωτῶ δὲ προπάντων. Ποία ἀμείλικτος καὶ ἀνδροφόνος εἱμαρμένη μὲ σύρει πανταχοῦ πρὸ δεκαοκτὼ ἐτῶν ὄπισθεν τοῦ δίφρου της, ὡς ἄλλοτε ἡ ἄσπλαγχνος νίκη τὸν ἥρωα τῆς Τρωάδος πέριξ τῶν τειχῶν τῆς πατρίδος του; — Εἶμαι ἄραγε τὸ προωρισμένον ἢ παραδεδομένον θῦμα, πρὸς ἐξιλέωσιν φιλεκδίκου τινὸς ἢ κερδοσκόπου πολιτικῆς; Ἀλλὰ τότε διατὶ νὰ μὴν ἀπαλλάττηται τοὐλάχιστον ἐκ τῆς συμμετοχῆς καὶ τοῦ βάρους τῶν δεινοπαθειῶν μου, ἡ τρυφερὰ καὶ πολυάριθμος οἰκογένειά μου; — Εἶμαι ἴσως τὸ συμφωνηθὲν ἐνέχυρον, ἢ ὁ ἐν ἀγνοίᾳ μου δέσμιος μυστικῆς τινος καὶ ἐκτεταμένης πολιτικῆς ἑταιρείας, ἥτις ὑπὸ τὸ εὐπρεπὲς πρόσχημα μιᾶς δῆθεν φιλανθρώπου καὶ φιλελευθέρου ἀποστολῆς, μετέρχεται ἀπεναντίας ἀθέμιτον ἐμπόριον, διαστρέφει τὰς συνηδήσεις, καὶ φθείρει πολλὰς γενναίας καὶ ἡρωϊκὰς ψυχάς; Ἀλλὰ τότε διατὶ μόνος καὶ εἰσέτι κρατούμενος, ἐνῷ ὁ ἀγὼν ἦτο γενικὸς, καὶ ἤδη, ἀφ' ὅσον φαίνεται, εἶναι ἀποπερατωμένος;

Ἐγὼ δὲν εἶμαι βεβαίως ἐκ τῶν μεμυημένων, οὔτε ἠθέλησα ποτὲ νὰ μυηθῶ εἰς τοιαῦτα μυστήρια, διότι οὐ μόνον τὰ ἐθεώρησα ἀνάξια ἀνδρῶν γενναίων καὶ ἐντίμως μαχομένων ὑπὲρ τῆς πατρίδος των, ἀλλὰ καὶ ὡς τόσα αἰνίγματα, τὰ ὁποῖα τάχιον ἢ βράδιον ἤθελε διαλύσει ὁ χρόνος. Τὸ ἀληθὲς ἐν τούτοις εἶναι ὅτι ἡ θέσις μου παρίσταται λίαν ἔκτακτος, λίαν ἐξαιρετικὴ καὶ ἴσως μοναδικὴ εἰς τὸ πολιτικὸν μαρτυρολόγιον τῶν ἐθνῶν.

Ἐκφραζόμενος ὅμως οὕτω, δὲν ἐννοῶ νὰ ἐλαττώσω καὶ κἀνενὸς τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ δὲν εἶμαι καὶ κἀνενὸς ὁ ἰδι-

αίτερος έντολοδόχος· έκαστος είναι έλεύθερος νά έξηγήση τάς άξιώσεις του, καί νά καταδείξη τά σχετικά εἰς αὐτόν γεγονότα. Δι' έμέ βεβαίως ώς είναι τά πάντα μυστηριώδη, είναι καί έκτακτα καί μοναδικά. 'Ανεκλήθην έκ τῶν πολυετῶν 'Αντικυθηρείων δεσμῶν μου, περιεπλανήθην έντός τοῦ κόσμου, ἤρθη ἡ 'Αγγλική Προστασία, ἡ ἕνωσις ἐτελέσθη, ἡ ἀφομοίωσις ἤδη ἐνεργεῖται, τά πάντα μετεβλήθησαν καί πέριξ ἐμοῦ μεταβάλλονται· ἡ δέ θέσις μου διατελεῖ εἰσέτι ἀμετάβλητος.

Ἤθελεν εἴπη τις ὅτι ἡ ἐκ τῶν 'Αντικυθήρων ἀνάκλησίς μου, ἦτο μία ἁπλῆ μετάθεσις εἰς εὐρύτερον δεσμωτήριον πρός εὐκολωτέραν ἴσως ἐπίτευξιν τῶν ἀνέκαθεν συλληφθέντων σχεδίων, διότι τό φάσμα τοῦ καταδιωγμοῦ καί τοῦ ὀλέθρου παντοῦ μέ παρηκολούθησε καί ἤδη μέ παρακολουθεῖ. Ἡ φαινομενική ἐκείνη ἀπελευθέρωσις ἦτο κατ' ἐμέ μία ἀπάτη καί εἶς αὐτόχρημα ἐμπαιγμός, διότι μετά τόσων ἐτῶν δεσμά, οὐ μόνον ἐπανερχόμην γυμνός καί ἄπορος ἐντός οἰκογενειακῶν ἐρειπίων, ἄνευ τινός πατριωτικῆς μερίμνης πρός ἰδίαν ἀποκατάστασιν, ἀλλά προσεβαλλόμην καί μέ νέου εἴδους καταδρομάς καί ἐπιθέσεις, ὡς ἀριδήλως προκύπτει ἐξ ὅσων ἐξέθηκα γεγονότων εἰς τό πρῶτον μέρος.

Ὁ Κικέρων ἐξωρίσθη μέν ἐπί δεκατέσσαρας μῆνας ὑπό τῆς φατρίας τοῦ Κλοδίου, ἐδημεύθη ἡ περιουσία του, καί ἐπυρπολήθη ἡ οἰκία του· ἀλλ' ἡ Γερουσία καί ὁ λαός τῶν Ῥωμαίων, ἀνακαλέσαντες αὐτόν δι' ἐπί τούτου ψηφίσματος, τόν ἀνηγόρευσαν πατέρα τῆς πατρίδος, ἐξῆλθον εἰς προϋπάντησίν του, τοῦ ἀπέδωκαν τά κτήματά του, καί τοῦ ἀνήγειραν δημοσίᾳ δαπάνῃ τήν πυρποληθεῖσαν οἰκίαν του.

Ὁ Δημοσθένης καίτοι κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων, καὶ διὰ τῆς λαθραίας αὐτοῦ ἀποδράσεως ὑπεξέφυγε τὴν ἀπότισιν, ἀνεκλήθη ὅμως ἀκολούθως, ἀπηλλάχθη τοῦ προστίμου, ἐδωρίσθη τελετάρχης εἴς τινα ἑορτὴν, καὶ ἀπεκατεστάθη ἐντελῶς εἰς τὰ δίκαιά του.

Ὁ Φραγκῖσκος Βουρδέττος τρὶς ἐξελέχθη Βουλευτὴς ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του, καὶ πάντοτε ἠκυροῦτο ἡ ἐκλογή του ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν κοινοτήτων, διότι κατεδιώκετο ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς αὐλῆς του, μεχρισοῦ αὕτη ἐνήργησε καὶ ἐπέτυχε ὑπὸ τῶν δανειστῶν του τὴν φυλάκισίν του· ἀλλ' οἱ συμπολῖταί του διὰ τῶν γενναίων συνδρομῶν των, τὸν ἠλευθέρωσαν, τὸν ἐξέλεξαν ἐκ νέου καὶ τὸν ἀπεκατέστησαν εἰς τὸ ἐξῆς ἀνεξάρτητον.

Συλληφθέντος πρό τινων ἐτῶν τοῦ Σαρδινιακοῦ ἀτμοπλοίου Κ ά λ λ ι α ρ η ὑπὸ τοῦ τέως Βασιλέως τῆς Νεαπόλεως, ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ναυτῶν καὶ δύο μηχανικοὶ Ἄγγλοι, οἵτινες ἀπήχθησαν μετὰ τῶν λοιπῶν εἰς τὰς φυλακάς. Ἀλλ' ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀπαιτήσασα καὶ ἐπιτυχοῦσα μετὰ ὀκτὼ μῆνας τὴν ἀπελευθέρωσίν των, ἠνάγκασε καὶ τὸν τολμήσαντα νὰ ἐπιθέσῃ ἐπὶ τῶν ὡς ἄλλοτε π ο λ ι τ ῶ ν ῥ ω μ α ί ω ν τὴν χεῖρα, νὰ ἱκανοποιήσῃ αὐτοὺς δεόντως.

Ἀλλ' ἅπαντες οὗτοι εἶχον καὶ ἔχουν μίαν πατρίδα, ἥτις οὐ μόνον ἐθεράπευε καὶ θεραπεύει τὰς κατ' αὐτῶν πραττομένας ἀδικίας, ἀλλ' ἐλησμόνει καὶ λησμονεῖ καὶ τὰ παραπτώματα τῶν ἀξίων καὶ ὠφελίμων τέκνων της. Τί δὲ ἔπραττεν ὁ ἀρχαῖος, καὶ τί πράττει ὁ νέος πολιτισμένος κόσμος ὑπὲρ τῶν γενναίως ἀγωνιζομένων ὑπὲρ πατρίδος, κρίνω περιττὸν ν' ἀναφέρω· ἅπασα ἡ ἱστορία

γέμει καὶ διακοσμεῖται ὑπὸ ἀπείρων λαμπρῶν, ἐπωφελῶν καὶ ἀξιομιμήτων παραδειγμάτων. Ἓν μόνον θέλω μνημονεύσει ἐκ τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὸ ἀφορῶν τοὺς Ὀλυμπιονίκας.

Οὗτοι, οἵτινες οὔτε κινδύνους, οὔτε κακουχίας ὑπέφερον, ἐπανερχόμενοι νικηταὶ μόνου τοῦ σταδίου εἰς τὰς πόλεις των, ὑπεδέχοντο ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν των μὲ τὰς μεγαλητέρας τιμάς. Ἅπασαι αἱ Ἀρχαὶ ἐξήρχοντο εἰς προϋπάντησίν των — ἐκρημνίζοντο ἐπὶ τούτου εἴς τι μέρος τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἵνα εἰσέλθωσιν ἐστεμμένοι μὲ τῆς νίκης τὸν στέφανον — τοὺς προσεφέρετο πολυτελὲς συμπόσιον ὑπὸ τῆς πόλεως — ἔχαιρον τὸ προνόμιον τῆς πρωτοκαθεδρίας εἰς τὰς δημοσίας τελετὰς — καὶ ἐκηρύττοντο ἀσύδοτοι αὐτοί τε καὶ οἱ ἀπόγονοί των. Τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἔπραττον ὑπὲρ ἑνὸς Ὀλυμπιονίκου. Ἑπομένως δὲν πρέπει τις νὰ θαυμάζῃ ἂν ἀπέναντι τόσων τιμῶν καὶ ἀπολαυῶν, ἀνεδείχθη ἡ ἀρχαιότης τοσούτῳ μεγάλη ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοσούτῳ γόνιμος εἰς ἐξόχους καὶ εὐκλεεῖς ἄνδρας — καθὼς προσέτι δὲν πρέπει νὰ ἀπορῇ τις, ἂν ὁ νέος κόσμος, ὅταν τοὐλάχιστον κατὰ τοῦτο δὲν μιμῆται τὸν ἀρχαῖον, ἢ ἄλλως πῶς δὲν ἐκτιμᾷ τὰ ἄξια τιμῆς, ἢ δὲν ἀπονέμῃ τὴν ἀπετουμένην δικαιοσύνην, διατελῇ εἰς χαύνωσιν καὶ τήκηται ἀπὸ μαρασμόν. Ἀλλ' ἀρκούντως μ' ἐπησχόλησεν ἡ ἱστορία. Ἐπανέρχομαι ἤδη εἰς τὴν σειρὰν τοῦ λόγου μου.

Γινόμενος ἀνάρπαστος εἰς τὴν ἀκμαιοτέραν ἡλικίαν τοῦ βίου μου, καὶ κρατούμενος δέσμιος ἐπὶ ἑξαετίαν, ἀπώλεσα μὲ τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τὴν καλὴν ὑγείαν, καὶ τὸ στάδιον τῆς οἰκογενειακῆς προαγωγῆς — ἄφησα σύζυγον ὑγιᾶ, καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου εὗρον αὐτὴν καταβεβλημένην ὑπὸ

τῶν κακουχιῶν — παρήτησα τέκνα τρυφερὰ καὶ εὐμάλακτα, τὰ ὁποῖα ἐστερήθησαν τῆς ἐγκαίρου χρηστῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ἀπαιτουμένης ἀνατροφῆς· ὥστε μὲ τὴν ἀπώλειαν τῆς διατηρήσεως καὶ προσαυξήσεως τῆς περιουσίας των, ἀπώλεσαν καὶ τὸ ὡραιότερον εὐεργέτημα τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς αὐτῶν μορφώσεως — ἐγκατέλειψα οἶκον κατηρτισμένον καὶ παγιωμένον, καὶ μόλις μετὰ τὴν ἀνάκλησίν μου συνέλεγον τεμάχια ναυαγίου.

Ἐπειράθην ν' ἀρχίσω μικράς τινας τοὐλάχιστον ἐπισκευάς, ὅπως βαθμηδὸν προβῶ καὶ εἰς ἔντιμον καὶ στερεὰν ἀνοικοδόμησιν πατριωτικήν τε καὶ οἰκογενειακὴν, ἀλλ' αἱ ἀπόπειραί μου, ὡς ἐκ τῶν ἀφορώντων με γεγονότων ἐξάγεται, ἀπέβαινον πανταχοῦ ἀτελεσφόρητοι, διότι ἴσως ἀντέκειντο πρὸς τὸ νέον τῆς ἐποχῆς δημιουργηθὲν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἤθελε μὲν νὰ φαίνεται, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ ἦναι τίμιον καὶ ἀληθές. Αὐτὸ ἀπεναντίας κατεγίνετο νὰ καθυποτάξῃ τὰ πάντα εἰς τὸ κράτος του, ὅπως δι' ἑνὸς ψευδοῦς πατριωτισμοῦ, καὶ μιᾶς ἀποπλανημένης πολιτικῆς, διευθύνῃ αὐτὰ κατ' ἀρέσκειαν, καὶ ἀπολέσῃ οὕτω καὶ τὸ ἐνεστὼς καὶ τὸ μέλλον· ἤθελεν ἐν ἄλλαις λέξεσι νὰ μετατρέψῃ τὸν ἀγῶνα εἰς ἐπιστήμην ἐμπορίου, καὶ ἔργον ἐμφυλίου καὶ μικρολόγου διαπάλης. Ἴσως τινὲς φρονοῦν ὅτι δύνανται καὶ τοιουτοτρόπως νὰ ὑπηρετῶσι τὴν πατρίδα· ἐγὼ ὅμως πρεσβεύω ἀντίθετον δοξασίαν.

Εἰς τοὺς ἐνόπλους μόνον κατ' ἀλλοτρίων ἀγῶνας ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχὴ, ὅτι ὁ πόλεμος τρέφεται διὰ τοῦ πολέμου· ἕνεκα τούτου καὶ πολλοὶ ὀφελούμενοι ἐξ αὐτῆς, καταπλουτίζουσιν ἐκ τῶν λεηλασιῶν καὶ τῶν κοινῶν λαφύρων. Μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς πάλης, εἴτε ἕνεκα τῶν ἀποκτηθεισῶν ἕξεων, εἴτε καταχρώμενοι τῆς ἰδίας των δυνάμεως

καθίστανται ἀκόρεστοι εἰς τὰς ἀπαιτήσεις των, καὶ καταλαμβάνοντες τὰ δημόσια διὰ τοῦ ξίφους, οὕτως εἰπεῖν, νέμονται αὐτὰ ὡς ἴδια. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν τῆς Ἑπτανήσου, ἦτον, ὡς καὶ προηγουμένως διέλαβον, παθητικὸς καὶ ὅλος ἠθικός· αὐτὸς ἐπέβαλλε τὴν θυσίαν μετὰ πλήρους αὐταπαρνήσεως καὶ ἄκρας τιμιότητος· διὰ τῶν ἀρετῶν αὐτῶν ἠδύνατο μόνον νὰ τραφῇ, νὰ ζήσῃ, καὶ νὰ κατισχύσῃ· δι' αὐτῶν ἀνεπτύσσετο ὁ ἁγνὸς πατριωτισμός του, ὡς διὰ τῆς δικαιοσύνης του ἡ δύναμίς του. Πᾶσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τούτων παρεκτροπὴ, ἤθελε συνεπάγει καὶ τὴν βεβαίαν τῶν πραγμάτων καταστροφὴν, καὶ τὴν ἄδικον τῶν γενναίων ἀγωνιστῶν ἐγκατάλειψιν.

Ὁπωσδήποτε ὅμως ὁ ἀγὼν διεξήχθη, εἶναι ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐκπεραιωμένος, καὶ ἐγὼ ὅστις ἕνεκα αὐτοῦ τὰ πάντα ἀπώλεσα καὶ ἐγήρασα ἐκ τῶν δεινοπαθειῶν, διατελῶ εἰσέτι ἐν ὑπαίθρῳ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ μετὰ τῆς οἰκογενείας μου, διότι ἀποῤῥίψας μετ' ἀγανακτήσεως πᾶσαν κρυφὴν καὶ ἄμεσον ἢ ἔμμεσον προτεινομένην ἀπολαυὴν, διαρκοῦντος καὶ μετὰ τὸ πέρας τοῦ ἀγῶνος, ἠθέλησα νὰ διατηρήσω τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρός μου, τὸ ἀκηλίδωτον τῆς συνειδήσεώς μου, καὶ τὸ σέβας καὶ τὴν λατρείαν μου πρὸς τὴν πατρίδα. Ὁ γενναῖος ἀγωνιστὴς ὡς καὶ ὁ ἁγνὸς καὶ τίμιος πατριώτης, δύνανται ἀείποτε εἰς ταῦτα νὰ σεμνύνωνται· τὰς δὲ δικαίας καὶ ἐντίμους ἀπαιτήσεις των, ὀφείλουν πάντοτε ἐντίμως νὰ διεξαγάγωσιν.

Ἐγὼ ἤδη καὶ ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας μου, καὶ ὡς ἐκ τῶν πολυχρονίων ἀγώνων μου, ἔχω ἀνάγκην ἠρεμίας, διότι καὶ ὁ ἡρωϊσμὸς ἔχει τὰ ὅριά του. Ἴσως βελτιουμένης τῆς θέσεώς μου, καὶ διδομένων περιστάσεων εὐτυχεστέ-

ρων, εὑρεθῶ πάλιν εἰς κατάστασιν νὰ προσφέρω τὴν ἀσθενῆ μὲν, ἀλλ' ἔντιμον πάντοτε ὑπηρεσίαν μου πρὸς τὴν πατρίδα· ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως ὀφείλω ν' ἀποσυρθῶ εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ὅπως δυνηθῶ, ἂν ἡ δικαιοσύνη δὲν ἐκλείψῃ ἐκ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ τῆς οἰκογενείας μου νὰ διευθετήσω, καὶ πᾶν ἕτερον καθῆκόν μου νὰ ἐκπληρώσω, διότι κατ' ἐμὲ ὁ ἀληθὴς πατριώτης ὀφείλει νὰ ἦναι καὶ φιλόστοργος πατὴρ, καὶ τίμιος ἰδιώτης, — ἅμα ἐξεπλήρωσε τὰ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντά του, ὀφείλει νὰ φροντίσῃ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν.

Κατὰ συνέπειαν τοιούτων ἀρχῶν ἐνεργῶν ἤδη τὰ δίκαιά μου ὡς ἀγωνιστὴς παραδεδομένος εἰς τὴν λήθην, καὶ ὡς οἰκογενειάρχης ἀδίκως κατεστραμμένος, ἀποτείνομαι πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ἔθνους, καὶ ἐξαιτοῦμαι παρ' αὐτῆς τὴν ὀφειλομένην καὶ δικαίαν ἱκανοποίησιν, πρὸς πλήρη ἀποκατάστασιν τῆς οἰκογενείας μου· ἐκ τῆς ἀποκαστάσεως ταύτης, οὐ μόνον ἐξαρτᾶται ἡ ὕπαρξίς της, ἀλλὰ καὶ ἡ μονιμοποίησις καὶ ἡ προαγωγή της· ἡ οἰκογένεια εἶναι μικρὰ κοινωνία, ἐκ τῆς παγιώσεως καὶ εὐημερίας τῆς ὁποίας διατηρεῖται, ἠθοποιεῖται, καὶ εὐδαιμονεῖ καὶ ἡ μεγάλη.

Πᾶσα ἑπομένως ἐκ μέρους τῆς κυβερνήσεως ἄρνησις ἢ καὶ παράτασις, ἤθελεν εἶσθαι ἔλλειψις καθήκοντος, καὶ προφανὴς ἀδικοπραγία, καὶ ἴσως ἤθελε συνεπαγάγει καὶ ἑτέρας δεινοτέρας συνεπείας. Ἐγὼ ἐν τούτοις δὲν ἐννοῶ ἀπὸ τοῦδε νὰ ὁρίσω συγκεκριμένως τὰς ἀπαιτήσεις μου, ἀφίνω ἐλευθέραν τὴν σκέψιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς κυβερνήσεως· τοῦτο νομίζω δι' αὐτὴν καὶ ἐντιμώτερον καὶ ἀξιοπρεπέστερον, καὶ δι' ἐμὲ εὐαρεστότερον, ἕνεκα τοῦ

ὀφειλομένου πρὸς αὐτὴν σεβασμοῦ. Ἀλλὰ διατηρῶν πάντοτε τὰ δίκαιά μου, εἶμαι πρόθυμος εἰς πᾶσαν τυχὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου αὐτῆς πρόσκλησιν, νὰ χορηγήσω τὰς ἀπαιτουμένας διασαφήσεις.

Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ παραλείψω νύξεις τινάς, ἀφορώσας τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας μου, καὶ ἀναγκαιούσας πρὸς διευκόλυνσιν τῶν σκέψεων καὶ ὀρθῶν μέτρων τῆς κυβερνήσεως. Τέσσαρα τέκνα θήλη, δύο εἰς ἡλικίαν γάμου, καὶ ἕτερα δύο εἰσέτι ἀνήλικα καὶ τρυφερὰ — καὶ τρία ἄῤῥενα, τὸ μὲν ἐνήλικον καὶ ἀποδημῆσαν εἰς ἀλλοτρίαν χώραν πρὸς ἀνεύρεσιν σταδίου . . . . , τὰ δὲ ἕτερα δύο ἀνήλικα ἀλλ' ἀρκούντως ἀνεπτυγμένα — καὶ ἡ σύζυγος διατελοῦσα ἤδη φιλάσθενος· ἰδοὺ ἡ φωτογραφία τῆς οἰκογενείας μου. Αὕτη συνεμέθεξε ἐκ τῶν μαρτυρίων, καὶ ἐδοκίμασε καὶ δοκιμάζει τὸ πικρὸν ποτήριον τῶν βασάνων καὶ τῶν στερήσεων. Δι' αὐτὴν λοιπὸν καὶ πρῶτον διὰ τὰ τέκνα μου θήλη καὶ ἄῤῥενα, ἀπαιτῶ δυνάμει τοῦ δικαίου καὶ τῶν μεγάλων θυσιῶν μου τὴν πλήρη ἀποκατάστασιν, ὅπως καὶ αὐτὰ ἀπαλλαγῶσιν ἐκ μεγαλητέρων κινδύνων καὶ ἀθεραπεύτων δυστυχημάτων, οἱ δὲ δημιουργοὶ τῆς ἐνεστώσης θέσεώς των, ἢ οἱ παρατείνοντες τὰ δεινά των, ἀποφύγωσιν ἀνωτέρας εὐθύνας. Διὰ δὲ τὸν ἑαυτόν μου καὶ τὴν σύζυγον ἀρκοῦμαι εἰς μίαν μηνιαίαν καὶ ἰσόβιον σύνταξιν, ἀνάλογον τῶν ἀναγκῶν μου καὶ τῆς κοινωνικῆς θέσεώς μου. Ἂν ἡ Ἀγγλικὴ Προστασία ἀπερχομένη ἐκ τῆς Ἑπτανήσου, ἐπρονόησε περὶ τῶν ἰδίων της τέκνων ἐκ τοῦ ἰδικοῦ μας βαλαντίου· ἡμεῖς οἵτινες ἠγωνίσθημεν καὶ οὐδεὶς μᾶς ἐνεθυμήθη, ἔχομεν δικαιώματα κεκτημένα καὶ ἀνώτερα ἀπὸ τοὺς ἀλλοτρίους,

ὅπως τὰ ἀπαιτήσωμεν καὶ ἀπολαύσωμεν ἐκ τῆς πατρί-δος, ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ὁποίας ἐπροκινδυνεύσαμεν.

Πρὸς τὴν Σεβαστὴν
Τῆς Ἑλλάδος Κυβέρνησιν
Εἰς Ἀθήνας.

Εὐπειθέστατος θεράπων
ΗΛΙΑΣ ΖΕΡΒΟΣ ΙΑΚΩΒΑΤΟΣ.

Ἕπονται αἱ σημειώσεις καὶ τὰ ἔγγραφα.

(α)

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1849, πρὶν εἰσέτι μετακομίσω τὸ Τυπογραφεῖον εἰς τὴν Κεφαλληνίαν, ἐδημοσίευσα ἐν Κερκύρᾳ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ κείμενον πρόγραμμα ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν « Ὁ Φιλελεύθερος ἢ διδασκαλία περὶ καλῆς ἢ κακῆς χρήσεως τῆς ἐλευθεροτυπίας εἰς τὴν Ἑπτάνησον ».

Ἰδοῦ ἀπόσπασμά τι ἐξ αὐτοῦ·

» Ἐὰν ἡ ἐφημεριδογραφία τῆς Ἑπτανήσου ἐξετάζῃ καὶ ἐμπνέῃ τὴν ἐθνικότητά μας, ὡς ἀνωτέρω τὴν ἐθεωρήσαμεν, μ' ὅλην τὴν ἐλευθεροστομίαν, καὶ ἔχῃ πρῶτον καὶ κύριον σκοπὸν τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς, τότε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν βέβαια ὅτι γίνεται καλὴ χρῆσις τῆς ἐλευθεροτυπίας, ἀλλέως καὶ γίνεται ἁπλοῦς μόνον λόγος περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ μας, τότε ἐμποροῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι γίνεται κακὴ χρῆσις αὐτῆς, καὶ μάλιστα δολία, διότι δύναται νὰ ἀπατήσῃ τὰ πνεύματα τοῦ λαοῦ, ὡς πρὸς τὸν ἀληθινὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ περιπατῇ, καὶ τὰ ἀληθινὰ αὐτοῦ συμφέροντα, τὰ ὁποῖα ἄλλα δὲν εἶναι παρὰ ἐκεῖνα τῆς ἐθνικότητός του, διότι ὅσα καλὰ καὶ

ἂν ἀπολαύσῃ ὁ λαὸς τῆς Ἑπτανήσου, ὅσαι ἐλευθερίαι καὶ ἂν τοῦ δοθοῦν, ὅσα βάρη καὶ ἂν τοῦ ἀσηκώσουν, δὲν θέλει ποτὲ γίνει εὐτυχὴς καὶ ἀληθινὰ ἀνεξάρτητος, ἐπειδὴ ἀπομένει πάντα δοῦλος, καὶ ὁ δοῦλος ὄχι μόνον κινδυνεύει νὰ χάσῃ ὅσα τοῦ χαρίζωνται, ἀλλὰ δὲν ἔχει οὔτε τὴν ἀξιοπρέπειαν, οὔτε τὸ θάῤῥος, οὔτε τὸ αἴσθημα, οὔτε κἀνὲν πρᾶγμα, ἀφ' ὅσα ἔχει ὁ ἐλεύθερος καὶ ἀνεξάρτητος, ὁ ὁποῖος ἀνήκει εἰς ἓν ἔθνος ».

Ἰδοὺ καὶ περικοπαί τινες ἐκ τοῦ 1ου ἀριθμοῦ τῆς μετ' ὀλίγον παρ' ἐμοῦ ἐκδοθείσης ἐν Κεφαλληνίᾳ ἐφημερίδος ὑπὸ τὸ ὄνομα ὁ Φ ι λ ε λ ε ύ θ ε ρ ο ς.

» Οὔτε ἡ Ἀγγλία, οὔτε ὁ ἐπίλοιπος σημερινὸς κόσμος, περιμένουν νὰ μάθουν ἀπὸ τὸν τύπον τῆς Ἑπτανήσου τορνευτὰς καὶ Ὁμηρικὰς λέξεις, πομπώδεις καὶ ἐπεξεργασμένας φράσεις, μακρυλόγους καὶ κενὰς ἰδεῶν διατριβὰς, πλάσματα καὶ παιγνίδια φαντασίας, αἰνίγματα καὶ μύθους τοῦ μεσαιῶνος . . . »

» Οἱ δημοκρατηθέντες λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ἡ ἀπελευθερωμένη Ἑλλὰς μεθ' ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ αὐτὴ ἡ Ἀγγλία ἂν θέλετε, ἐπιθυμοῦν νὰ μάθουν ἀπὸ τὸν ἐπίσης Ἑλληνικὸν τῆς Ἑπτανήσου λαὸν τὰ ἀληθῆ αἰσθήματα τῆς καρδίας του, τὸ ὑψηλὸν φρόνημα τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἑνώσεως, τὴν ἀνάγκην τῆς ὑλικῆς καὶ διανοητικῆς του ἀναμορφώσεως, καὶ τὰ μέσα εἰς τὰ ὁποῖα ἀποβλέπει διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοιούτων πραγμάτων. — Ἐπεθυμοῦν νὰ μάθουν μήπως τριάκοντα περίπου χρόνων δουλεία, τοῦ ἐξάλειψε καὶ ἀνεξαρτησίαν νοὸς, καὶ γενναιότητα αἰσθημάτων, καὶ ἠθικὴν ὕπαρξιν, καὶ τὸν κατήντησε νευρόσπαστον τῆς ξενοκρατίας, ὡς μὴ βλέποντα, εἰμὴ εἰς αὐτὴν μόνην τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ζωῆς του, καὶ ὄχι εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος Ἕνωσίν του. . . . . »

(ϵ).

Λαβὼν τὴν ἀφετηρίαν ἐκ τοῦ ἔτους 1848 παρέτρεξα χάριν

συντομίας προγενεστέρας εποχάς, κατά τας οποίας είχον τὸ πρῶτον ἐξορισθῆ ἐπὶ τέσσαρας μῆνας εἰς τὸν σκόπελον τῶν Ὀθωνῶν, ὡς εἷς τῶν πρωταθλητῶν, οἵτινες περὶ τὸ 1840 ἀπήτουν νέας συνταγματικὰς ἐλευθερίας παρὰ τῆς Προστασίας. Ὥστε εἰς τὴν σειρὰν τῶν διαδοχικῶν ἐξοριῶν μου, ἡ ἐπὶ τῆς νήσου τῶν Παξῶν ἀριθμεῖται δευτέρα. Εἰς ταύτην ἐχρημάτισε συνεξόριστός μου καὶ ὁ Κ. Γεράσιμος Α. Λιβαδᾶς, διότι ἕνεκα λελανθασμένων πληροφοριῶν, ἐξέλαβον αὐτὸν ὡς ἕνα τῶν συντακτῶν τοῦ Φιλελευθέρου. Ἰδοὺ μικρὸν ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἀναφορᾶς τὴν ὁποίαν διευθύναμεν τὴν 2 Ἀπριλίου 1849 πρὸς τὴν Βουλὴν τῆς Ἑπτανήσου.

» Μεταξὺ τῶν εντίμων καὶ ἀθώων πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι ἔγιναν θῦμα τῶν προεκτεθέντων βιαίων μέτρων, εἴμεθα καὶ οἱ ὑποφαινόμενοι. Κατὰ τὴν 10 τοῦ παρελθόντος Μαρτίου ε. π. ἐνῷ ἐνησχολούμεθα ἡσύχως εἰς τὰς διαφόρους μας ὑποθέσεις, περιστοιχούμεθα αἰφνηδίως ἀπὸ χωροφύλακας, ἁρπαζόμεθα ἀπὸ τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεως, ῥιπτόμεθα εἰς τὰς δημοσίους φυλακάς, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἐπιβιβασθέντες εἰς τὸ Ἀγγλικὸν πολεμικὸν ἀτμόπλοιον Sharp Shooter, ἀπεβιβάσθημεν εἰς τὴν νῆσον τῶν Παξῶν ὡς ἐξόριστοι μέχρι νέων διαταγῶν, ὅπου ἕως τῆς σήμερον εὑρισκόμεθα ».

(γ).

Διατελῶν ἐξόριστος ἐπὶ τῆς νήσου τῶν Κυθήρων, συνέταξα ἀναφορὰν ἐπιγραφομένην Τὰ Κεφαλληνιακά, καὶ ἀφορῶσαν τὰς μετὰ τὴν στάσιν τῆς Σκάλας διαδραματισθείσας λυπηρὰς σκηνὰς ἐν Κεφαλληνίᾳ, καὶ τὰ τῆς ἐξορίας μου. Ἐκλεχθεὶς δὲ μετ' ὀλίγον Βουλευτὴς προσήγαγον αὐτὴν μετὰ ἑτέρων συναδέλφων μου ἐν τῇ 9ῃ Βουλῇ. Ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ δὲ ν' ἀναφέρω ἐκ τοῦ δευτέρου αὐτῆς μέρους, τοῦ ἀφορῶντος τὴν ἐξορίαν μου, τὰς ἑξῆς παραγράφους·

» Τέλος πάντων μετὰ πεντάμηνον εἰς Παξοὺς διαμονήν, διε-

τάχθη κατὰ τὴν 30 Ἰουλίου 1849 ε. π. ὑπὸ τοῦ νέου Ἁρμοστοῦ Οὐάρδου ἡ ἀπελευθέρωσίς μας. Εἴκοσι ἡμέρας μετὰ τὴν εἰς Κεφαλληνίαν ἐπάνοδόν μας (τὴν 20 τοῦ Αὐγούστου), ἐγὼ πρὸς ἀξακολούθησιν τοῦ σταδίου μου, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶχον διακοπῆ ἕνεκα τῆς ἐξορίας μου, ἐξέδωκα τὸν 4ον ἀριθμὸν τοῦ Φιλελευθέρου. Τέσσαρας δὲ ἢ πέντε ἡμέρας πρὶν τῆς ἐκδόσεως ταύτης εἶχεν ἐκραγῆ εἰς Σκάλαν ἡ δευτέρα στάσις, περὶ τῆς ὁποίας ἔγινε λόγος εἰς τὸ πρῶτον μέρος ».

» Κατὰ τὴν 25 τοῦ Αὐγούστου 1849 ε. π. ἐνῷ ἥσυχος ἀνεπαυόμην ἐντὸς τῆς οἰκίας μου, προσεκλήθην αἰφνηδίως ὑπὸ τῆς Ἀστυνομίας. Παρουσιασθεὶς ἄνευ βραδύτητος, παρεπέμφθην ἀμέσως εἰς τὰς δημοσίους φυλακὰς, χωρὶς νὰ μοῦ διακοινωθῇ, οὔτε ἡ ἀφορμὴ τῆς φυλακίσεως, οὔτε ἡ Ἀρχὴ, ἥτις τὴν διέταττε. Εἷς μόνος Ὑπομοίραρχος, μ' ἐσυνώδευσεν ἐκ τῆς οἰκείας μου εἰς τὴν Ἀστυνομίαν, καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὰς φυλακάς ».

» Μετὰ μίαν σχεδὸν ὥραν παρουσιασθεὶς ἐνώπιόν μου ὁ Γραμματεὺς τοῦ τοποτηρητοῦ Κ. Ῥικάρδος Στίβενς, μοὶ ἀνήγγειλεν ἐκ μέρους τοῦ Λόρδου Ἁρμοστοῦ Κ. Οὐάρδου (εὑρισκομένου τότε εἰς Κεφαλληνίαν ἕνεκα τῶν διατρεχόντων), ὅτι ἐπειδὴ ἡ διαγωγή μου δὲν εἶχε διορθωθῇ, ἕνεκα τούτου ἀνελαμβάνετο ἐκ νέου ἐναντίον μου τὸ μέτρον τῆς Ὑψηλῆς Ἀστυνομίας μέχρι νέων διαταγῶν. — Ποῖον εἶναι τὸ ἔγκλημά μου, ἠρώτησα τὸν Γραμματέα; Μήπως ὁ Κ. Οὐάρδος μὲ ὑπολαμβάνῃ ὡς ἔνοχον εἰς τὰ διατρέχοντα; — Ὄχι ποσῶς, μοῦ ἀπήντησε, μάλιστα σὲ θεωρεῖ πάντη ἀθῷον ἀπὸ αὐτά· ἀλλ' ἀγνοῶ καὶ ἐγὼ τὸ ἔγκλημά σου. Ἂν θέλῃς ὅμως νὰ σὲ εἴπω ὡς ἰδιώτης τὴν γνώμην μου, σὲ λέγω, ὅτι ἡ ἀφορμὴ, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐλήφθη τὸ νέον τοῦτο μέτρον ἐναντίον σου, εἶναι ἡ ἔκδοσις τοῦ 4ου ἀριθμοῦ τῆς ἐφημερίδος σου. — Τότε λοιπὸν, ἐπανέλαβον ἐγὼ, νὰ εἴπῃς, πρὸς τὸν μέγαν Ἁρμοστὴν, ὅτι ἡ διαγωγή μου δὲν ἔχει τι ἐπιλήψιμον, ὅτι γνωρίζω καλῶς τὰ δικαιώματά μου, ὡς ἐπίσης τὰ καθήκοντά μου, καὶ ὅτι ἂν θέλῃ νὰ παύσω τὴν ἔκδοσιν τοῦ Φιλελευ-

θέρου, ἢ πρέπει νὰ ἀκυρώσῃ τὸν περὶ τύπου νόμον, ἢ νὰ διατάξῃ ἐγγράφως τὴν παῦσιν τῆς ἐφημερίδος μου. Εἰς τὰς δύο ταύτας περιστάσεις εἶναι καθῆκόν μου νὰ ὑπακούσω, εἰς ἔλλειψίν των ἔχω δικαίωμα νὰ ἀκολουθῶ ».

» Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἐπρόσθεσε πάλιν ὁ Γραμματεὺς — Θέλεις νὰ εἴπω ὅτι παύεις ἕνεκα τῶν διατρεχόντων ; — Ὄχι, ἀπεκρίθην ἐγὼ, ὁ τύπος δὲν ἔχει τὶ κοινὸν μὲ τὰ διατρέχοντα, ἐπομένως δὲν ἐπιθυμῶ νὰ προσθέσῃς τίποτε περισσότερον ἀφ' ὅτι σὲ εἶπον ».

» Ὀλίγας ὥρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κου Ῥικάρδου ἦλθε περὶ λύχνον ἀφὰς καὶ ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας Κ. Φάϋερ. Οὗτος πάλιν μ' εἶπεν ἐκ μέρους τῆς Α. Ε. — Ἐὰν ἐπεθύμουν ν' ἀναχωρήσω διὰ Κύθηρα τὸ ἑσπέρας ἐκεῖνο, ἢ μᾶλλον κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς ἐπιούσης, — ἐγὼ ἔκλεξα τὴν δευτέραν πρότασιν ».

» Κατὰ τὴν διατεταγμένην ὥραν, συνοδευόμενος ὑπὸ ἑνὸς χωροφύλακος, καὶ χωρὶς κἂν νὰ μοῦ συγχωρηθῇ νὰ λάβω μαζῆ μου τὰ ἀναγκαῖά μου ἐνδύματα, ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ ἀτμόπλοιον, καὶ περὶ τὸ μεσονύκτιον ἤμην κλεισμένος ὡς κακοῦργος ἐντὸς τῶν φυλακῶν τῆς Ζακύνθου, ὅπου διατρίψας πέντε ἡμέρας ἐφέρθην διὰ τοῦ ταχυπλόου, ἔπειτα ἀπὸ ἄλλας πέντε, συνοδευόμενος ὑπὸ τριῶν χωροφυλάκων, εἰς τὸν διωρισμένον τόπον τῆς ἐξορίας, τὰ Κύθηρα, ὅπου διατελῶ μέχρι τῆς σήμερον ».

(δ).

Μόλις ὁ Ἁρμοστὴς Κ. Οὐάρδος ἐπληροφορήθη περὶ τοῦ ἐξαγομένου τῶν Βουλευτικῶν ἐκλογῶν τῆς Κεφαλληνίας, ἔπεμψε παραχρῆμα τὸ ἀτμόπλοιον, τὸ ὁποῖον μὲ μετέφερε κατ' εὐθεῖαν ἐκ Κυθήρων εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου εὑρὼν συγκεκροτημένην τὴν Βουλὴν, ἀνέλαβον τὰ Βουλευτικά μου καθήκοντα. Εἰς τὴν 9ην ταύτην Βουλὴν, διετυπώθη τὸ πρῶτον, καὶ ἐπροτάνθη

περὶ τὰ τέλη τῆς συνόδου καὶ τὸ περὶ Ἑνώσεως ψήφισμα. Ἀλλὰ πρὶν εἰσέτι τελειώσῃ ἡ ἀνάγνωσίς του, διακόπτει ὁ ἀγορεύων, ἀνεβλήθη ἡ Βουλή, ἐπὶ τῆς τραπέζης τῆς ὁποίας κατετέθη τότε τὸ ψήφισμα, καὶ ἀκολούθως διελύθη. Ἰδοὺ αὐτό.

» ΨΗΦΙΣΜΑ

» ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ.

» Ἐπειδὴ ἡ ἀνεξαρτησία, ἡ κυριαρχία καὶ ἡ ἐθνικότης ἑκάστου λαοῦ εἶναι δικαιώματα φυσικὰ καὶ ἀπαράγραπτα ».

» Ἐπειδὴ ὁ λαὸς τῆς Ἑπτανήσου, ἀπαρτίζων μέρος ἀναπόσπαστον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, στερεῖται σήμερον τῆς πραγματικῆς ἀπολαυῆς καὶ ἐξασκήσεως τῶν τοιούτων δικαιωμάτων ».

» Ἐπειδὴ πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐξέλειψαν πλέον αἱ ἀφορμαί, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐτέθη ὑπὸ τὴν Ἀγγλικὴν Προστασίαν, δυνάμει συνθήκης εἰς τὴν ὁποίαν οὐδεμίαν ποτὲ ἔδωκε συγκατάθεσιν ».

» Ἐπειδὴ τέλος μερίς τις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει δηλ: ἡ ἀπελευθερωμένη Ἑλλάς, ἀπέκτησε τὰ κυριαρχικὰ καὶ ἐθνικὰ αὐτῆς δικαιώματα ».

» Δι' ὅλα ταῦτα ἡ πρώτη ἐλευθέρα Βουλὴ τῶν Ἀντιπροσώπων τῆς Ἑπτανήσου »,

» Διακηρύττει·

» Ὅτι ἡ ὁμόθυμος, στερεὰ καὶ ἀμετάτρεπτος θέλησις τοῦ Ἑπτανησιακοῦ λαοῦ, εἶναι ἡ ἀνάκτησις τῆς ἀνεξαρτησίας του, καὶ ἡ Ἕνωσις αὐτοῦ μὲ τὸ λοιπὸν ἔθνος του, τὴν ἀπελευθερωμένην Ἑλλάδα ».

» Ἡ παροῦσα διακήρυξις θέλει διαβιβασθῇ, διὰ διαγγέλματος τῆς Βουλῆς, πρὸς τὴν Προστάτιδα δύναμιν, ὅπως διὰ τῶν ἁρμοδίων μέσων, διακοινώσῃ αὐτὴν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τῆς Εὐ-

ράκης δυνάμεις, διὰ νὰ ἐνεργήσωσιν ὁμοῦ πρὸς ταχεῖαν αὐτῆς πραγματοποίησιν ».

» Ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Ἀντιπροσώπων τῇ 26 Νοεμβρίου 1850 ».

» Οἱ Ἀντιπρόσωποι

» Γεράσιμος Α. Λιβαδᾶς — Ναθαναὴλ Δομενεγίνης — Ἄγγελος Δεσύλας — Φραγκῖσκος Δομενεγίνης — Ἡλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος — Ἰωσὴφ Μομφεῤῥάτος — Τηλέμαχος Παΐζης — Ἰωάννης Τυπάλδος Δοτοράτος — Σταματέλος Πυλαρινὸς — Γεώργιος Τυπάλδος Ἰακωβάτος — Χριστόδουλος Ποφάντης ».

(ε).

Πρὶν εἰσέτι διαλυθῇ ἡ Θη Βουλὴ, ἀπετολμήθη ἡ ἐπὶ τῶν Ἀντικυθήρων αἰχμαλωσία μου, καὶ συγχρόνως ἡ ἐπὶ τῆς Ἐρυκούσης τοῦ Κ. Ι. Μομφεῤῥάτου. Μετὰ δύο μῆνας ἐπέμφθησαν ὡς συναιχμάλωτοί μου, καὶ οἱ ἐκ Κεφαλληνίας ΚΚ. Στ. Πυλαρινὸς, καὶ Γερ. Ι. Μεταξᾶς — καὶ οἱ ἐκ Ζακύνθου ΚΚ. Φραγκῖσκος Δομενεγίνης, Στ. Βούρτσης καὶ Δημήτριος Καλλίνικος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάμνησις θέλει εἶσθαι πάντοτε εἰς ἐμὲ εὐάρεστος καὶ προσφιλής. Οἱ πέντε ὅμως οὗτοι μετὰ εἰκοσιτριῶν μηνῶν αἰχμαλωσίαν ἀνεκλήθησαν. Ἵνα δὲ γίνωσι καταφανῆ καὶ ὁ βράχος καὶ τὸ κατάλυμα, ὅπου ἐκρατούμεθα δέσμιοι, ἅς μοῦ ἐπιτραπῇ ν' ἀναφέρω ἓν μέρος τοῦ ἀφορῶντος ἀμφότερα κεφαλαίου, ἐξ ἑνὸς πονήματος, τὸ ὁποῖον συνέταξα ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν· « Ἡ ἐπὶ τῶν Ἀντικυθήρων αἰχμαλωσία μου καὶ ἡ τῶν συναιχμαλώτων μου », καὶ τοῦ ὁποίου τὴν ἔκδοσιν ἀνήγγειλα εἰς τὸ κοινὸν, ἀλλ' ἕνεκα οἰκονομικῶν δυσχερειῶν, δὲν ἐξετέλεσα εἰσέτι. Ἰδοὺ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τεμάχιον τοῦ κεφαλαίου.

» Τὰ Ἀντικύθηρα καὶ ἡ φυλακή μου.

» Τὰς δύο Ὀκτωβρίου 1851, ἐνῷ ἡ πληρεστέρα τάξις καὶ

ἡσυχία ἐπεκράτουν εἰς ἅπασαν τὴν Κεφαλληνίαν, καὶ σημεῖα ἀταξιῶν καὶ θορύβων δὲν ἀνεφαίνοντο, εἰμὴ εἰς μόνας τὰς καταχρήσεις καὶ τὰς μηχανοῤῥαφίας τῆς κυβερνήσεως, ἓν ἀπόσπασμα Ἀστυνομικῶν χωροφυλάκων, ὁδηγούμενον ὑπὸ ἑνὸς λοχίου, εἰσῆλθεν αἴφνης ἐντὸς τοῦ γραφείου μου, καὶ ἄφωνον, ὡς συμμορία κλεπτῶν, μ' ἀπέσυρε βιαίως ἐκ τῶν δημοσιογραφικῶν ἀσχολιῶν μου, μ' ἐσυνώδευσεν ἄνευ συγκοινωνίας μέχρι τῆς προκυμαίας, ὅπου ῥίψαν με ὡς λαθρεμπόρευμα, ἐντὸς μιᾶς λέμβου, μ' ἐπεβίβασε κατ' εὐθεῖαν ἐπὶ τοῦ Ἰονικοῦ ἀτμοπλοίου, ἀφιχθέντος κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐκ Κερκύρας. Ἕτερον δὲ ἀπόσπασμα ἀφήρπασεν ὡσαύτως ἐκ τοῦ γραφείου του τὴν ἰδίαν στιγμὴν, τὸν συντάκτην τῆς Ἀναγεννήσεως Κ. Ι. Μομφεῤῥάτου, καὶ τὸν ἀπήγαγεν εἰς τὰς φυλακὰς, ὅθεν μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων ἡμερῶν, παρεπέμφθη εἰς τὸν σκόπελον τῆς Ἐρυκούσης ».

» Μόλις δὲ ἐγὼ εἶχον ἐπιβιβασθῆ ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, ἔφθασαν ὄπισθέν μου δι' ἑτέρας λέμβου, ὁ Γραμματεὺς τοῦ Ἄγγλου Τοποτηρητοῦ, καὶ ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας, ὅστις προσκαλέσας με κατ' ἰδίαν, μοῦ διεκοίνωσεν ἁπλῶς καὶ μὲ ὕφος ὑπεροπτικὸν ὅτι, « κατὰ ἀνωτέρας διαταγὰς ἐκτοπιζόμην εἰς τὴν » νῆσον τῶν Ἀντικυθήρων, καὶ ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης » μοῦ ἀπηγορεύετο πᾶσα ἐλευθέρα κοινωνία ». Ἡ ἀναιτιολόγητος ὡς τὸν δεσποτισμὸν, καὶ ἀπότομος ὡς τὴν ἐπίθεσιν αὕτη ἀγγελία, ποσῶς δὲν μὲ κατετάραξε, διότι καὶ ἡ συνείδησις τῆς ἀθωότητος καὶ τῶν δικαίων μου μέγα μοῦ ἐνέπνεον θάῤῥος, καὶ ἡ πεῖρα τοῦ παρελθόντος ἀρκούντως εἶχε μὲ διδάξει, καὶ τὰ κατὰ τῆς πατρίδος σχέδια τῆς ξενοκρατίας καὶ τῶν ὀργάνων της, δὲν μ' ἦσαν πλέον μυστήρια ».

» Γνωρίζων ὅμως ἐκ φήμης τὴν ἐρημίαν τοῦ βράχου τῶν Ἀντικυθήρων, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ σπανιότητα καὶ δυσκολίαν παντὸς πορισμοῦ, ἀπήτησα μόνον τινα καιρὸν παρὰ τοῦ Διευθυντοῦ, ὅστις μοῦ παρεχώρησε ἡμίσειαν ὥραν, ἵνα προμηθευθῶ τοὐλάχιστον τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖά μου. Κατὰ δὲ τὸ βραχὺ

αὐτὸ διάστημα, μόλις επρόφθασαν ἐκ τῆς οἰκογενείας μου, νὰ μοῦ πέμψωσι τινὰ ἱμάτια, τὴν στρωμνήν μου καὶ ὀλίγα χρήματα ».

» Ὅθεν διευθυνόμενος μετὰ τοῦ ἀποσπάσματος τῶν χωροφυλάκων καὶ τοῦ λοχίου, πρὸς τὸν προσδιορισθέντα τόπον τῆς νέας διαμονῆς μου, και ἐμποδιζόμενος νὰ προμηθευθῶ τοὐλάχιστον ἐκ τῆς Ζακύνθου ἢ τῶν Κυθήρων, ὅπου διαπλέοντες εἴχομεν προσορμισθῆ, ὀλίγα τρόφιμα, ἀπεβιβάσθην μετὰ δύο ἡμερῶν διάπλουν εἰς τὴν ἐκβολὴν ἑνὸς ξηροποτάμου, ὡς ἔκθετον τυλιγμένον εἰς τὰ ῥάκη του, στερημένος πάσης περιθάλψεως·

» Ἀφρήτωρ . . . . ἀνέστιος . . . . »

καὶ ἐγκαταλελειμμένος εἰς βρῶσιν, οὕτως εἰπεῖν, τῶν κυνῶν καὶ τῶν ὀρνέων·

» . . . . ἑλώριον . . . . κύνεσσιν

» Οἰωνοῖσί τε πᾶσι . . . . . »

Τότε ὅμως εἶδον πραγματικῶς ἀπολελυμένα ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, καὶ πατρίδα, καὶ οἰκογένειαν, καὶ συμφέροντα, αὐτὴν τὴν τριπλὴν ἔκφρασιν τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος ».

» Ἐγὼ βεβαίως ἀγνοῶ, ἂν ἀρχαῖοι ἢ νεώτεροι Συγγραφεῖς τῶν μερῶν τούτων τῆς Ἑλλάδος, ἀναφέρουν τι λεπτομερὲς περὶ τῆς νήσου τῶν Ἀντικυθήρων· ἴσως δὲν ἔχρηζε καὶ τὸν κόπον νὰ ἐνασχοληθῶσι περὶ τοιούτου ἀγρίου ξηροσκοπέλου. Ἔπρεπέ τις νὰ χρηματίσῃ αἰχμάλωτος ἐπ' αὐτοῦ, καὶ νὰ διατελῇ συνάμα στενῶς ἀποκλεισμένος ἀπὸ τὸν λοιπὸν κόσμον, ἵνα λάβῃ τὴν ὑπομονὴν νὰ τὰ περιγράψῃ, καὶ νὰ τὰ καταστήσῃ, ἕνεκα τῆς ἀγρίας φύσεώς των καὶ τοῦ σκοποῦ δι' ὃν προωρίσθησαν, ἄξιά τινος προσοχῆς. Ἡ νῆσος τῆς Παντελλαρίας ἢ Κερκύνης καλουμένης ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ἥτις κεῖται μεταξὺ Μελίτης καὶ τῶν παραλίων τῆς Καρχηδόνος, καὶ θεωρεῖται ὑπό τινων ὡς ἡ μαγικὴ καὶ ἀνθόφυτος νῆσος τῆς Καλυψοῦς, κατέστη μᾶλλον περίφημος ἕνεκα τῶν ἐξορίστων, τοὺς ὁποίους ἔπεμπον αὐθαιρέτως ἐπ' αὐτῆς οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες. Πολλάκις τόποι ἄλλως ἄσημοι

καὶ ἄγνωστοι καθίστανται διάσημοι ἢ εὐκλεεῖς, ἕνεκα τῶν μεγάλων ἀνοσιουργιῶν ἢ τῶν μεγάλων ἀρετῶν, αἵτινες διαδραματίζονται ἐπ' αὐτῶν ».

» Ἀνέγνωσα τὴν Ἀκριβῆ Περιγραφὴν τῆς Κρήτης, μεταφρασθεῖσαν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Βερνάρδου τοῦ Κρητὸς, ἀλλ' οὐδεμίαν ἀπήντησα λεπτομέρειαν περὶ τῆς νήσου τῶν Ἀντικυθήρων· μόλις ἁπλῶς μνημονεύωνται εἰς δύο αὐτῆς μέρη. Ἰδιαίτεραι ὅμως πληροφορίαι ἀρυσθεῖσαι, ὡς μ' ἀνέφερον, ἐκ παλαιᾶς τινος Γεωγραφίας, κατέφασκον πολλὰ περὶ τῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνικοὺς χρόνους καὶ τὸν μεσαιῶνα κατοίκων τῆς νήσου, καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων διαφόρων αὐτῆς θέσεων· ἀλλ' αὗται οὐδεμιᾶς χρήζουσι πίςεως, ἐλλείποντος τοῦ πρωτοτύπου ».

» Ὀφείλω ὅμως νὰ σημειώσω ὅτι ὁ ἄχαρις οὗτος βράχος, εἴτε ἕνεκα τῆς γεωγραφικῆς του θέσεως, εἴτε ἕνεκα ἑτέρων λόγων, ἦτο καὶ ἄλλοτε κατῳκημένος, διότι εἰς μίαν πάραλον αὐτοῦ ὄχθην πρὸς βοῤῥὰν, σώζονται εἰσέτι ἐρείπιά τινα Ἑλληνικοῦ φρουρίου, ἐπισκευασθέντος κατὰ τὸν μεσαιῶνα, καὶ μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν πάλιν κατεδαφισθέντος. Ἐντὸς δὲ καὶ ἐκτὸς τῶν ἐρειπίων αὐτῶν ἔγιναν πρό τινος χρόνου ἀνασκαφαὶ, καὶ ἀνεκαλύφθησαν παλαιὰ μνήματα, νομίσματα, βελονῖται ἢ σφενδονῖται, τεμάχια χαλκίνων βελῶν, καὶ ἓν ἀγαλμάτιον ἐκ ψηφοτοῦ κοινοῦ, παριστάνον τὸν θεὸν Πᾶνα, ἢ ὡς ἕτεροι φρονοῦν τὸν Ἥφαιστον, καὶ διακοσμοῦν καὶ αὐτὸ σήμερον ὡς τόσα ἄλλα Ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα τὰ Ἀγγλικὰ Μουσεῖα ».

» Εἴς τινα δὲ ἀπὸ τὰ ἀνακαλυφθέντα νομίσματα ἀναγινώσκεται ἡ λέξις Αἰγιλία, ἐκ τῆς ὁποίας συμπεραίνεται ὅτι τοιαύτη ἦτον ἀρχῆθεν ἡ προσωνυμία τῶν Ἀντικυθήρων, τὰ ὁποῖα καὶ κατὰ παραφθορὰν προφέρονται σήμερον Λιοί. Ἡ ἀρχαία αὕτη προσωνυμία δύναται ἀκόμη νὰ εἰκασθῇ καὶ ἀφ' ὅσον ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος εἰς τὸν βίον τοῦ Κλεομένους, διότι ἱστορεῖ ὅτι ἡττηθεὶς ὁ βασιλεὺς οὗτος εἰς τὴν μάχην τῆς Σελλασίας ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, καὶ καταφυγὼν εἰς τὰ Κύθηρα, μετέβη ἐντεῦθεν

εἰς τὴν ἀπέναντι νῆσον Αἰγιλίαν, ἐκ τῆς ὁποίας κατέπλευσεν ἀκολούθως εἰς τὴν Αἴγυπτον. Νεώτεροι ὅμως Συγγραφεῖς, τῶν ὁποίων τὴν ὀνοματολογίαν, ὡς συνηθεστέραν καὶ καταλληλοτέραν, παρεδέχθην καὶ ἐγώ, ἀπεκάλεσαν τὴν νῆσον αὐτὴν Ἀντικύθηρα. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ἤδη νὰ προβῶ εἰς τὴν λεπτομερῆ καὶ ἀκριβῆ περιγραφήν της ».

» Αὕτη κεῖται μεταξὺ Κρήτης καὶ Κυθήρων, εἰς ἀπόστασιν ἐξ ἀμφοτέρων 25 ὡς ἔγγιστα μιλίων, καὶ κυματοδέρνεται σφοδρῶς ἀπὸ τὰ ἀενάως σχεδὸν κλυδωνιζόμενα πελάγη τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ περιφέρειά της εἶναι μόλις δέκα μιλίων· τὸ σχῆμά της ἐπίμηκες καὶ εἰς ἄκρον ἀνώμαλον· οὔτε λιμένες, οὔτε παραλίαι ὁμαλαὶ καὶ ψαμμώδεις, μετριάζουν ὁπωσοῦν τὴν ἀγρίαν θέαν της· ἀκταὶ λήγουσαι πανταχόθεν εἰς ὑψιρόφους καὶ ἀποτόμους βράχους, ἐπαυξάνουν ἀπεναντίας τὴν φρικωδίαν της. Τὰ καταπλέοντα εἰς αὐτὴν πλοιάρια προσορμίζονται στιγμιαίως ἐνώπιον δύο μικρῶν ξηροποτάμων, ἐντὸς τῶν ὁποίων καὶ ἀποσύρονται μετὰ τὴν ἀποβίβασιν τοῦ φορτίου των, ἢ ἀπέρχονται παραχρῆμα πρὸς ἐξασφάλισίν των ἐκ τῶν ἀείποτε σχεδὸν ἐπικειμένων τρικυμιῶν ».

» Τὸ ἔδαφος αὐτῆς εἶναι ἄνισον, πετρῶδες, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ μέρος ἄγονον καὶ ξηρόν. Τὰ προϊόντα της, ἐκ τῶν ὁποίων σιτίζονται καὶ ἀποκλειστικῶς οἱ κάτοικοι, εἶναι κριθή, ὀλίγος οἶνος καὶ τυρός· ἀλλὰ καὶ ταῦτα κάποτε λαμβάνουν σημαντικὴν ἐλάττωσιν, ἕνεκα τῆς τρομερᾶς μάστιγος τῶν θυελλῶν καὶ καταιγίδων εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκειται συνεχῶς ἡ νῆσος· αὗται πληροῦσαι τὴν ἀτμοσφαίραν ἀπὸ τὴν ἄχνην τῶν θαλασσίων κυμάτων, συντριβομένων ἐπὶ τῶν βράχων, ἀποτελοῦν εἶδός τι ὑφαλμήρου ὁμίχλης, ἥτις συνωθουμένη βιαίως, συστρεφομένη, καὶ ἀναῤῥιπιζομένη, ἐφαπλοῦται ἐφ' ὅλης σχεδὸν τῆς ἐπιφανείας, καὶ καταςρέφει πᾶσαν βλάστησιν καὶ φυτουργίαν. Ἕνεκα τούτου οὔτε δάση, οὔτε ὑψίκομα δένδρα, οὔτε ἀκμαῖα βλάστησις εὐδοκιμοῦν ἐπ' αὐτῆς, οὔτε χειμερινὰ κηπεύματα χλοά-

ζουν, οὔτε ἐαρινὰ ἄνθη ἀρωματίζουν τὸν ἀέρα· μικρά τινα δενδρύλλια ἡμιεκφυλλισμένα, ἀχρωμάτιστα καὶ κλιματοειδῆ, φύονται μόνον σποράδην, ὡς τὰ ἄχλοα βρύα ἐπὶ τῶν ἀγρίων βράχων ».

» Τὰ πηγαῖα ὕδατα, τὰ ὁποῖα ἀναβρύουν εἰς δύο ἢ τρία μέρη εἶναι μᾶλλον ἀγρεῖα καὶ ῥυπαρά· τὸ κλίμα κάθυγρον καὶ ἐπίνοσον, μάλιστα περὶ τὸ θέρος, ἕνεκα τῶν αἰφνιδίων ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ καύσωνος εἰς τὸ δριμὺ σχεδὸν ψύχος. Ἐντεῦθεν ἴσως προέρχονται καὶ οἱ ἐπιπολάζοντες περιοδικοὶ πυρετοὶ καὶ αἱ φλογοπνευμονίαι. Ἀλλ' ἡ τρομερωτέρα καὶ σκληροθάνατος τῳόντι ἀσθένεια ἥτις ἐπικρατεῖ, εἶναι ἡ τῆς ἐλεφαντιάσεως, κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας τὸ προσβληθὲν σῶμα βασανίζεται διά τινα ἔτη, σήπεται ἢ ἐκκόπτεται, πίπτει εἰς τεμάχια, καὶ οὕτω βαθμηδὸν φθείρεται ὁλοτελῶς μέχρι τῆς ἀποβιώσεως ».

» Κατερημωθεῖσα ἡ νῆσος αὕτη τρὶς ἐκ διαλειμμάτων, ἐνῳκίσθη καὶ ἤδη τὸ τέταρτον ὑπὸ τῶν κατεχόντων σήμερον αὐτὴν κατοίκων, καὶ ἐχρησίμευε δι' ἱκανὸν χρονον ὡς καταφύγιον τῶν λῃστῶν καὶ τῶν πειρατῶν. Πρὸ ὀγδοήκοντα σχεδὸν ἐτῶν, δύο ἢ τρεῖς οἰκογένειαι Κρητικαὶ διαφυγοῦσαι τὴν Τουρκικὴν καταδίωξιν, ἢ ὡς ἄλλοι ἐκ τῶν κατοίκων ὡμολόγουν, τὴν δικαίαν ποινὴν τῶν ἐγκλημάτων των, ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν.. Τὸ παράδειγμα τούτων συμπαρέσυρε καὶ ἑτέρας, ἐκ Κρήτης καὶ Κυθήρων, αἵτινες ἔζων ὅλαι καταρχὰς αὐτοκυβέρνητοι καὶ διῆγον βίον κάποτε μὲν πειρατικὸν, καὶ συνήθως ποιμαντικὸν καὶ γεωργικὸν, ὁποῖον διάγουν καὶ σήμερον εἰς κατάστασιν ὅμως νηπιότητος. Ἀλλὰ πληθυνόμεναι βαθμηδὸν καὶ συγκρουόμεναι πρὸς ἀλλήλας, ἕνεκα τῆς ἐλαττώσεως τῶν πόρων των καὶ ἑτέρων ἀναφυομένων παθῶν, προσέδραμον ἐπὶ τέλους περὶ τὸ 1814 εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Κυθήρων, ἥτις ἀμέσως κατέλαβε τὴν νῆσον, πέμψασα ἓν ἀπόσπασμα στρατιωτῶν Ἄγγλων, καὶ ἕνα Ὑπαστυνόμον περιβεβλημένον μὲ πολυειδῆ καθήκοντα καὶ απεριόριστον ἐξουσίαν ».

» Οὗτος δὲ ὡς καὶ οἱ διάδοχοί του ἀντὶ νὰ φροντίζωσι περὶ τῆς βελτιώσεως καὶ ἠθοποιήσεως τῶν κατοίκων, κατέβαλλον ἀπεναντίας πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως καθιστῶσι τὴν θέσιν των δεινοτέραν. Ἕνεκα τούτου καὶ τῆς μεγάλης αὐτῶν ἐνδείας καὶ ἀμαθείας, ματαίως ἤθελε τις ζητήσει ἐντὸς αὐτῶν, καὶ τὴν σκιὰν, οὕτως εἰπεῖν, ἠθικοῦ τινος αἰσθήματος ».

» Φρικῶδες εἶναι τὸ καταπιέζον αὐτοὺς σύστημα· ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀλιγώτερον φρικῶδες καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ τόπου συνάμα, ἐξυφαινόμενον ἀηδὲς καὶ συγκινητικὸν ῥάκος τῆς πενίας, τὸ ὁποῖον τοὺς περικαλύπτει ».

» Πεντήκοντα ὡς ἔγγιστα οἰκογένειαι διεσπαρμέναι ἔνθεν κακεῖθεν, ἀπαρτίζουν ὅλον τὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου· αἱ οἰκείαι των εἶναι αἱ πλεῖσται κατεσκευασμέναι ἄνευ ἀσβέστου, ὡς τὰς ποιμενικὰς καλύβας· ἕτεραι εἰσδύουν ἐντὸς τῶν σχισμῶν τῶν βράχων, ὡς τόσα αὐτοφυῆ σπήλαια, ἢ ὑπὸ τὴν γῆν ὡς τόσαι κατακύμβαι· τὰ δώματα ἢ ὀροφαὶ, εἶναι πηλοσκέπαστα, καὶ ὑδροστάζουν ἐν καιρῷ χειμῶνος ὡς τὰ ὑπόγεια ἄντρα· ἐσωτερικῶς διαχωρίζονται εἰς τόσας κρύπτας, ὁμοίας μὲ τὰς κυψέλας σχεδὸν τῶν μελισσῶν, καθύγρους, βορβορώδεις, πλήρεις μολυντικῶν καὶ ὀχληρῶν ζωϋφίων, σκοτεινὰς ἢ φωτιζομένας μόλις ἀπὸ μόνην τὴν θύραν ἢ μικράν τινα ὀροφικὴν ὀπήν ».

» Εἰς τὴν μὲν ἐξ αὐτῶν τῶν κρυπτῶν κατακλίνονται οἱ οἰκοδεσπόται ἐπί τινος σανιδώματος σεσαπημένου καὶ ῥυπαροῦ, ἢ ἐπί τινος ἀνακλίντρου πηλοσκευάστου, ἄνευ στρωμνῆς ἢ σινδόνος οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ περιτυλιγμένοι ἐντὸς πενιχρῶν τριβονίων ἢ ταπήτων, ὡς οἱ νεκροὶ ἐντὸς τῶν ἐνταφίων σαββάνων. Εἰς τὴν δὲ κατακλίνονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ ἐπὶ τῶν ἀχύρων φύρδην μίγδην τὰ ἡμίγυμνα τέκνα των. Εἰς ἑτέραν κοίτονται τὰ παντοειδῆ κτήνη των, τῶν ὁποίων ἡ ἀκαθαρσία πληροῖ καὶ τὰ ἐντὸς καὶ τὰ ἐκτὸς τῆς οἰκίας ἀπὸ δυσώδεις ἀποφοράς ».

» Ἐπί τινος σανίδος ἠρτημένης ἀπὸ τὰς καμπύλας καὶ ἀπε-

λεκήτους δοκοὺς τοῦ ςεγώματος εἶναι ἐκτεθημένος, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀκαθάρτων ζωϋφίων, ὁ μελανὸς καὶ ἄψητος ὡς τὴν ζύμην κρίθειος ἄρτος των· ἐπὶ ἑνὸς ἑτέρου σχοινίου τετανυμένου κατὰ τὸ μάκρος ἑνὸς τῶν τειχῶν, εἶναι περιπτυγμένα τὰ ῥάκη των· ἀλλαχοῦ φαίνονται συσσωρευμένα ἢ ἀτάκτως τοποθετημένα τὰ εὐάριθμα καὶ χονδροειδῆ ἔπιπλά των· ὅπου καὶ ἂν στρέψῃ τις τὸ βλέμμα, πανταχοῦ παρατηρεῖ τὸ ὠχρὸν καὶ σκελετῶδες φάσμα τῆς ἐνδείας νὰ τοῦ προσβάλλῃ τὰ ὄμματα, καὶ εἰς τὴν οἰκοσκευὴν, καὶ εἰς τὸν ἱματισμὸν, καὶ εἰς τὴν κάθαρσιν, καὶ εἰς τὴν τροφήν ».

» Τὸ ἔλαιον σπανίως ἀρτύνει τὸν πικρὸν ἄρτον των, καὶ σπανιώτερον ἀνάπτει τὴν ἀποχρωμένην λυχνίαν των· τὰ πυκνὰ σκότη συνοδεύουν τοὺς ὕπνους των, ὡς ἡ ῥακώδης πενία καλύπτει τὰς σάρκας των· τὸ κρέας ἐξαιρουμένων ὀλίγων τινῶν, δὲν παρατίθεται εἰς τὰς τραπέζας των, εἰμὴ κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα καὶ τῶν Χριστουγέννων, καὶ εἰς πολλοὺς ἐλλείπει καὶ κατὰ τὰς ἐπισήμους ταύτας ἡμέρας· ὁ ὀλίγος οἶνος τὸν ὁποῖον συλλέγουν δὲν ἐποικοδομεῖ τὰς δυνάμεις των, οὐδὲ ὁ τυρὸς ἡδύνει πάντοτε τὴν γεῦσίν των, διότι ἀνταλλάσσονται πρὸς ἀναπλήρωσιν τόσων ἄλλων αὐτῶν ἀναγκῶν· τινὲς σιτίζονται πολλάκις ἀπὸ θνησιμαῖα, ἢ ἄγρια χόρτα καὶ ἀκανθαγκυνάρας ».

» Ἀσθενοῦν, θεραπεύονται, ἢ ἀποθνήσκουν, καὶ ἰατρὸς οὐδέποτε ἐπισκέπτεται τὴν κοίτην των· πρόχειρα ῥωστικὰ ἢ ἀναῤῥωστικὰ δὲν δροσίζουν τὴν καρδίαν των· συνεχῶς δὲ σπανίζουν καὶ ἐκ τῶν κοινοτέρων φαρμάκων καὶ τῶν ἐργαλείων τῆς ἀφαιμάξεως. Ὁ βίος των ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην εἶναι βεβαίως ἀπειράκις δυστυχέστερος, ἀπὸ ἐκεῖνον τῶν κακούργων δεσμοτῶν, οἵτινες καὶ ἐντὸς τῆς φυλακῆς των, εὑρίσκουν εἰς τὰς ἀσθενείας των περίθαλψιν καὶ παρηγορίαν. Ἡ ἐγκατάλειψις καὶ ἡ ἐρημία συνοδεύουν τὴν ἐκφορὰν τῶν νεκρῶν των· πολλάκις μόνος ὁ πατὴρ μεταφέρει ἐπὶ τῶν ὤμων του, ἀνασκάπτει τὸ μνῆμα, καὶ ἐνταφιάζει τὸ πτῶμα τῶν ἰδίων τέκνων του. Ἡ ἀθλία αὕτη κατάστασίς των εἶναι, ἐν ἑνὶ λόγῳ, καὶ τῆς τῶν ἀγρίων ἀγριωτέρα,

καὶ τῆς τῶν ἀνδραπόδων ἀνδραποδωδεστέρα· καὶ ὅμως διοικοῦνται ὑπὸ χριστιανικῆς καὶ πολιτισμένης κυβερνήσεως. »

» Εἰς μίαν δὲ τῆς νήσου ταύτης, ἢ μᾶλλον τοῦ καταχθονίου τούτου βαράθρου, βόρειον ἐσχατιὰν, κοιλωτὴν ὡς ἡ τάφρος καὶ ἀγρίαν ὡς ὁ κρημνὸς, καλουμένην ποταμὸν, εἶχον τὴν διαμονήν μου. Ἐρείπια τινὰ καλυβῶν, αἵτινες εἶχον ἀνεγερθῆ ὑπὸ τῶν προσφύγων Κρητῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, καὶ μετὰ τὴν παῦσιν τούτου ἐγκαταλειφθῆ, καὶ λίθοι ὑπερμεγέθεις καὶ ἀνεστραμμένοι ὡς ἀπὸ Ἡφαίστειον ἔκρηξιν, περιεκάλυπτον ἀμφοτέρας τὰς ἐπικλινεῖς ὄχθας τῆς νάπης ταύτης. Ἐντὸς τῶν ἀποτεφρωμάτων τούτων τῆς φύσεως καὶ τοῦ χρόνου, ἠγείροντο ἐννέα οἰκήσιμοι οἰκίαι. Μία δὲ ἀπὸ ταύτας πρὸς τὴν δυτικὴν ὄχθην, ἀπέναντι ἐκείνης τοῦ Ὑπαστυνόμου, μὲ δύο σεσηπυίας θύρας ἄνευ ἀσφαλῶν κλείθρων, μὲ τέσσαρα ἡμίθραυστα παράθυρα ἄνευ ὑέλων, μὲ διαφόρους ὀπὰς ἢ φεγγίτας, μὲ σανίδωμα ῥυπαρὸν καὶ πεπαλαιωμένον, μὲ στέγην, οὕτως εἰπεῖν, ἄστεγον καὶ ὑδροστάζουσαν ἐν καιρῷ χειμῶνος, μὲ ἓν μεσότειχον διαχωρίζον αὐτὴν εἰς δύο ἄνισα μέρη, καὶ μὲ σμήνη ἀκαθάρτων καὶ δηκτικῶν ζωϋφίων, ἐδιωρίσθη ὡς φυλακή μου. Ἐντὸς αὐτῆς εἶχε καὶ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν προσβληθῆ γυνή τις ὑπὸ τῆς τρομερᾶς καὶ μολυντικῆς ἀσθενείας τῆς ἐλεφαντιάσεως. Τὸ δίκαιον τῶν ἐθνῶν εἰς τοὺς Εἰρωκουσίους εἶναι ἡ κρεοφαγία, ὡς εἰς τοὺς ἀγρίους τοῦ Καναδᾶ εἶναι ἡ πυρπόλησις τῶν αἰχμαλώτων τοῦ πολέμου· εἰς ἡμᾶς δὲ τοὺς ἐξευγενισμένους Εὐρωπαίους, εἶναι ὁ ἐπιθανάτιος μολυσμὸς τῶν ἀθώων καὶ ἐντίμων πολιτῶν ».

» Τοιαύτη ἦτον ἡ νῆσος ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀπεβιβάσθην, καὶ τοιοῦτο τὸ οἴκημα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐφυλακίσθην. Ἂν οἱ προσχεδιάσαντες καὶ ἐκτελέσαντες τὸ κατ' ἐμοῦ τόλμημα δὲν τὰ ἐγνώριζον, ἤθελον τοὐλάχιστον τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ μίαν μεγαλητέραν ἐνοχὴν, ἤθελα εἰπῆ ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ των μ' ἐξεσφενδόνισαν ἐπ' αὐτῶν. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ ἴδιος Ἁρμοστὴς Οὐάρδος ὀλίγους μῆνας πρὶν τῆς αἰχμαλωσίας μου δὶς τὰ ἐπεσκέφθη, καὶ προσω-

ρεσκεύασεν ἐκεῖ τὰ πάντα, δὲν δύναμαι ἄλλως νὰ θεωρήσω τὸ τόλμημα αὐτοῦ καὶ τῶν συνενόχων του, ἀνεξαρτήτως καὶ τῶν μετὰ ταῦτα διατρεξάντων, εἰμὴ ὡς μίαν ἐκ προμελέτης αὐτόχρημα κατὰ τῆς ζωῆς μου ἀπόπειραν ».

» Ὑποδεχθεὶς μετὰ τὴν ἀποβίβασίν μου ὑπὸ τοῦ Ὑπαστυνόμου Γεωργίου Κασιμάτη Κουμουλῆ Κυθηραίου, μετεφέρθην εἰς τὸ γραφεῖόν του, ὅθεν μετ' ὀλίγον, ἄνευ τῆς παραμικρᾶς καὶ ἐνταῦθα διακοινώσεως, σχετικῆς εἰς τὴν ἀφορμὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐκτοπίσεώς μου, ἐῤῥίφθην ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἰχνογράφησα οἰκίσκου, ὡς κτῆνος ἐντὸς κενοῦ καὶ ῥυπαροῦ ἀχυρῶνος. Δύο χωροφύλακες πεμφθέντες ἐπὶ τούτου ἐκ Κυθήρων ἐφρούρουν αὐτὸν νυχθημερὸν, καὶ μὲ παρηκολούθουν μακρόθεν, ὁσάκις ἐξερχόμην εἰς περίπατον ».

» Ἀποχωρισθεὶς οὕτω ἐκ τοῦ λοιποῦ κόσμου, οὐδένα ἄλλον εὗρον σύντροφον καὶ παρήγορον εἰς τὴν ὀδυνηρὰν αὐτὴν μόνωσιν καὶ ἐγκατάλειψίν μου, εἰμὴ τὴν ἀντίληψιν τῆς θείας προνοίας, καὶ τὸ ἠθικὸν θάῤῥος τῆς ἁγνῆς συνειδήσεώς μου ».

. . . .

. . . .

(ς).

Ὀκτὼ εἶχον σχεδὸν παρέλθει μῆνες ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας μου, ὅταν ὁ Κ. Οὐάρδος καὶ ἡ κυβέρνησίς του μ' ἐνεθυμήθησαν πάλιν μετὰ τῶν συναιχμαλώτων μου, διότι ἔπεμψαν τὸ ἀτμόπλοιον μ' ἐπὶ τούτου πρεσβείαν, συγκειμένην ἐκ τοῦ Τοποτηρητοῦ τῶν Κυθήρων, ἑνὸς Διερμηνέως, τοῦ Ἐπάρχου καὶ τοῦ Διευθύντοῦ τῆς Ἀστυνομίας, οἵτινες μᾶς διεκοίνωσαν ὅτι εἶχον τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Ἁρμοστοῦ καὶ τῆς Κυβερνήσεως, νὰ διαλύσωσι τὰ δεσμά μας καὶ νὰ μᾶς συμπαραλάβωσιν ἀμέσως ἐντὸς τοῦ ἀτμοπλοίου, ἐὰν ὑποσχώμεθα ἐπὶ λόγῳ τιμῆς ὅτι ἐπὶ ἓν ἔτος ἠθέλομεν ἀπέχει ἀπὸ τὰ πολιτικά· ἀλλ' ἅπαντες ἀπεκρούσαμεν ἐπίσης τὴν χαριτοδοσίαν αὐτὴν, ἕνεκα τοῦ ἀδίκου καὶ παρανόμου ὅρου

μετὰ τοῦ ὁποίου συνωδεύετο. Καὶ ἐν τούτοις μετὰ ἑτέρους ὀκτὼ περίπου μῆνας, μὲ τὴν ἰδέαν ἴσως μήπως ἀπηυδήσαμεν, μᾶς ἔγινεν ἐκ νέου ἡ αὐτὴ πρότασις, τὴν ὁποίαν καὶ ἡμεῖς ἐκ νέου ἀπερρίψαμεν.

Ἦτο δὲ λίαν ἀξιοπαρατήρητος ἡ συμπεριφορὰ καὶ ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζετο κατὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας ἡ κυβέρνησις· ἐδείκνυεν ὅλην τὴν εὐγένειαν εἰς τοὺς τρόπους, καὶ ὅλην τὴν γλυκύτητα εἰς τοὺς λόγους, ἐνῷ ὅταν μᾶς ἐξεσφενδόνιζεν ἐπὶ τῶν Ἀντικυθήρων, καὶ οἱ τρόποι της ἦσαν ἀπότομοι, καὶ οἱ λόγοι της βαρεῖς. Ἡ ἀλλοπρόσαλλος αὕτη διαγωγὴ εἶχε κἄτι τί ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Μακιαβέλλου.

» Δύο εἶναι, λέγει εἰς τὸν Πρίγκηπά του ὁ Φλωρεντινὸς οὗτος Ὑπουργὸς, τὰ ὅπλα διὰ τῶν ὁποίων δύνανται αἱ κυβερνήσεις νὰ πολεμῶσι· τὸ ὅπλον τῶν νόμων, καὶ τὸ ὅπλον τῆς βίας· τὸ μὲν εἶναι ἴδιον τῶν ἀνθρώπων, τὸ δὲ ἴδιον τῶν θηρίων. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις τὸ πρῶτον δὲν ἀρκεῖ, ἕνεκα τούτου ὀφείλουν νὰ μεταχειρίζωνται καὶ τὸ δεύτερον. Ὅθεν ἔχουν ἀνάγκην νὰ διδαχθῶσιν νὰ παριστάνουν καλῶς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ θηρίον. Ἀλλὰ διὰ νὰ παίζωσι μέ τινα δεξιότητα τὸ μέρος τοῦ θηρίου, ὀφείλουν νὰ ἐνδύωνται ἄλλοτε μὲν τὴν ἀ λ ω π ε κ ὴ ν, καὶ ἄλλοτε τὴν λ ε ο ν τ ὴ ν. Ἐπομένως μία σ υ ν ε τ ὴ κυβέρνησις δὲν πρέπει νὰ τηρῇ ποτὲ τὰς ὑποσχέσεις της, ὁσάκις στρέφωνται πρὸς βλάβην της, καὶ αἱ περιστάσεις, αἵτινες τὴν ἠνάγκασαν νὰ ὑποσχεθῇ, ἐξέλειψαν. Ὅστις γνωρίζει εὐστοχώτερα νὰ περιβάλλεται τὴν ἀ λ ω π ε κ ὴ ν, αὐτὸς ἐπιτυγχάνει καὶ εὐκολώτερα τοὺς σκοπούς του ».

» Μία κυβέρνησις λοιπὸν ὀφείλει νὰ μεταχειρίζηται καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὸ πνεῦμά της κατὰ τὰς πνοὰς τῶν ἀνέμων καὶ τὰς μεταβολὰς τῆς τύχης, χωρὶς ὅμως νὰ ἀπομακρύνηται, ὅταν ἐμπορῇ, ἀπὸ τὸ κοινὸν καλὸν, ἀλλὰ νὰ μὴ συστέλληται νὰ πράξῃ καὶ τὸ κακὸν, ὅταν ἔχῃ ἀνάγκην. Ὀφείλει νὰ ἐνεργῇ εἰς τρόπον, ὥστε, ὅταν τὴν βλέπωσιν ἢ τὴν ἀκούωσιν, νὰ πιστεύωσιν

ὅτι εἶναι ἡ ἀγαθότης, ἡ καλὴ πίστις, ἡ ἀκεραιότης, ἡ εὐγένεια καὶ αὐτὴ ἡ θρησκεία. Ἕκαστος θεωρεῖ ὅ,τι φαίνεσαι, ἀλλὰ δὲν γνωρίζει ὅ,τι ἦσαι. Τὰ δὲ πλήθη θαμβόνονται ἀπὸ τὰς ἐπιφανείας, καὶ ὀλίγοι ἐμβατεύουν εἰς τὰ ἐνδόμυχα τῶν πραγμάτων. Οὗτοι δὲ δὲν τολμοῦν νὰ ἀντιτείνωσιν εἰς τὰ πλήθη, ὅταν αὐτὰ εἶναι ἄλλως πεπεισμένα ».

(ζ).

Τὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρακτικὰ τῆς Βουλῆς κατεχωρίθησαν εἰς τὰς τότε ἐκδιδομένας ἐν Κερκύρᾳ ἐφημερίδας τῶν Καθημερινῶν καὶ τῶν Εἰδήσεων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ ἠρανίσθην, διότι τὰ τῆς Βουλῆς δὲν ηὐτύχησα νὰ τὰ εὕρω. Ἀμφότεραι λοιπὸν αἱ ἐφημερίδες αὗται, ἡ μὲν εἰς τὸν ἀριθ. 15 — ἡ δὲ εἰς τὸν ἀριθ. 27 ἀναφέρουν τὰ ἑξῆς.

» Ὁ Κ. Δομενεγίνης κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς συνόδου ταύτης (ἦτον ἡ τελευταία τῆς 10ης. Βουλῆς), ἔκαμε πρότασιν — νὰ ψηφίσῃ ἡ Βουλὴ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἀθώων ἐξορίστων Ἠλία Ζερβοῦ καὶ Ἰωσὴφ Μομφεῤῥάτου — ».

» Ἡ Βουλὴ τότε ἀνέβαλε τὴν περὶ ταύτης συζήτησιν ἐπὶ 20 ἡμέρας, ἐλπίζουσα . . . . . νὰ ἴδῃ ἄνευ κρότου ἐκπεραιωμένον τὸ ἀντικείμενον διὰ τῆς ἐλευθερώσεως τῶν ἐξορίστων, ὡς ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἁρμοστοῦ γενομένης εἰς τὸ Ὑπουργεῖον συστάσεως. . . »

» Ἄλλαι δύο ἀναβολαὶ ἐγένοντο . . . . . κατὰ δὲ τὸ Σάββατον 25 Ἰουνίου (1855), ὅτε πάλιν ἦτον εἰς τὴν ἡμεροταξίαν ἡ πρότασις, ὁ Γενικὸς Εἰσαγγελεὺς ἀνήγγειλεν, ὅτι ὁ Ἁρμοστὴς δὲν ἐδύνατο νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ἐξορίστους, εἰμὴ ἐπὶ ἱκεσίᾳ τῆς Βουλῆς, βεβαιούσης ὅτι τὸ μέτρον δὲν θέλει προξενήσει κίνδυνον εἰς τὴν ἡσυχίαν τοῦ τόπου, ἢ ἐπὶ ἱκεσίᾳ τῶν ἰδίων ἀτόμων μετ' ἐγγυήσεως περὶ τῆς διαγωγῆς των ».

» Τότε οἱ ΚΚ. Κουρῆς, Μαρῖνος καὶ Λούντσης, θεωρήσαντες ὅτι δὲν εἶναι ζήτημα ἡ παρανομία τῶν βημάτων τῆς λεγομένης

Ὑψηλῆς Ἀστυνομίας ὅτι πολλάκις καὶ ἐν τῇ Βουλῇ ὑψώθη φωνὴ κατὰ τῆς παραβιάσεως τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας . . . . . »

» Ὅτι δὲ ἀποτυχουσῶν τῶν προσδοκιῶν, καὶ μὴ δυναμένης τῆς Βουλῆς νὰ παραδεχθῇ ὅρους, μὴ συνάδοντας πρὸς τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτῆς, ἡ Βουλὴ ὀφείλει τέλος ν' ἀποφανθῇ ».

» Ὅτι ἡ πρότασις τοῦ Κ. Δομενεγίνη δὲν εἶναι ἡ ἀληθῶς ἁρμόζουσα, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις φέρει ἓν μέτρον, τὸ ὁποῖον δυστυχῶς ἡ Βουλὴ δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ πραγματοποιήσῃ, τουτέστιν τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν ἐξωρίστων ».

» Ὅτι λοιπὸν καθῆκον αὐτῆς εἶναι νὰ δείξῃ, ὡς Βουλευτικὸν σῶμα, τὴν ἀποδοκιμασίαν της κατὰ τῆς πράξεως τῆς Ὑψηλῆς Ἀστυνομίας, δηλ: νὰ κηρύξῃ τὴν παρανομίαν τῆς ἐξορίσεως, καὶ ὅτι κατὰ νόμον καὶ δικαίως ὀφείλεται ἡ ἐλευθέρωσις τῶν ἀνδρῶν. Ἐπομένως ἐπρότειναν τὴν ἑξῆς τροπολόγησιν ἐπὶ τῆς προτάσεως τοῦ Κ. Δομενεγίνη ».

» Ἡ Βουλὴ ἀποφαίνεται ὅτι παρανόμως ἐξωρίσθησαν καὶ εἰ-
» σέτι κρατοῦνται οἱ πολῖται Ἠλίας Ζερβὸς, καὶ Ἰωσὴφ Μομ-
» φεῤῥάτος, καὶ ὅτι κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸ δίκαιον ὀφείλεται ἡ
» ἐλευθέρωσίς των ».

» Ἡ πρότασις ἐγένετο δεκτὴ παμψηφεί ».

(η).

Ἰδοὺ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπίσημον ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον μοὶ παρεδόθη καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν δεσμῶν μου, διότι ὅλαι αἱ προτάσεις ἢ ἁπλῶς μ' ἀνεγινώσκοντο, ἢ μ' ἀπευθύνοντο προφορικῶς, ἄνευ τῆς παραδόσεως ἐγγράφου.

» Ἐκ τοῦ Παλατίου — Ἐν Κερκύρᾳ
» Τῇ 30 Δεκεμβρίου 1855.

» Κύριε

» Ἐπεφορτίσθην ὑπὸ τοῦ Λόρδου Μεγάλου Ἁρμοστοῦ νὰ σᾶς γράψω, ὅπως γνωστοποιήσητε πρὸς τὸν νῦν ἐν Αἰγιλίᾳ διαμένον-

τῳ Δοκ. Η. Ζερβὸν ὅτι, δοκοῦντος αὐτῷ, δύναται ἐλευθέρως ἐκ ταύτης ν' ἀπέλθῃ· δύναται δὲ εἴτε νὰ μεταβῇ εἰς ξένην Ἐπικράτειαν, εἴτε νὰ διατρίψῃ εἴς τινα τῶν Ἰονίων Νήσων, ἐκτὸς τῆς Κεφαλληνίας. Ἡ εἰς τὴν νῆσον ταύτην ἐπάνοδος δὲν τῷ ἐπιτρέπεται ἄνευ ἐγγράφου ὑποσχέσεως ἀποχῆς ἑτέρων ὑποκινήσεων κατὰ τῆς τοῦ καθεστῶτος πολιτεύματος διατηρήσεως ».

» Ἀναγγέλλων τὴν παραχώρησιν ταύτην ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ Γραμματέως τοῦ Κράτους κυρωθεῖσαν, ὁ Λόρδος Μέγας Ἁρμοστὴς εἶναι εὔελπις ὅτι δὲν θέλει ὑφορᾶσθαι. Τὸ Ἀγγλικὸν στέμμα κέκτηται ἐν ταύταις ταῖς νήσοις δικαιώματα, πρὸς ὧν τὴν διατήρησιν ἔχει τά τε μέσα καὶ τὴν θέλησιν. Ὁ δὲ Λόρδος Μέγας Ἁρμοστὴς ὀφείλει ἐπιμελῶς καὶ εὐσταθῶς νὰ καταστείλῃ οἱονδήποτε ἀνανεούμενον συμβὰν, ὅπερ, καίτοι ἀνίσχυρον εἰς πᾶσαν ἀπόφασιν καὶ πρᾶξιν κατὰ τῆς Ἀγγλικῆς ἐξουσίας, δύναται ἄλλως νὰ συμβάλῃ, ὡς πρότερον, εἰς τὴν προξένησιν ἀξιοθρηνήτων παραβάσεων καὶ θανάτων »·

» Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἦμαι
» Εὐπειθ. δοῦλός σας.
» Γ. Ι. Βῶεν
» Γραμ. τοῦ Α. Μ. Α.

» Πρὸς τὸν Ἐξοχ. Ἅρβες
» Τοποτηρητὴν

(θ).

Ὁ Ὑπαστυνόμος μ' ἀνήγγειλε τὴν ἀπελευθέρωσίν μου διὰ τῶν ἑφεξῆς συντόμων καὶ λακωνικῶν φράσεων, περιεχομένων εἰς ἓν ἔγγραφον, τὸ ὁποῖον ἁπλῶς μοῦ ἀνέγνωσεν. « Ὁ Γενικὸς Διευ» θυντὴς τῆς Κερκύρας, διετάχθη ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας Ἐξουσίας » νὰ σᾶς διακοινώσῃ, ὅτι ὁ Δόκτωρ Ἡλίας Ζερβὸς δύναται ἐ» λευθέρως ν' ἀπέλθῃ ἐξ Ἀντικυθήρων δι' ὅπου εὐαρεστῆται ». Ἡ διακοίνωσις αὕτη ἀπεστέλλετο πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῶν Κυθήρων, ὅστις τὴν μετεβίβασεν πρὸς τὸν Ὑπαστυνόμον τῶν Ἀντικυθήρων ἵνα μοῦ τὴν ἀναγνώσῃ.

(ι).

Ἰδοὺ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα ἐν ἀγνοίᾳ μου ἔλαβον χώραν πρὶν τῆς ἀνακλήσεώς μου.

» Παλάτιον, Κερκύρᾳ
» 9 Φεβρουαρίου 1857 ε. ν.

» Σίρ

» Διατάττομαι παρὰ τοῦ Λόρδου Μεγάλου Ἁρμοστοῦ, νὰ διαβιβάσω ὑμῖν πρὸς πληροφορίαν τῆς Γερουσίας τὴν ἐσώκλειστον ἀλληλογραφίαν, ἀφορῶσαν τὴν ἄνευ ὅρων παραχωρουμένην ἄδειαν εἰς τὸν Δα. Ἠλίαν Ζερβὸν καὶ Δα. Ἰωσὴφ Μομφερράτον ἵνα ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα των ».

» Τῷ Σὶρ Δούσμανῃ » Βῶεν.
» Γραμ. τῆς Γερουσίας. » Γραμ. τοῦ Ἁρμοστοῦ.

» Κεφαλληνίᾳ 31 Ἰαννουαρίου 1857.

» Ἐξοχώτατε.

» Εἶναι ἐπίσης εὐάρεστον καὶ ἔντιμον εἰς ἐμὲ, Μυλόρδ, νὰ γίνω μέσον συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν νέων ἐκλεχθέντων ἀντιπροσώπων Κεφαλληνίας διὰ τὴν 11ην. Βουλὴν, καὶ τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος, ἐπὶ ἀντικειμένου, ὅπερ ἐν τῇ παρούσῃ τῶν πραγμάτων καταστάσει, ἐνδιαφέρει τόσῳ τὸν δημόσιον ἄνδρα διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἐντελῆ εὐταξίαν, αἵτινες κατ' εὐτυχίαν ἐπικρατοῦσιν ἐν Κεφαλληνίᾳ, ὅσῳ καὶ τὸν ἰδιώτην, ὅστις ὀφείλει νὰ ἐνδιαφέρηται ὑπὲρ τοῦ ἰδίου συμπολίτου, ὅπως δυνηθῇ νὰ ἴδῃ καὶ οὗτος πεπαυμένα τὰ κατ' αὐτοῦ ληφθέντα μέτρα, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς οἰκογενείας του ».

» Μίαν εὐχὴν ἐκφράζουσιν οἱ νέοι ἀντιπρόσωποι Κεφαλληνίας διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν συμπατριωτῶν αὐτῶν Δος. Ἠλία Ζερβοῦ καὶ Δος. Ἰωσὴφ Μομφερράτου, καὶ ταύτην τὴν εὐχήν των ἐπεφορτίσθην παρ' αὐτῶν, ἵνα καθυποβάλλω εἰς τὰς εὐμενεῖς σκέψεις τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος ».

» Ὑποβάλλων δὲ εἰς τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα τὴν ἐπισυνημμένην ἐπιστολὴν τῶν ἐκλεχθέντων Κυρίων ἀντιπροσώπων, ἐκπληρῶ τὴν δοθεῖσάν μοι ἐπιφόρτισιν μὲ τόσῳ περισσότερον ἐνδιαφέρον, ὅσῳ μεγάλη εἶναι ἡ εὐχαρίστησις, ἣν αἰσθάνομαι χρησιμεῦον ὡς μέσον συγκοινωνίας δι' εὐχὴν τοιαύτης φύσεως ».

» Ἐν τοσούτῳ παρακαλῶ τὴν Υ. Ε. νὰ δεχθῇ τὰς διαβεβαιώσεις . . . . »

» Δ. Καροῦσος.

» Τῇ Αὐτοῦ Ἐξοχ.

» Σὶρ Ἰωάννῃ Ἰοῦγκ Βαρονίσκῳ

» Ι. Μ. Μ. Γ.

» Λόρδῳ Μεγάλῳ Ἁρμοστῇ.

» Κεφαλληνίᾳ 30 Ἰαννουαρίου 1857.

» Μυλόρδ

» Ἄς συγχωρήσῃ ἡ Ὑμ. Ἐξοχότης εἰς τοὺς ὑπογεγραμμένους ἀντιπροσώπους Κεφαλληνίας τοῦ 11ου. κοινοβουλίου, ἵνα, μόλις ἐκλεχθέντες, ἐκφράσωσιν ὡς πρῶτον λόγον τὴν ἐπιθυμίαν, μάλιστα τὴν εὐχὴν τῆς καρδίας των ὑπὲρ τῶν ἐξορίστων αὐτῶν συμπολιτῶν Δος. Ἠλία Ζερβοῦ, καὶ Δος. Ἰωσὴφ Μομφεῤῥάτου, οἵτινες πρό τινων ἐτῶν εὑρίσκονται μακρὰν τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκογενείας των ».

» Ἡ παροῦσα κατάστασις τῆς Κεφαλληνίας εἶναι εὐτυχῶς ἡ φυσικὴ κατάστασις συνετοῦ λαοῦ, ὅστις ἐξεύρει νὰ ἐκτιμᾷ τὰ ἀληθῆ αὐτοῦ συμφέροντα, καὶ ὅστις φρονίμως ἠδυνήθη πάντοτε νὰ ἀντιτείνῃ τὴν ὀρθόνοιαν αὐτοῦ, εἰς πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο ν' ἀποβῇ αὐτῷ ἐπιζήμιον. »

» Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων οἱ ὑποφαινόμενοι πεποίθασιν ὅτι ἡ ἐπιθυμία των περὶ τῆς ἐν τῇ πατρίδι ἐπιστροφῆς τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, θέλει εὐμενῶς εἰσακουσθῇ παρὰ τῆς Ὑμ. Ἐξοχ. καὶ ὅτι οἱ ΚΚ. Ζερβὸς καὶ Μομφεῤῥάτος, θέλουν δυνηθῇ ἵνα

καὶ πάλιν ἐναγκαλισθῶσι τὰς οἰκογενείας των, καὶ ἀπολαύωσι τῆς εὐημερίας, ἧς εὐτυχῶς ἀπολαύουσι καὶ οἱ λοιποὶ αὐτῶν συμπολῖται. »

» Οἱ ὑποφαινόμενοι ἔχουσι τὴν τιμὴν νὰ ἐκφράσωσι τῇ Υ. Ε. τὴν βαθεῖαν αὐτῶν ὑπόληψιν. »

» Ὑπογεγρ.

» Δρ. Παῦλος Δαλλαπόρτας, — Δρ. Νικόλαος Ἰγγλέσης — Χαράλαμπος Τυπάλδος Πρετεντέρης — Σπυρίδων Φωκᾶς Λιναρδάτος — Ἰωάννης Χοϊδᾶς — Σπυρίδων Ἄννινος Καβαλιεράτος — Σπυρίδων Μ. Βέγιας — Εὐαγγελινὸς Ἀραβαντινὸς — Ἰωάννης Τυπάλδος Χαριτάτος — Τιμόθεος Φορέστης. »

» Τῇ Αὐτ. Ἐξ. κ. τ. λ.

» Κερκύρα.

» Παλάτιον 9 Φεβρουαρίου 1857.

» Εὐγενέστατοι Κύριοι.

» Λίαν εὐχαρίστως ἐδέχθην τὴν Ὑμετέραν προσφώνησιν ὑπὸ χρονίαν 30 τοῦ ἤδη λήξαντος Ἰαννουαρίου, συνοδευμένην ὑπὸ τῶν ἀγαθῶν μεσολαβήσεων τοῦ Ἐπάρχου τῆς νήσου, τὴν ὁποίαν διωρίσθητε ν' ἀντιπροσωπεύσητε ».

» Ἡ ἐπιθυμία Ὑμῶν εἰς τὸ νὰ δώσω εἰς τοὺς Ὑμετέρους συμπολίτας Δα. Ἠλίαν Ζερβὸν καὶ Δα. Ἰωσὴφ Μομφερράτον τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐπιστρέψωσιν ἄνευ ὅρων καὶ εἰς τὴν πατρίδα των, κατέστη καὶ ἐπιθυμία ἰδική μου, ἀναφερομένου εἰς τὴν πεποίθησιν, ἣν ἐξεφράσατε Ὑμεῖς Εὐγενέστατοι Κύριοι, καὶ ὁ Ὑμέτερος Ἔπαρχος, ὅτι ἡ ἐνεστῶσα τῆς Κεφαλληνίας κατάστασις, εἶναι εὐτυχῶς ἡ φυσικὴ κατάστασις συνετοῦ λαοῦ, ἐξεύροντος νὰ ἐκτιμᾷ τὰ ἀληθῆ αὐτοῦ συμφέροντα, καὶ νὰ ἀντιτείνῃ τὸν ὀρθὸν νοῦν εἰς πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἀποβῇ αὐτῷ ἐπιζήμιον. »

» Ἔχω ἑπομένως τὴν εὐχαρίστησιν νὰ εἰδοποιήσω Ὑμᾶς, ὅτι

ἔδωκα ἤδη τὰς ἀναγκαίας διαταγάς, ὅπως οἱ ΚΚ. Ζερβὸς καὶ Μομφερράτος δυνηθῶσι νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ εἰς τὴν πατρίδα των ».

» Χωρὶς νὰ ἐννοήσω νὰ ἐλαττώσω κατ' οὐδένα τρόπον ἐν δικαιώματι τὰς ἐξουσίας, τὰς ὁποίας τὸ Ἰόνιον σύνταγμα περιβάλλει τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος ἐν τῷ Κράτει τούτῳ, ἅς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ ἐκφράσω τὴν ἐλπίδα, ἐνταυτῷ δὲ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ὅτι δὲν θέλω ἀναγκασθῇ νὰ τὰς διενεργήσω. »

» Ἔχω τὴν τιμὴν κ. τ. λ.

» Ι. Ἰοὺγκ.

» Πρὸς τοὺς εὐγεν. ἐκλεχθ.

» Ἀντιπροσ. Κεφαλληνίας.

(κ)

Παρατρέχων ὅσα προηγήθησαν τὸ ἔνταλμα τῆς κατασχέσεως, ἀναφέρω τοῦτο μόνον, τὸ ὁποῖον καὶ ὅταν μοὶ ἐκοινοποιήθη, ἐδημοσίευσα ἀμέσως διὰ τοῦ τύπου:

» Τὸ Μονομελὲς Πρωτοδικεῖον Ἀργοστολίου.

» Τῇ αἰτήσει τοῦ Κ. Κανάρη Ἀσάνη π. Δος. Ἀναστασίου (α) ἐκ τοῦ Προαστείου Ἁγίου Γεωργίου, ὅστις ἀποδεικνυόμενος πιστωτὴς πρὸς τὸν Κ. Δα. Ἡλίαν Ζερβὸν Ἰακωβάτον π. Ἀναστασίου ἐκ τῆς πόλεως ταύτης εἰς τάλληρα δίστηλα ἑκατὸν πενῆντα διὰ τὸ ἥμισυ τοῦ ἐναπολειφθέντος κεφαλαίου τοῦ ὁμολόγου 2 Μαΐου 1841. Εἰς ἕτερα δίστηλα τέσσαρα ἐναπολειφθὲν τόκον αὐτοῦ μέχρι 2 Νοεμβρίου 1850. Εἰς ἕτερα δίστηλα 61 καὶ 3]4 φ. λ. τόκον τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου ἀπὸ τὴν ἡμέραν 3 Νοεμβρίου 1850 μέχρι 21 Δεκεμβρίου 1855. Εἰς ἕτερα δίστηλα 23.

(α) Ὁ Κ. Κανάρης Ἀσάνης ἐκηδεμονεύθη ὑπὸ τοῦ π. πατρός μου καὶ τοῦ πρώτου ἐξαδέλφου του Κ. Ἰωσὴφ Μομφερράτου.

Ἡλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος.

φ. λ. τόκον τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου ἀπὸ 22 Δεκεμβρίου 1855 μέχρι σήμερον. Εἰς ἕτερα δίστηλα 250 διὰ τὸ ἕτερον ἥμισυ κεφάλαιον τοῦ ἑτέρου ὁμολόγου 16 Μαρτίου 1847. Εἰς ἕτερα δίστηλα δύο ἐναποληφθὲν τόκος αὐτῶν μέχρι δέκα Ὀκτωβρίου 1852. Εἰς ἕτερα δίστηλα 64 φ. λ. τόκον τοῦ ἰδίου κεφαλαίου ἀπὸ 11 Δεκεμβρίου 1852 μέχρι 21 Δεκεμβριου 1855. Εἰς δίστηλα 39 φ. λ. τόκον τοῦ ἰδίου κεφαλαίου ἀπὸ 22 Δεκεμβρίου 1855 μέχρι σήμερον, τὸ ὅλον δίστηλα 593 καὶ 3]4, τελεσιδίκως δικασμένα τοιαῦτα δάνεια μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Τριμελοῦς Πρωτοδικείου 18 Μαρτίου 1856, εἰδοποιημένην τὴν 6 Μαΐου, ἰδίου ἔτους. Εἰς ἕτερα δίστηλα τέσσαρα διὰ τὸ ἥμισυ τῶν δεδικασμένων ἐξόδων μὲ τὴν ἄνωθεν ἀπόφασιν, εἰδοποιήσεις αὐτῆς, ἀντίγραφον τῆς ἰδίας τὸ ὁποῖον ἐπισυνάπτεται, καὶ ἐγγραφῆς αὐτῆς, καὶ εἰς ἕτερον δίστηλον ἕν, ἔξοδον του παρόντος. Ἐντέλεται παντὸς δημοσίου κλητῆρος νὰ φερθῇ εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ ἄνωθεν ὀφειλέτου, καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἄνω καὶ κάτω, καὶ ἐνεχυριάσῃ καὶ μετακομίσῃ εἰς τὴν δημόσιον παρακαταθήκην, ἕτοιμος ὁ αἰτῶν διὰ κάθε ἀναγκαίαν βοήθειαν, τόσον πρᾶγμα κινητὸν, ἐξαιρούμενον ὅσον ἐμποδίζει ὁ νόμος, ὅσον εἶναι ἀρκετὸν νὰ δώσῃ πληρωμὴν εἰς τὸ ἄνωθεν δάνειόν του, καὶ γράφοντας τὸ πραχθὲν διὰ τὰς ἀκολούθους νομίμους πράξεις· ἀφίνοντας ὅμοιον, εἰς ποινὴν τοῦ παραβάτου.

» Ἐδόθη 1857 ἑπτὰ, Ἰουνίου 27 ἔ. ν.

» Παναγῆς Α. Μομφεῤῥάτος ὑποδικ.

» Ν. Μ. Φωκᾶς Γραμματεύς.

» Τὴν 1ην. Ἰουλίου 1857 ἔ. ν. δυνάμει τοῦ παρόντος ἐφέρθηκα, ὅπου κατοικεῖ ὁ ὄπισθεν Δρ. Ἡλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος π. Ἀναστασίου, καὶ τοῦ ἐνεχυρίασα 12 καθῆκλες κάρυνες μισόφορες μὲ ἐνδύματα κόκκινα ῥοῦχον, δύο ταβολήνια κάρηνα τὸ ἕνα μὲ φύλλα διπλὰ, ἕνα κομὸ ἀμόγεν μὲ κατζέλα τέσσαρα καὶ μὲ ἕνα μάρμαρο ἀδιανὸ, ἕνα ἕτερο κομὸ κάρινο μισόφορο

κατζέλα πέντε άδιανὸ, καὶ τὰ ἐπαράδοσα ὅθεν ἀνήκει, ἀφίνοντας τὸ παρὸν σωματικῶς τοῦ ἄνωθεν χρεώστου Δρ. Ζερβοῦ ».

» Ὁ Κλητὴρ Γ. Λιγγούρης

» Ἐξεκαθαρίζω ὅτι καὶ διὰ πληρωμὴν τῆς μετακομίσεως τοῦ ἄνωθεν πράγματος ἔδωκα σελλήνια 2 ».

» Ὁ Κλητὴρ Γ. Λιγγούρης ».

(λ).

Ἡ ἐπιστολὴ τὴν ὁποίαν διεβίβασα πρὸς αὐτὸν ἦτον ἡ ἑπομένη.

» Κ. Ἀνδρέα Βαλιάνε!

» Κωνσταντινούπολις 12 Ἰαννουαρίου 1860 ἔ. ἐλ.

» Διὰ τοῦ τελευταίου ἀτμοπλοίου, εἰδοποιήθην ὅτι ἐξελέχθην Βουλευτὴς Κεφαλληνίας, ἑπομένως ἀπεφάσισα νὰ μεταβῶ τὸ ἐλευσόμενον σάββατον, ὅπου ἡ ἐκλογὴ αὕτη μὲ προσκαλεῖ, ἕνεκα τούτου ἔκλεισα ἤδη καὶ τὸ δικηγορικὸν γραφεῖόν μου. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶμαι ἐλλειπὴς μέσων, ἀπευθύνομαι πρὸς ὑμᾶς, ὅπως, ἂν εὐκολύνεσθαι, μοῦ προμηθεύσητε τεσσαράκοντα λίρας διὰ τὰ ἀναγκαῖά μου ἔξοδα, καὶ μὲ τὴν ἄφιξίν μου εἰς τὴν πατρίδα, νὰ τὰς ἀποδώσω εἰς ὅποιον διατάξητε. Σᾶς διαβιβάζω τὸ παρὸν διὰ τοῦ υἱοῦ μου, καὶ παρακαλῶ αὔριον τὴν πρωΐαν νὰ ἔχω ἀπάντησίν σας ».

» Τὸ δωμάτιόν μου εἶναι εἰς τὴν Rue de Pologne ἀρ: 6 ».

» Διατελῶ μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπολήψεως ».

» Ὁ Συμπατριώτης σας

» Ἡλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος.

Ἀπευθύνθην καὶ εἰς ἕτερον ἀλλοδαπὸν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔλαβον μὲν ἀπάντησιν, ἀλλ' ἀρνητικήν.

(μ).

Ἰδοὺ καὶ ἡ παραίτησίς μου.

» Κύριε Πρόεδρε.

» Πληροφορηθεὶς ἀπροσδοκήτως ἐξ ἰδιαιτέρων ἐπιστολῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων, ὅτι ἐπροτάνθην καὶ ἐξελέχθην Βουλευτὴς Κεφαλληνίας, πρὸς συμπλήρωσιν κενοῦ τινος, λαβόντος χώραν εἰς τὴν ἤδη συνεδριάζουσαν 11ην Βουλὴν, καὶ ὅτι ἐπεκυρώθην παρὰ τῆς ἰδίας, ἀπεφάσισα νὰ μεταβῶ, ὅπου ἡ ἐκλογὴ αὕτη μὲ προσεκάλει, ὅπως ἐκφρασθῶ ἐνώπιον τῆς βουλῆς αὐτῆς· ἕνεκα τούτου ἐσφάλισα καὶ τὸ δικηγορικὸν γραφεῖόν μου, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀνοίξει μετὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄφιξίν μου. »

» Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐστερούμην τῶν ἀναγκαίων μέσων διὰ τὸν διάπλουν, καὶ οὔτε μοὶ ἀπεστάλησαν ἀπὸ τὴν πατρίδα, οὔτε ἐνταῦθα ἠδυνήθην νὰ τὰ ἐπιτύχω, μολονότι ἀπετάνθην καὶ εἰς ἀλλοδαποὺς καὶ εἰς ἡμεδαποὺς (ἀναφέρω ταῦτα χάριν τῆς ἀληθείας), τούτου ἕνεκα σπεύδω ἵνα διαβιβάσω πρὸς ὑμᾶς καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἔγγραφον τοῦτο, τὸ ὁποῖον παρακαλῶ, νὰ ἀναγνώσητε καὶ πρὸς τὴν Βουλὴν, καὶ ἀκολούθως νὰ διατάξητε τὴν διὰ τοῦ τύπου δημοσίευσίν του ».

» Ἐγὼ βεβαίως ἐπεθύμουν, Κ. Πρόεδρε, νὰ μὴν εὑρεθῶ εἰς τὴν δεινὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἤδη παρ' ἄλλων ἐν ἀγνοίᾳ μου ἐτέθην, ὡς νὰ ἤμην ἐμπόρευμα ἄνευ ἰδίας προσωπικότητος· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, θέλω πειραθῇ νὰ ἐξηγηθῶ μετὰ πολλῆς περισκέψεως καὶ συντομίας· ἐκείνην μὲν ὑπαγορεύει ἡ μετριοπάθεια καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐθνικότητα ἀληθὴς λατρεία μου, ταύτην δὲ αἱ περιστάσεις καὶ ἡ φύσις τοῦ ἐγγράφου τούτου. Τὸ μεγαλεῖον τῶν ἰδεῶν, πρέπει νὰ ἐμποιῇ καὶ εὐπρέπειάν τινα εἰς τὰ πάθη καὶ λακωνικότητα εἰς τὴν ἔκθεσιν ».

» Ἐνῷ ὅμως ἐξ ὑπαρχῆς ἐκφράζω τὴν ἄκραν μου δυσαρέ-

σκειαν καὶ ἀγανάκτησιν πρὸς τοὺς ἀναδεχθέντας πλέον ἀνηκείως τὸ μέρος τοῦ λαοῦ, καὶ προτείναντάς με ὡς ὑποψήφιον Βουλευτὴν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς μου, διαδηλῶ ἐν ταὐτῷ καὶ τὴν πλήρη εὐαρέσκειαν τῆς ψυχῆς μου καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου, πρὸς ὅσους ἀφθόρμητοι ἐψήφισαν ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ αἰσθάνομαι λύπην οὐ μικρὰν, ἀφοῦ ἀτυχῶς δὲν συναπαντῶμαι μὲ αὐτοὺς καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ».

» Διότι ἐγὼ φρονῶ ὅτι καθόσον ἀφορᾷ τὸ μέρος μου, ἐξεπλήρωσα ἤδη, ὡς πρὸς τὴν ἐθνικὴν τῆς πατρίδος ἰδέαν, τὸ καθῆκόν μου μετὰ πίστεως, τιμιότητος καὶ ἀρχαίας αὐταπαρνήσεως. Καὶ ἂν δὲν προέκυψεν ὅ,τι ὤφειλεν ἀναγκαίως καὶ δικαίως νὰ προκύψῃ, ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ ν' ἀναφέρω μόνον πρὸς τὸ παρὸν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ « Θοῦ Κύριε φυλακὴν τὸ στόματί » μου, καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη μου. » Εἴθε ὅμως νὰ μὴν ἐπέλθῃ βραδεῖα μεταμέλεια ! »

» Οἱ ἰδικοί μου πόθοι καὶ αἱ πολυετεῖς θυσίαι μου εἰς μόνην τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος ἀφοροῦσαν, καὶ ὄχι εἰς κουφοδοξίας, πρωτοκαθεδρίας καὶ ἰδιοτελεῖς σκοπούς. Ἔντιμοι καὶ δίκαιαι ἀπολαυαὶ ἐπιτρέπονται μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν, ἔστω καὶ ἐν μέρει, τῶν ἰδεῶν, ἐὰν ἡ εἱμαρμένη τοιαύτην ἐπιβάλῃ ».

» Ἀλλ' ἀφοῦ πλέον τὰ πράγματα μετεμορφώθησαν οὕτως, ἔχω, Κύριε Πρόεδρε, καὶ ἕτερα καθήκοντα ὡς τὰ τῆς πατρίδος σοβαρὰ καὶ ἱερὰ, ἂν καὶ δευτερεύοντα, περὶ τῶν ὁποίων οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἐφρόντισεν, οὔτε ἐλπίζω νὰ φροντίσῃ ὡς ἐγὼ, καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν τρυφερῶν τέκνων μου, διότι ἡ οἰκογένεια εἶναι ἡ μικρὰ κοιτὶς, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ ἡ κοινωνία ἐξέρχεται, καὶ τὸ ἄτομον διαιωνίζεται· καὶ ἕνεκα αὐτῆς ἀπῆλθον εἰς ἀλλοτρίας καὶ ἀπωτάτας χώρας, μὴ ἀνεχόμενος, οὐδὲ σεβόμενος εἰς τὴν πατρώαν γῆν μου. Καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἂν εἰς ταῦτα καὶ ἕτερα ὡσαύτως δυσάρεστα ἀπέβλεπέ τις ἤθελε μεγάλως λυπηθῇ, ἐὰν δὲν ἐμπνέετο ἀπὸ πολὺ ἀνώτερα καὶ εὐ-

γενέστερα αἰσθήματα, ὅτι εἰς τὸν μὲν ἐξέτεινε φιλικὴν χεῖρα, καὶ ἀπὸ τὸν δὲ τὴν ἀπέσυρε, διότι οὔτε δίκαιον οὔτε τίμιον μοὶ φαίνεται νὰ βαδίζωσιν ἀντιστρόφως τὰ πράγματα ».

» Καὶ ἐὰν ὁ πολίτης ἔχῃ καθήκοντα πρὸς τὴν πατρίδα, ἔχει καὶ αὐτὴ πρὸς ἐκεῖνον, διότι ἑταιρία ἄνευ ἀμοιβαιότητος δὲν δύναται ἐλλόγως νὰ ἐννοηθῇ. Τοῦτο ἀπαιτεῖ καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον. Τίποτε δὲν εἶναι ἀδικώτερον, δυσθαῤῥυντικώτερον καὶ ὀλεθριώτερον διὰ τὴν πατρίδα, ἀπὸ τὴν ἀπαίτησιν τῆς θυσίας τινῶν ὑπὲρ ἑτέρων, οἵτινες ἀδιαφοροῦν ἢ δολιεύονται, ἢ λειποτακτοῦν ἐν καιρῷ κινδύνου, ἢ .... »

» Μολοντοῦτο ἂν ἡ κοινωνία εἰς τὴν ἐνεστῶσαν πολὺ δυσχερῆ καὶ δυσάρεστον θέσιν της, διανοῆται ἤδη τι, ὡς ἴσως ἤθελε νομίσει τις, ὅτι διαφαίνεται πρὸ πολλοῦ ὁπωσοῦν ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν διενέξεων, ἂς ἐκφρασθῇ ἐλευθέρως καὶ συγκεκριμένως, ὡς καὶ ἄλλοτε (διότι τοιουτοτρόπως ἤθελε πράξει, κατὰ τὴν γνώμην μου, καὶ ἀξιοπρεπέστερον καὶ συμφερώτερον), καὶ θέλει μὲ εὕρῃ πρόθυμον, ἂν μὲ νομίζῃ καὶ τότε εἴς τι χρήσιμον, νὰ τῆς προσφέρω τὴν μικρὰν μέν, ἀλλ' ἔντιμον καὶ νόμιμον, ὡς πάντοτε, ὑπηρεσίαν μου, ἀφοῦ ὅμως πρότερον ἴδω, πρὸς τιμὴν μᾶλλον καὶ ὄφελος ἑαυτῆς, τὴν δικαιοσύνην παῤῥησίᾳ διανεμομένην ὑπὲρ τῆς ἀναξιοπαθούσης ἀθωότητος, καὶ τὴν θυσίαν καὶ τὴν ἀρετὴν δεόντως ἐκτιμωμένας, διότι παρῆλθε πλέον ὁ καιρὸς τοῦ φενακισμοῦ τῶν λαῶν, καὶ οἱ ἔμμεσοι ἢ μυστικοὶ τρόποι οὐδόλως εἶναι ἐμπρεπεῖς εἰς γενναίους καὶ ἐντίμους χαρακτῆρας, οἵτινες ὀφείλουν πάντοτε νὰ ἦναι, καὶ ὄχι νὰ φαίνωνται τοιοῦτοι ἐπὶ τῆς σκηνῆς, διότι ἄλλως ἐνῷ ἀπατοῦν, καταστρέφουν καὶ τὴν κοινωνίαν ».

» Οὐδὲ δύναμαι ἐξ ἑτέρου μέρους νὰ πεισθῶ, Κύριε Πρόεδρε, ὅτι τόσα δεινοπαθήματα καὶ καταστροφαὶ τῆς πατρίδος, ὡς καὶ ἑξαετῆ αὐθαίρετα καὶ ἄδικα δεσμὰ ἐπὶ τῶν Ἀντικυθήρων μετὰ τῶν παρεπομένων ὀλέθρων, συκοφαντιῶν, ἐξυβρίσεων καὶ περιφρονήσεων, δύνανται ποτὲ ν' ἀνταλλαχθῶσι μὲ τὴν συμπλήρωσιν

ἑνὸς βουλευτικοῦ κενοῦ. Καὶ μὲ φαίνεται ὅτι καὶ ἡ τελευταία ἐκλογὴ ἐπιβεβαιοῖ τοὺς λόγους μου, διότι τοιοῦτον ἀντάλλαγμα ἢ παρόμοια τούτου, διαλυόμενα εἰς καπνὸν, ἤθελον εἶσθαι οὐ μόνον ἀνάξια καὶ τῆς πατρίδος καὶ ἐμοῦ, ἀλλ' ἤθελον καταντᾷ, ἂς μὴ συγχωρηθῇ ἡ φράσις, καὶ μέχρι τοῦ γελοίου ».

» Κατὰ συνέπειαν λοιπῶν τῶν προεκτεθέντων λόγων, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς ἀνάγκης εἰς τὴν ὁποίαν ἐτέθην μοῦ ἐπεβάλλοντο, καὶ ἀπὸ τὸν πατριωτισμόν μου, καὶ ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν μου, καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὸν χαρακτῆρά μου, παραιτοῦμαι ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου Βουλευτικῆς ἐκλογῆς μου, τὴν ὁποίαν δύνανται ν' ἀναπληρώσωσιν, ἂν εὐαρεστῶνται, καὶ ἕτεροι βελτιώτεροι ἀπὸ ἐμὲ, ἐκ τῶν ὁποίων κατ' εὐτυχίαν εὐμοιρεῖ ἡ πατρὶς, ὑπὲρ τῆς ὁποίας καὶ ἐγὼ, καίτοι μακρὰν καὶ . . . . . . θέλω πάντοτε εὔχεσθαι ἀληθῆ εὐημερίαν καὶ ταχεῖαν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν ».

» Δέχθητε ἐν τοσούτῳ, Κύριε Πρόεδρε, τὰς εἰλικρινεστέρας διαβεβαιώσεις τῆς πλέον διακεκριμένης ὑπολήψεώς μου, καὶ ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ὑποσημειωθῶ ».

» Ἐν Κωνσταντινουπόλει 22 Ἰαννουαρίου 1860 ἔ ἑ.

» Πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον Κ. Κ.

» Διονύσιον Κθ. Ἱπ. Μεγ. Φλαμπουριάρην.

» Πρόεδρον τῆς Ἑπτανησίου Βουλῆς

» Εἰς Κέρκυραν.

» Ὁ Συμπολίτης σας

» Ἠλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος.

(ν).

Ἀναγνωσθείσης τῆς παραιτήσεώς μου ἐν τῇ Βουλῇ, σφοδρὰ ἠγέρθη συζήτησις, ἥτις κατεχωρήθη ἐν ἐκτάσει εἰς τὸν 88 ἀρι-

θμὸν τῆς Νέας Ἐποχῆς. Ἀλλὰ περιορίζομαι ν' ἀναφέρω τὰ ἑξῆς μόνον ἀποσπάσματα·

. . . .

» Ὁ Κ. Βερύκιος λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν. Ὁ λόγος δὲν ἔχει χώραν κατ' αὐτὴν τὴν περίπτωσιν. Ὁ παρ' ἁπάντων σεβόμενος Ἠλίας Ζερβὸς, ὁ θυσιασθεὶς ὑπὲρ τῆς πατρίδος του, στερεῖται τῶν μέσων, ὅπως ἔλθῃ καὶ καταλάβῃ τὴν ἕδραν του, καὶ ἐκτελέσῃ τὴν ἐντολὴν, ἣν τῷ ἀνέθηκεν ἡ πατρὶς τιμῶσα αὐτόν. Φέρω ὅθεν ἁπλὴν πρότασιν, ὥστε ἡ Βουλὴ ἐκτιμῶσα τὰς ἀρετὰς, τὰς θυσίας καὶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ ἀνδρὸς, νὰ τοῦ χορηγήσῃ τὰ μέσα, ὅπως ἑδρεύσῃ ἐν τῇ Βουλῇ, καὶ ἐπαναλέγω νὰ πράξῃ τοῦτο ἡ Βουλὴ πρὸς δεῖγμα τοῦ πρὸς αὐτὸν σεβασμοῦ της ».

» Ὁ Κ. Πανάρετος ὑποςηρίζει τὴν πρότασιν τοῦ Κ. Βερυκίου ».

. . . .

» Ὁ Κ. Βαλαωρίτης ὑποστηρίζων καὶ αὐτὸς τὴν πρότασιν τοῦ Κ. Βερυκίου λέγει, ὅτι ἡ Βουλὴ ἵνα δώσῃ δεῖγμα σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἐθνομάρτυρα καὶ ἔνδοξον ἄνδρα Κ. Ζερβὸν, δὲν πρέπει νὰ παραδεχθῇ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ».

» Ὁ Κ. Λομβάρδος λέγει. Τὸ ἀντικείμενον εἶναι ἱερὸν καὶ ἀνώτερον παντὸς λόγου καὶ πάσης ῥητορίας. Δὲν ἐπεκτείνομαι· λέγω μόνον· οὐδέποτε σᾶς ἐπιτρέπεται νὰ κηρύξητε κενὴν τὴν ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ θέσιν τοῦ Ἠλία Ζερβοῦ. Ὑποστηρίζω τὴν πρότασιν τοῦ συναδέλφου μου Κ. Βερυκίου, καὶ προσθέτω νὰ ψηφισθῶσι παρὰ τῆς Βουλῆς 50 λίτραι στερλίναι διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξειδίου τοῦ Ἠλία Ζερβοῦ . . . . »

» Ὁ Κ. Μαρῖνος. Ὁ λόγος δὲν δύναται νὰ ἐκφράσῃ τὰ αἰσθήματα, ὑφ' ὧν ἡ ψυχή μου τὴν στιγμὴν ταύτην κατέχεται. Ἐθνικὸς ἀνὴρ ὁ Ἠλίας Ζερβὸς, παραιτεῖται τῆς αὐτῷ προσφερομένης βουλευτικῆς ἕδρας. Εἰς δὲ τὴν Βουλὴν ἅπασαν καταφανὴς ὑπάρχει ἡ τὰς καρδίας κυριεύουσα θλῖψις ἐκ τοιαύτης ἀγγελίας. Περὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ προκειμένου ἀρκοῦσιν αἱ νύξεις αὗται. Φρονῶ δὲ, Κύριοι, ὅτι ἀπέναντι ἀνδρὸς, τοσαῦτα ὑποστάν-

τος ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, ἡ Βουλὴ ὀφείλει ἵνα μὴ προβῇ εἰς τὰ περαιτέρω τῆς παραιτήσεως, ἀλλ' ἵνα πρὸ πάντων παρέξῃ πάνδημον μαρτυρίαν τῶν ἰδίων αἰσθημάτων καὶ τῶν τοῦ Ἰονίου λαοῦ ἐνώπιον τοιαύτης περιστάσεως. Εἶναι μὲν ἔντιμος ἡ προταθεῖσα ἐπιψήφισις τῆς ἐκ τῶν δημοσίων δαπάνης τοῦ διάπλου, καθὸ χορηγουμένης παρὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ δεῖγμα τοῦτο δύναται μᾶλλον νὰ ἦναι παρεπόμενον ὑψηλοτέρας μαρτυρίας, ἣν ὑπαγορεύει τὸ πρὸς τὸ ἱστορικὸν ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς καὶ πρὸς τὸν Ἰόνιόν λαὸν καθῆκον. Προτείνω ὅθεν — ἵνα ἡ Βουλὴ ἐκδηλώσῃ τὴν βαθεῖαν λύπην, ἣν αὐτῇ ἐνεποίησεν ἡ ἀγγελία τῆς παραιτήσεως τοῦ Κ. Ζερβοῦ, πρὸς δὲ τὴν ἔνθερμον αὐτῆς ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ὁ πατριώτης οὗτος μὴ ἐπιμένων εἰς τὴν παραίτησιν, δὲν θέλει στερήσει τὸν Ἰόνιον λαὸν τῆς βαρυτίμου συνεργείας του ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἀντιπροσωπίας. Αὕτη δὲ ἡ τῆς Βουλῆς ἐκδήλωσις, ἥτις, πέποιθα ἔσεται ὁμόθυμος, νὰ κοινοποιηθῇ τῷ Κ. Ζερβῷ δι' ἐπιστολῆς τοῦ Κ. Προέδρου. »

» Ἡ Βουλὴ παραδέχεται ὁμοφώνως τὴν πρότασιν ταύτην . . »

Παρεδέχθη δὲ καὶ τὸ ποσὸν τῶν 50 λιτρῶν στερλινῶν.

. . . .

» Δ. Φλαμπουριάρης
» Πρόεδρος

» Οἱ Γραμματεῖς
» Ν. Λούζης
» Ἰωάνν. Δούσμανης.

(ξ).

Ἰδοὺ ἡ ἰδιαιτέρα τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς ἐπιστολὴ, καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν σχετικὴ ἀπάντησίς μου. Τὴν τοῦ Προέδρου μετέφρασα ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ.

» (Ἰδιαιτέρα)

» Κορφοὶ 11 Φεβρουαρίου 1860.

» Ἀκριβέ μου Δρ. Ἠλία Ζερβέ.

» Παρέλαβον τὴν ὁποίαν μοὶ διευθύνατε ἐπιστολὴν ὡς Προέ-

δρὸυ τῆς Νομοθ. Συνελ. καὶ τὴν διεκοίνωσα εἰς ταύτην ἐν πλήρει συνεδριάσει. Τὸ ἐσώκλειστον ἀντίτυπον τῶν πρακτικῶν, θέλει σᾶς δόσει καθαρὰν ἰδέαν τῶν διατρεξάντων ».

» Συγχωρήσατέ μοι, ἂν σᾶς γράφω Ἰταλιστί· δὲν εἶμαι βέβαιος, ἐὰν ἤθελα ἐξηγηθῇ εἰς τὴν γλῶσσάν μας μὲ ἴσην σαφήνειαν. Ἐγὼ εἶμαι ἄνθρωπος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, μολονότι γεννημένος καὶ ἀνατεθραμμένος ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν αἰσθημάτων, ἀναφυέντων περὶ τὰ τέλη ἐκείνου· ἡ γλῶσσά μας δὲν ἐμαθητεύθη ὑπὸ τῶν περισσοτέρων, παρὰ πολὺ μετὰ ταῦτα.

» Πιστεύω ὅτι ἐξετίμησα τὴν ἐπιςολήν σας εἰς τὴν ἀληθινήν της σημασίαν· αἱ θυσίαι σας κακῶς ἀνταπεκρίθησαν, καὶ ἀπὸ τὸν τόπον σας ἐν γένει, καὶ ἀφ' ὅσους ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ τὰς ἀναγνωρίσωσι· μεταγενέστεραι θυσίαι, καὶ θυσίαι αἰσθημάτων καὶ καθηκόντων οἰκογενείας, ἥτις εἶναι ὡσαύτως βάσις καὶ ἀφορμὴ τῶν κοινωνιῶν, οὔτε ἀναγκαῖαι εἶναι πλέον, οὔτε ὠφέλιμαι. Κατ' ἐμὲ ἐσκέφθης ὀρθῶς, ὅτι εἰς ταύτην τὴν Βουλὴν ἤθελες εὑρεθῇ εἰς μίαν ψευδῆ θέσιν. Δὲν θέλω νὰ μερακεύσω, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ξανοίγω καθαρώτερον, ὅτι τὸ ἱερώτερον τῶν αἰσθημάτων κατέστη ἀντικείμενον μιᾶς αἰσχρᾶς δημαγωγίας ».

» Ἔχω τὴν συνείδησιν ὅτι εἶμαι πατριώτης μᾶλλον ἐκείνων, οἵτινες κομπορρημονοῦν. Ὑπέφερον, περιφρονῶν κάθε κίνδυνον, ὅταν ὁ πατριωτισμὸς ἐκεῖνος ἦτον εἰς τὰ σπάργανα· ἡ φρόνησις μὲ συνεβούλευσεν ἀκολούθως νὰ λάβω μέρος εἰς τὰ πράγματα, ἵνα πράξω τι καλὸν ἢ ἐμποδίσω τὸ κακὸν, οὔτε ὑπεχώρησα ποτὲ ἀπέναντι τῶν προσκομμάτων, προτιμῶν μᾶλλον νὰ ὀπισθοπορήσω, παρὰ νὰ ἐνδώσω ἐναντίον τῆς συνειδήσεώς μου ».

» Οἱ σύγχρονοι προσποιοῦνται ὅτι δὲν γωρίζουν τίς εἶμαι, καὶ μὲ παριστάνουν ὡς ἓν ἀπὸ τὰ τόσα ὄργανα τῆς ἐξουσίας· οὕτω τοὺς συμφέρει, δὲν μὲ μέλλει· ὁ τόπος μὲ γνωρίζει ὅσον τὸ ἐπιτρέπουν ὅλαι αἱ σύγχρονοι δυσκολίαι, ἀλλ' ἔχω τὸ συνειδὸς ἐμαυτοῦ καὶ τοῦτο μὲ ἀρκεῖ ».

» Σᾶς προσφέρονται τὰ μέσα διὰ τὸν διάπλουν, ἀλλ' ἡ σύνο-

θος ἐντὸς ὀλίγου φθάνει εἰς τὸ τέρμα της, δηλ. περὶ τὰ τέλη τοῦ ὁδεύοντος, ἕνεκα τούτου δὲν θέλουν σᾶς χρησιμεύσει, εἰμὴ ἵνα παρευρεθῆτε ἐνταῦθα περὶ τὸν Μάρτιον τοῦ **1861**, καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς περιόδου ἔχετε τὸ δικαίωμα τοῦ μηνιαίου ἐκ ταλλήρων τεσσαράκοντα $ 40 ἐὰν εὐαρεστηθῆτε ν' ἀποσύρητε τὴν παραίτησίν σας. Ἀρκεῖ νὰ σημειώσητε ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἀπόφασιν τῆς παραδοχῆς σας, ὅπως γράψω καὶ εἰς τὸ ταμεῖον σχετικῶς. Ἐγὼ δὲν ἐννοῶ νὰ ἐπιῤῥεάσω ποσῶς τὴν ἀπόφασίν σας· ἐναπόκειται εἰς ὑμᾶς νὰ σταθμίσητε συνετῶς τὸ πᾶν καὶ ἐντίμως νὰ ἀποφανθῆτε. »

» Μολονότι ἐγὼ ποτὲ δὲν ἐπῄνεσα (καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη ἔστω πρὸς ἀπόδειξιν τῆς εἰλικρινείας μου) τὴν πορείαν καὶ τοὺς τρόπους, τὰ ὁποῖα ὁ ῥιζοσπαστισμὸς παρεδέχθη εἰς τὰς νήσους· μολονότι πιστεύω ὅτι τὸ πᾶν ἔβλαψεν, ἀντὶ νὰ ὠφελήσῃ τὴν ὑπόθεσιν, καὶ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, καὶ εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα· μολονότι φρονῶ ὅτι μία πορεία καὶ τρόποι μᾶλλον μετριοπαθεῖς, μᾶλλον συνετοὶ, ἀλλ' ἐπίσης ἰσχυροὶ καὶ δραστήριοι, ἤθελον περισσότερον ὠφελήσει, μολαταῦτα δὲν δύναμαι, οὔτε πρέπει νὰ παραγνωρίσω τὴν εἰλικρίνειαν τινῶν μεταξὺ τῶν πολλῶν, καὶ τὴν αὐταπάρνησιν μὲ τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξαν τὰς δοξασίας των· ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ ἐρεθίζομαι ἀπὸ μίαν εὐγενῆ ἀγανάκτησιν κατὰ τῆς μετημφιεσμένης τὸν πατριωτισμὸν ἀγυρτίας, ἥτις ὠφελεῖται ἐκ τῆς ἀμαθείας τοῦ λαοῦ διὰ τὰ ἰδιαίτερα τέλη της ».

» Ἀπὸ τῆς **10** Δεκεμβρίου μέχρι τῆς σήμερον, αὐτὴ ἡ αἰσχρὰ κωμῳδία παίζεται μεταξὺ τῶν οὕτω καλουμένων ῥιζοσπαστῶν, καὶ τῶν οὕτω λεγομένων ἀντιπολιτευομένων, ἐν τῷ μέσῳ ἑνὸς δημοσίου, τὸ ὁποῖον φωνοκοπεῖ, γελᾷ, ἐπευφημεῖ καὶ σφυρίζει, διότι τοιουτοτρόπως ἐναλλὰξ, εὐαρεστοῦνται οἱ ὑποκριταί. Πᾶσά μου προσπάθεια ὑπὲρ τῆς ἀξιοπρεπείας εἶναι ἀνωφελὴς, οἱ πλείονες δὲν μὲ ὑποστηρίζουν, διότι δὲν ἤθελον πλέον ἐπιτύχει ὅ,τι ἐποφθαλμιοῦν, τὴν ἐπευφημίαν τοῦ χυδαίου λαοῦ, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ συναθροίζουν ».

» Ἵνα λάβητε μίαν ἰδέαν, ἀναγνώσατε ἓν μικρὸν φύλλον, τὸ Καμτσίκι, καὶ θρηνήσατε τὴν κατάστασίν μας ».

» Σᾶς εἶπον ἰδιαιτέρως ὅ,τι αἰσθάνομαι. Θέλετε λάβει προσέτι μίαν ἐπίσημον ἐπιστολὴν πολὺ διαφόρου ὕφους, καὶ πράξετε ὅ,τι νομίζετε. »

» Πάντοτε ἰδικός σας

» Δ. Φλαμπουριάρης.

» (ἰδιαιτέρα)

» Φίλ. Κ. Δ. Κο. Φλαμπουριάρη.

» Κωνσταντινούπολις 19/Φεβρουαρίου 1860 ἔ. ἐ.

» Εὐχαρίστως, ἂν καὶ παρ' ἐλπίδα, ἔλαβον κατὰ τὴν 14 (26 ἔ. ν.) τοῦ φθίνοντος τὴν ἀπὸ 11 τοῦ ἰδίου ν. ἔ. ἀξίαν πολλῆς προσοχῆς ἰδιαιτέραν ἐπιστολήν σας, εἰς τὴν ὁποίαν μοὶ κάμνετε καὶ ἁπλὴν μνείαν, ὅτι θέλω λάβει καὶ ἑτέραν ἐπίσημον πολὺ διαφόρου ὕφους. Τὴν περιμένω. Ἐν τούτοις ἀπαντῶ ἐν ὀλίγοις, ὅπου δεῖ, εἰς τὴν ἤδη παραληφθεῖσαν. Καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ δύναμαι νὰ ἐκφρασθῶ καθαρὰ εἰς τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν, δικαιοῦμαι νὰ σᾶς ἀπαντήσω εἰς ταύτην, καὶ οὐχὶ εἰς ξένην ».

» Ὀφείλω δὲ ἐκ προοιμίων νὰ ἐκφράσω τὰ ζωηρότερα αἰσθήματα τῆς καρδίας μου διὰ τὰς λίαν πρὸς ἐμὲ κολακευτικὰς ἐκφράσεις, ἐμπεριεχομένας εἰς τὴν ἐπιστολήν σας, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου μέρους, ἂς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ παρατηρήσω, ἀνεξαρτήτως τῆς ὁποίας θέλω δόσει ἐπισήμου ἀπαντήσεως εἰς τὴν ἐπίσημον ἐπιστολὴν ὅταν λάβω αὐτὴν, ὅτι καὶ δικαίωμα ἂν εἶχον, ὡς ὑμεῖς φρονεῖτε, νὰ λαμβάνω καὶ πρὶν αὐτῆς τῆς εἰς τὴν 11ην Βουλὴν εἰσόδου μου τὸ μηνιαῖον τῶν 40 ταλλήρων, ἤθελα πάντοτε τὸ ἀποποιηθῇ, διότι ἐκτὸς πάσης ἄλλης σκέψεως, ἐγὼ δὲν θεωρῶ ὡς διοικητικὸν ὑπάλληλον τὸν Βουλευτήν· εἰς τοῦτον ὀφείλεται κατὰ

τὴν ἰδέαν μοῦ ἀνάλογός τις ἀποζημίωσις, δι' ὅσον καιρὸν ἐργάζηται, ἀλλ' οὐδὲν πλέον. Τοῦτο ὑπαγορεύει καὶ τὸ δίκαιον, καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον, καὶ αὐτὴ ἡ ἀξιοπρέπειά του, καὶ οὐδεμία νομίζω ἀνάγκη πρέπει νὰ τὸν ἀποτρέπῃ ἀπὸ τοιαύτας καὶ ὁμοίου εἴδους ἀρχὰς, ἂν δὲν θέλῃ νὰ ψεύσῃ τὸν ἔντιμον χαρακτῆρά του καὶ τὰ προηγούμενά του. Τοιουτοτρόπως ἐγὼ « συνετῶς ἐστάθ» μισα τὸ πᾶν καὶ ἐντίμως ἀποφαίνομαι »· καὶ εὐελπιστῶ ὅτι καὶ ὑμεῖς θέλετε δεόντως ἐκτιμήσει τὰς παρατηρήσεις μου ταύτας, διότι δὲν ἀρκεῖ ν' ἀποκτήσῃ τις καλόν τι, ἀλλὰ νὰ ἐξεύρῃ νὰ τὸ διατηρήσῃ, ἵνα ἐγκαίρως τὸ καταστήσῃ καὶ γόνιμον ».

» Ἐὰν ὅμως ὑπὸ τοιοῦτον πρόσχημα καὶ ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ μηνιαίου μισθοῦ, ἄλλο τι ὑπονοῆται, ἤθελεν εἶσθαι καλὸν νὰ ἐκφρασθῇ ῥητῶς, ὅπως δυνηθῶ καὶ ἐγὼ νὰ ἀπαντήσω ἀποχρόντως, διότι εἰς ἐννοίας μόνον καθαρὰς καὶ ὡρισμένας, ὀφείλω ἀπάντησιν σαφῆ καὶ κατηγορηματικὴν,

» **a franco parlar, franche parole,**

καὶ πιστεύσατέ μοι, ὅτι οὐδεμία ἀλλοτρία δοξασία θέλει ποτὲ δυνηθῇ νὰ ἐπιῤῥεάσῃ τὴν ἀπόφασίν μου, εἰμὴ καθόσον ἤθελε συνάδει πληρέστατα μὲ τὰς ὁποίας μὲ ἐμπνέουν ὑγιεῖς ἀρχὰς τοῦ δικαίου, τῆς τιμῆς καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ.

» Ὡς πρὸς δὲ τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς ὅπου μοῦ ἐξηγεῖσθε εἰλικρινῶς, « περὶ τῆς πορείας καὶ τῶν τρόπων, τὰ ὁποῖα ὁ ῥι» ζοσπαστισμὸς παρεδέχθη εἰς τὰς νήσους », πιστεύω ὅτι ἀλλαχοῦ πρέπει νὰ ἐρευνῶνται αἱ ἀληθεῖς τῶν πραγμάτων ἀφορμαί· ἀλλὰ καὶ οὕτω θεωρουμένων, ὡς ἡμεῖς ἐκφράζεσθε, θέλετε μοῦ ἐπιτρέψει, ὅπως συμφωνήσωμεν μαζῆ, νὰ προσθέσω μόνον εἰς τὴν φράσιν σας τὴν λέξιν νέαν, καὶ τότε ἂς ὑπογράψωμεν ἀμφότεροι εἰλικρινῶς, καὶ ἂς ἀναγνώσωμεν οὕτω, « περὶ τῆς νέας » πορείας καὶ τῶν νέων τρόπων, τὰ ὁποῖα κ. τ. λ. »

» Εἴθε ὅμως ἐκ τούτου καὶ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ μὴν ἐπαληθεύσῃ ποτὲ, τὸ τῆς Πυθίας, ὡς καὶ εἰς ἄλλας ἐποχὰς καὶ περιστάσεις ἀναλόγους ἐπραγματοποιήθη ».

» E il vinto piange e il vincitor perlo ».

» Ἔλαβον καὶ τὴν Νέαν Ἐποχὴν καὶ τὸ Καμτσίκη καὶ σᾶς εὐχαριστῶ ».

» Παρὰ τοῦ Κ. Ἰωάννου Κλαδᾶ ἐπιφορτίζομαι νὰ σᾶς διαβεβάσω τὰς προσρήσεις του ».

» Εἰμὶ » Ὁ Συμπολίτης σας

» Ἠλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος.

.(ο)

Ἡ πρὸς τὸν Πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας ἔγγραφος ἐπερώτησίς μου ἦτον ἡ ἐφεξῆς.

» (Μετάφρ. ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ)

» Πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα

» Τὸν Πρέσβυν τῆς Α. Β. Μ. Σὶρ

» Λύττων Βούλουβερ.

» Εἰς Κωνσταντινούπολιν.

» Ἐξοχώτατε.

» Ἡ μόνωσις εἰς τὴν ὁποίαν διατελῶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κόσμου μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν μου, καὶ τὰ ποικίλα γεγονότα ἄμεσα καὶ ἔμμεσα, τὰ ὁποῖα πανταχοῦ μὲ παρακολουθοῦν, καὶ παρεμβάλλουν προσκόμματα εἰς τὰ διαβήματά μου, μὲ ἀναγκάζουν εὐλόγως νὰ πιστεύσω σταθερῶς, ὅσον καὶ πρότερον διεφαίνετο, ὅτι ὑπάρχει ἤδη μυστική τις συμφιλίωσις μεταξὺ τῆς πατρίδος μου καὶ τῆς Προστασίας, ἥτις τηρεῖται εἰς ἐμὲ ἄγνωστος· διότι ἄλλως καθίσταται ἀνεξήγητος τοιαύτη πρὸς ἐμὲ ἀποκλειστικῶς ἀναξία διαγωγή. Ἐὰν ὅμως καλῶς διαλογίζομαι, καὶ ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις μου παρενθέτῃ πρόσκομμά τι, ἀρκεῖ μόνον νὰ μοῦ διακοινωθῶσι τὰ πράγματα, καὶ εὐελπιστῶ ὅτι θέλουν τότε φθάσει εἰς ἓν ἔντιμον ἐξαγόμενον δι' ἀμοιβαίας ἱκανοποιήσεως.

Διότι καθὼς εἰς τὸ παρελθὸν ὑπηρέτησα τὴν πατρίδα μου νομίμως καὶ τιμίως, τοιουτοτρόπως εἰσέτι, μ' ὅλην τὴν παραδειγματικὴν ἀγνωμοσύνην της, θέλω καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τῆς προσφέρει τὴν ὑπηρεσίαν μου, εἰς οἱανδήποτε κατάστασιν εὑρίσκεται, ἐὰν τὴν νομίζῃ ὠφέλιμον καὶ τὴν ἀπαιτῇ ».

» Τὰς συντόμους ταύτας ἰδέας, ὑπαγορευομένας ἀπὸ καρδίαν εἰλικρινῆ, καὶ ἀπὸ ψυχὴν, ἥτις οὐδὲν ἕτερον ζητεῖ, παρὰ τὴν ἀλήθειαν, ἔκρινα νὰ ὑποβάλλω κατ' εὐθεῖαν, καὶ ἄνευ μεσολαβήσεως ἑτέρων, ὀλίγον ἐμπρεποῦς εἰς ἐλευθέρους χαρακτῆρας, πρὸς τὴν Ἐξοχότητά Σας καὶ ὡς πολίτης Ἰόνιος καὶ ὡς οἰκογενειάρχης ».

» Ἐν τοσούτῳ διατελῶν μὲ τὴν πλήρη πεποίθησιν, ὅτι θέλω ἀξιωθῇ ταχείας καὶ σχετικῆς ἀπαντήσεως, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἦμαι τῆς Ἐξοχότητος Σας ».

» Κωνσταντινούπολις 11 Ἰουνίου 1860 ε. ν.

» Ταπεινότ. καὶ εὐπειθέστ. Δος.

» Ἡλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος

(π)

Ὅσον εὐάρεστον, ἄλλο τόσον καὶ δυσχερὲς μ' ἀποβαίνει ν' ἀναφέρω ἐνταῦθα, ὅτι γνώριμοι τινὲς καὶ εὐάριθμοι φίλοι συνετέλεσαν οὐκ' ὀλίγον, κατὰ τὰς δεινὰς αὐτὰς περιστάσεις, ν' ἀνακουφίσωσιν ἐκ διαλειμμάτων τὸ βάρος καὶ τὴν δριμύτητα τῆς θέσεώς μου — λέγω δὲ δυσχερὲς, διότι ἀνασκοπή τις καὶ τὸ ὀφειλόμενον πρὸς αὐτοὺς σέβας, δὲν μ' ἐπιτρέπωσι νὰ τοὺς προσφέρω ἤδη καὶ κατ' ὄνομα τὸν φόρον τῆς εὐγνωμοσύνης μου.

(ρ)

Ἡ ἐπίσημος ἐπιστολὴ, τὴν ὁποίαν ἡ βουλὴ ἀπεφάσισεν ἵνα

μοῦ διαβιβάσῃ ὁ Πρόεδρος, καὶ οὗτος μ' ἀνέφερε εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του, εἶναι ἡ ἑπομένη·

» Γραμματεία τῆς Βουλῆς
» Κερκύρα τῇ 1η. Μαρτίου 1861.

» Εὐγενέστατε.

» Ἡ Βουλὴ ἐπιληφθεῖσα κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 27 Ἰαννουαρίου, 9 Φεβρουαρίου 1860 τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἀπὸ 22 Ἰαννουαρίου 1860 Ε. Ε. Ὑμετέρας ἐπιστολῆς, παρεδέξατο ὁμοφώνως, ἵνα ἐκδηλωθῇ ὑμῖν ἡ βαθεῖα λύπη, ἣν ἐνεποίησεν Αὐτῇ ἡ ἀγγελία τῆς ὑμετέρας παραιτήσεως, πρὸς δὲ ἡ ἔνθερμος αὐτῆς ἐπιθυμία καὶ ἡ πεποίθησις, ὅτι πατριώτης οἷος ὑμεῖς, δὲν θέλει ἐπιμένων εἰς τὴν παραίτησιν, στερήσει τὸν Ἰόνιον λαὸν τῆς βαρυτίμου ἐνεργείας του ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἀντιπροσωπίας. Ἀγγέλλων ὑμῖν τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς Βουλῆς, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ἦμαι »

» Πρὸς τὸν Εὐγενέστα-
» τον Κ. Κ. Δρα. Ἡλίαν
» Ζερβὸν κτλ. κτλ. κτλ.
» Εἰς Κεφαλληνίαν.

» Τῆς Ὑμετέρας Εὐγενείας Ταπει-
» νότατος Θεράπων
» Δ. Φλαμπουριάρης
» Πρόεδρος τῆς Βουλῆς.

(ρρ)

Ἰδοὺ ἡ ἐν τῇ 12ῃ Βουλῇ παραίτησίς μου.

» Ἐν Κερκύρᾳ 20 Φεβρουαρίου 1862 Ε. Ε.

» Ἐκλαμπρότατε Πρόεδρε.

» Ἔντιμοι Βουλευταί.

» Κρίνω περιττὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἐκθέσω τὰ αἴτια, κατὰ συνέπειαν τῶν ὁποίων συγκατετέθην, μετὰ τόσα διατρέξαντα, νὰ ἀναδεχθῶ τὴν ὑποψηφιότητα τῆς Δωδεκάτης Βουλευτικῆς περιόδου· ἐν τούτοις συγκατετέθην, πάντοτε μετὰ δισταγμοῦ ὡς πρὸς τὴν βελτιωτέραν τῶν πραγμάτων πρόοδον, καὶ τὴν ὁριστικὴν

καὶ ἔντιμον αὐτῶν λύσιν, ἀπαιτουμένην ἀπὸ τόσα προηγούμενα, καὶ τόσας γενικὰς καὶ ἀτομικὰς θυσίας· συγκατετέθην ὅμως καὶ μετὰ πολλῆς περισκέψεως καὶ ἐπιφυλάξεως ὡς πρὸς τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν μου, καὶ τὸν ἀνεξάρτητον καὶ ἀλλότριον, ἀπὸ οἱασδήποτε πολιτικὰς ὑποχρεώσεις ἢ συνδυασμοὺς, τηρηθέντα ἐθνικὸν χαρακτῆρά μου ».

» Ἐξελέχθην τέλος καὶ Βουλευτὴς, ἦλθον ἐντὸς τοῦ Βουλευτηρίου καὶ κατέλαβον τὴν ἕδραν μου. Παρετήρησα εἰς τὸ βραχὺ τοῦτο διάστημα καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πράγματα, καὶ εἶδον ὅτι οὐδόλως ἠπατώμην, εἰς ὅσα προϊδεαζόμην καὶ εἴς τινας προέλεγον. Ἡ ἐκ προοιμίων μικρὰ ἀνάσχεσις τοῦ παραπετάσματος, διαφωτίζει ἀρκούντως πάντα νοήμονα καὶ εἰλικρινῶς φρονοῦντα πατριώτην, καὶ ὡς πρὸς τὴν μέλλουσαν πορείαν των. Καὶ ἂν ἕτεροι ἀνώτεροι καὶ σοβαρώτεροι λόγοι δὲν ὑπῆρχον δι' ἕνα τίμιον καὶ ἐθνικὸν ἄνδρα, τοσαῦτα ὑποστάντα καὶ διδαχθέντα ὑπὸ τῆς πολυστόνου πείρας· αὕτη μόνη ἡ ἤδη ἀποκαλυφθεῖσα πρόσοψις, ἤθελε καταστήσει ἀσυμβίβαστον, ἀναξιοπρεπῆ καὶ οὐδόλως ἐμπρέπουσαν εἰς αὐτὸν τὴν παιρετέρω διαμονήν του, μὲ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς συνειδήσεώς του, καὶ μὲ τὰ προηγούμενά του· ὡς ἐπίσης καὶ μὲ τὴν τιμὴν, τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον, καὶ τὸ εἰλικρινῶς ἐπιδιωκώμενον μέγα μέλλον τοῦ ἔθνους του ».

» Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων παραιτοῦμαι ἐκ τῆς Βουλευτικῆς ἕδρας μου, ὅπως ἄνευ αναβολῆς, ἥτις οὐδόλως ἤθελε κατισχύσει νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἀπόφασίν μου, διενεργηθῇ ὁ νόμος, πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ κενοῦ τῆς θέσεώς μου ».

» Ταπεινότατος Δοῦλος

» Ἠλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος.

(σ).

Τὰ πρακτικὰ τῆς 12ης. Βουλῆς ἀναφέρουν κατ' ἔκτασιν τὰ

κατὰ τὴν ἀναγόρευσίν μου διατρέξαντα. Ἀποσπῶ δὲ ἐξ αὐτῶν τὰ ἑξῆς·

. . . .

» Ἀκολούθως ὁ Κ. Σέρβος καταθέτει ἐπὶ τῆς Τραπέζης τὸ ἑπόμενον ἔγγραφον, δι' οὗ οἱ ἑπόμενοι Βουλευταὶ προτείνουσιν ὡς Πρόεδρον τῆς Βουλῆς τὸν Κ. Στέφανον Παδοβᾶν ».

. . . .

» Ὁ Κ. Κουρῆς λαβὼν τὸν λόγον εἶπε. Καί τι ὑπαρχόντων ἐπὶ τῆς Τραπέζης τῶν πρὸ μικροῦ ἀναγνωσθέντων δύο ἐγγράφων ἀφορώντων τὴν παραίτησιν τῶν Βουλευτῶν Ἠλία Ζερβοῦ καὶ Ἰωσὴφ Μομφερράτου, οὐδὲν ἧσσον, ἐπειδὴ ἡ Βουλὴ ἐπεφυλάχθη ν' ἀποφανθῇ ἐπὶ τῶν παραιτήσεων αὐτῶν μετὰ τὸν διορισμὸν τοῦ ὁριστικοῦ Προέδρου, δικαιοῦμαι λοιπὸν νὰ θεωρήσω εἰσέτι παρόντας τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἵτινες, εἰλικρινῶς ὑπὲρ ἐνδόξου ἀγῶνος παλαίοντες, παντοειδεῖς ἐν τοῖς ξηροσκοπέλοις ἐπὶ ὅλην πενταετίαν ὑπέστησαν θυσίας καὶ δεινοπαθήματα. Εἶναι εἰσέτι μεταξὺ ἡμῶν οἱ σταθερῶς τὰ μαρτύρια ὑπομείναντες, οἱ δικαίως ἐθνομάρτυρες ἀποκαλούμενοι. Τί δὲ ὀφείλει ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ πράξῃ ἡ Βουλὴ τὴν ἀξιοπρέπειάν της αἰσθανομένη ; Βουλευταί, πρέπει νὰ ὑπηρετήσωμεν μεγάλην ἰδέαν — νὰ δικαιώσωμεν διὰ τοῦ Ζερβοῦ καὶ Μομφερράτου ἅπαντας τοὺς ἀναξιοπαθοῦντας καὶ ὑποστάντας τὰς ἐξορίας, τοὺς καταδιωγμοὺς καὶ τὰς στερήσεις. Καθῆκον ἔχομεν νὰ ἱκανοποιήσωμεν τὴν Ἑπτάνησον καὶ τὴν πολυπαθῆ Κεφαλληνίαν, ἔντιμον καὶ ἀξιοπρεπῆ ὀφείλομεν νὰ ποιήσωμεν κατὰ τῆς Προστασίας καὶ τῆς νεοσυστηθείσης κυβερνήσεως διαμαρτύρησιν, ἀναγορεύοντες ὁμοθύμως Πρόεδρον τῆς 12ης. Βουλῆς, τὸν Ἠλίαν Ζερβόν. Ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν ἂς τηρήσωμεν τοὺς τύπους τοῦ συντάγματος. Κύριοί μου φοβοῦμαι, ὅτι δὲν θέλομεν δυνηθῆ νὰ μεταπείσωμεν τὸν Ζερβὸν, τὴν παραίτησίν του ν' ἀποσύρῃ. Καὶ ταῦτα λέγω, ἀναλογιζόμενος τὴν εἰς τοὺς ξηροσκοπέλους ἐκείνους σταθερὰν ἐπιμονήν του, καθ' ἧς ἅπαντα τὰ ὅπλα τῆς αὐθαιρέτου καὶ καταχρη-

στικῆς ἐκείνης ἐξουσίας, τῆς λεγομένης Ὑψηλῆς Ἀστυνομίας, κατεσυντρίβησαν. Μόλον τοῦτο ἂς πράξωμεν τὸ ἐν ἡμῖν, ἐκλέγοντες Πρόεδρον τὸν Ἡλίαν Ζερβὸν (χειροκροτήσεις εἰς τὸ ἀκροατήριον) ».

. . . .

» Ὁ Κ. Παδοβᾶς. Ἐνῷ εὐχαριστῶ μεγάλως τοὺς συνεδέλφους μου Ἀντιπροσώπους, τοὺς προτείναντάς με ὡς Πρόεδρον τῆς Βουλῆς, ἀφοῦ ἤκουσα ὅσα ὁ προαγορεύσας ἔντιμος Βουλευτὴς εἶπε, ζητῶ ὥστε ἡ Βουλὴ ν' ἀποσύρῃ τὴν ἀφορῶσάν με πρότασιν, ἐκλέγουσα ὁμοφώνως τὸν Κ. Ζερβόν. (χειροκροτήσεις ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ) ».

» Ἀκολούθως συνετάγη ἔγγραφος πρότασις, ἥτις παρεδέχθη παμψηφεὶ ὑπὸ τῆς Βουλῆς, καὶ οὕτω ἀνηγορεύθη Πρόεδρος ὁ Ἡλίας Ζερβὸς, καὶ Ἀντιπρόεδρος ὁ Κ. Μομφεῤῥάτος κατὰ πρότασιν τοῦ Κ. Τριβόλη ».

. . . .

» Ὁ Κ. Παδοβᾶς ἐπρότεινε νὰ διορισθῇ ἐπιτροπὴ ἵνα πορευθῇ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κ. Ζερβοῦ, καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ ἐκ μέρους αὐτῆς καὶ τοῦ Ἑπτανησίου λαοῦ ν' ἀνακαλέσῃ τὴν παραίτησίν του, συγχρόνως δὲ νὰ δεχθῇ τὴν θέσιν, ἣν τῷ προσφέρῃ ὄχι μόνον ἡ Βουλὴ, ἀλλὰ καὶ ἅπασα ἡ Ἑπτάνησος (χειροκροτήσεις ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ.) ».

» Ὁ Κ. Βαλαωρίτης, τροπολογῶν τὴν πρότασιν τοῦ Κ. Παδοβᾶ, προτείνει, ὥστε ἅπασα ἡ Βουλὴ ἐν σώματι νὰ παρακαλέσῃ τὸν Κ. Ζερβὸν νὰ δεχθῇ τὴν θέσιν ταύτην (χειροκροτήσεις ῥαγδαῖαι ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ) ».

» Ἡ πρότασις τοῦ Κ. Βαλαωρίτου ἔγινε δεκτὴ ὑπὸ τῆς Βουλῆς κατὰ πλειοψηφίαν ».

. . . .

» Ἐν τούτοις ἐκοινοποιήθη καὶ εἰς τὴν Βουλὴν ἡ παρὰ τοῦ Ἁρμοστοῦ ἐπικύρωσις τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἡλία Ζερβοῦ ὡς Προέδρου τοῦ 12ου. Κοινοβουλίου. Ἀκολούθως μεταβᾶσα σύσσωμος ἡ

Βουλὴ εἰς τὴν οἰκίαν τῶν ΚΚ. Ζερβοῦ καὶ Μομφερράτου, ἐπανῆλθε μετὰ μίαν ὥραν περίπου, παρακολουθουμένη ὑπὸ πλήθους λαοῦ ζητωκραυγάζοντος, φέρουσα τὸν Κ. Πρόεδρον καὶ Ἀντιπρόεδρον ».

(τ)

Ἰδοὺ περικοπαί τινες τῆς ἀγορεύσεώς μου.

» .... Ἐθνικὸν ζήτημα. Ὡραῖον τὸ ἀντικείμενον, ἔντιμοι Βουλευταὶ, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον ὡραῖον, καθόσον εἶναι πάντοτε ἀκμαῖον, καίτοι πάντοτε μαρτυροστόλιστον· ἀλλ' εἶναι καὶ θερμὸν, θερμὸν ὡς τὴν ἐλευθερίαν, μεγάθυμον ὡς τὴν ἀνεξαρτησίαν, σοβαρὸν ὡς τὴν πατρίδα, γόνιμον ὡς τὴν πρόοδον, καὶ πάροχον μεγάλων αἰσθημάτων, καὶ ἀληθοῦς κοινωνικῆς ἀναπλάσεως· εἰς αὐτὸ τὰ πάντα ἀνακεφαλαιοῦνται, τὰ πάντα συμπεριλαμβάνονται, τὰ πάντα ἐγκυμονοῦνται. Ἀλλὰ προσέξατε, ἔντιμοι Βουλευταὶ, διότι ἐξ αὐτοῦ καὶ τὰ πάντα δύνανται νὰ διακινδυνεύσωσι καὶ νὰ ἀπολεσθῶσιν ».

. . . .

» Ὅτι ὅμως κρίνω ἀναγκαῖον καὶ ὀφείλω νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω εἶναι, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀφίνεται ἀχαλίνωτος ἡ ὁρμὴ τοῦ αἰσθήματος, διότι εὐκόλως μετατρέπεται εἰς τυφλὸν καὶ ἐπικίδυνον φανατισμόν. Τὰ μεγάλα, τὰ γενναῖα καὶ γόνιμα αἰσθήματα, ὀφείλομεν πάντοτε νὰ συνοδεύωμεν μὲ τὸν ὀρθὸν λόγον. . . . . »

. . . .

» Ἐξεταζόμενον καὶ ὑπὸ ἑτέρας ἐπόψεις τὸ ζήτημα, δὲν παρίσταται, ὦ Βουλευταὶ, ἧττον ἀκροσφαλὴς, ἡ ἐπὶ τὰ πρόσω ὤθησίς του. . . . . »

» Ἐὰν δὲ ρίψωμεν καὶ βλέμμα προσεκτικὸν καὶ περιπαθὲς πρὸς τὴν ἱερὰν ἐκείνην γῆν, μεθ' ἧς ἀγωνιζόμεθα ν' ἀπαρτήσωμεν μέρος ἀναπόσπαστον, θέλομεν ἰδῆ μετὰ σπαραξικαρδίου συγκινήσεως τὴν ἀξιοδάκρυτον θέσιν εἰς ἣν διάκεινται τὰ πράγματα.

Ἑπομένως φρονῶ, ὦ Βουλευταί, ὅτι ὀφείλομεν νὰ σκεφθῶμεν, μήπως ἓν βῆμα ἀπότομον καὶ αἰσθηρὸν πρὶν τῆς ἐντελοῦς ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως, ἤθελε συνεπιφέρει ὀλεθριώτερα δεινὰ καὶ διακινδυνεύσει καὶ αὐτὴν τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς τε καὶ ἡμῶν· διότι δὲν πιστεύω εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην τῶν πραγμάτων νὰ ἦναι, ἀλλότριος ὁ ξενικὸς δάκτυλος ».

. . . .

(υ).

Ἀναφέρω ἐνταῦθα τὴν ὁποίαν ἀντέταξα δήλωσιν, κατὰ τῶν διαφόρων ἀγορεύσεων καὶ προτάσεων, ὅσων ὡμίλουν ἐναντίον τῶν βελτιώσεων.

» Ὁ Πρόεδρος λέγει· Διαδηλῶ ὅτι αἱ ὑπὸ βούλευσιν διάφοροι προτάσεις καὶ τροπολογίαι δὲν ἀποῤῥέουν ἀπὸ κἀνὲν ἀντικείμενον φύσεως συνταγματικῆς μεταῤῥυθμίσεως, εἰσαχθείσης εἰς τὴν Βουλὴν, ἀλλ' εἶναι μάλιστα πάντη ἀλλότριαι ἀπὸ τὰς ἐργασίας εἰς τὰς ὁποίας ὤφειλεν αὕτη νὰ ἀσχολῆται. Ὅτι ὁ τρόπος καθὸν οἱ προτείναντες αὐτὰς, ἀπαιτοῦσι νὰ ἐκφρασθῇ καὶ νὰ ψηφίσῃ ἡ Βουλὴ, τείνει εἰς τὸ νὰ καταπνίξῃ τὴν ἀνεμπόδιστον ἐξωτερίκευσιν τῶν δοξασιῶν, καὶ νὰ καταδικάσῃ δωρεὰν καὶ αἱρετικῶς τὰς ἱερωτέρας καὶ γενναιοτέρας ἀρχὰς, τὰς ὁποίας ἄλλοτε οἱ αἰῶνες τοῦ σκότους κατεδίωκον ἀπηνῶς, καὶ ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς καθηγίασεν, ὡς εἶναι αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν φρονημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἠθικῶς διατρέφεται, ἀναπτύσσεται καὶ προάγεται ἡ ἀνθρωπότης. Ὅτι οἱ ἀληθῶς ἐθνικοὶ καὶ ἐλεύθεροι ἄνδρες ὀφείλουσιν ὄχι μόνον νὰ ἀνέχωνται, ἀλλὰ καὶ νὰ σέβωνται τὰς οἱασδήποτε δοξασίας τῶν ἄλλων, αἵτινες εἰλικρινῶς τὰς πρεσβεύουν καὶ τὰς θεωροῦν, ὡς συντελεστικὰς πρὸς ἐπίτευξιν εὐδαιμονεστέρου μέλλοντος τῆς κοινωνίας. Ὅτι πᾶσα μὴ τοιαύτη ἀνοχὴ, καὶ πᾶσα ἔλλειψις σεβασμοῦ, καταισχύνουν τὸν ἐλευθεριοπάροχον αἰῶνα εἰς τὸν ὁποῖον

ζῶμεν, καὶ δύνανται ἐν ταὐτῷ νὰ καταστῶσιν ἐπιζήμιοι πρὸς τὰ ἐθνικὰ δίκαια καὶ συμφέροντα τῆς πατρίδος, καθότι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπομακρύνουν τῶν κοινῶν πολλοὺς ἱκανοὺς καὶ ἐντίμους πολίτας. Ὅτι αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος προτάσεις, ἀφορῶσαι ἄλλως προηγούμενα γεγονότα, ὅλως ἀλλότρια πρὸς ἐμὲ, δύνανται νὰ συντελέσωσι πρὸς διέγερσιν ὀλεθρίων παθῶν καὶ ὑπόθαλψιν ἀδελφομαχίας, ἥτις εἰς πᾶσαν κοινωνίαν εἶναι πάντοτε φονικὴ, εἰς δὲ τὴν ἰδικήν μας, κατὰ τὰς ἐνεστώσας μάλιστα περιστάσεις, εἶναι ἔτι φονικωτέρα καὶ ἀντιδραστικωτάτη πρὸς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς ἐθνικῆς μας ἀποκαταστάσεως, πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ὁποίας οὔτε τὰ διαγγέλματα τοῦ Ὑπουργοῦ, οὔτε ἑτέρα δύναμις θέλει ποτὲ ἰσχύσει νὰ ἐξασθενήσῃ τὴν νόμιμον ἐνέργειαν τῶν Ἑπτανησίων. Ἐγὼ τοὐλάχιστον δὲν τὰ φοβοῦμαι, διότι πιστεύω ὅτι τότε θέλει ἐκλείψει τοιαύτη ἰδέα, ὅταν ἐκλείψῃ καὶ ὁ ἥλιος ἀπὸ τὸ στερέωμα. Ὅτι διὰ τῶν προτάσεων αὐτῶν ἐπιβάλλεται μία ὁμολογία πίστεως, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἔντιμος πολίτης, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἔχων πολιτικὸν θάῤῥος, αἰσθανόμενος τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν, καὶ προσκτήσας συνάμα στερεὰ καὶ ἐπίσημα προηγούμενα, ὀφείλει ποτὲ νὰ ὑποκύψῃ, ἀλλὰ τότε μόνον νὰ ἐκφρασθῇ ἐλευθέρως καὶ εὐσυνειδήτως, ὅταν πραγματικῶς καὶ τακτικῶς προσαχθοῦν εἰς τὴν Βουλὴν τοιαῦτα ἀντικείμενα. Ὅσον δὲ τὸ κατ' ἐμὲ ἤθελα πρὸς τοῖς ἄλλοις καταβιβάσει καὶ τὸν χαρακτῆρά μου, ἀποκρούσαντα πάντοτε καὶ ἐντὸς τῶν δεσμῶν πᾶσαν συνθηκολόγησιν. Ὅτι τέλος σύμφωνα μὲ τὴν ἀνέκαθεν ἐγχαραχθεῖσαν πορείαν μου, καὶ ἕνεκα τῶν ὁποίων ἀνεδέχθην ὑψηλῶν καθηκόντων, διέγραψα τοιαύτην καὶ ἐντὸς τῆς Βουλῆς διὰ τῶν δύο ἀγορεύσεών μου, τὴν ὁποίαν ἐθεώρησα καὶ θεωρῶ ἱκανὴν νὰ διεξαγάγῃ καλῶς καὶ ἐντίμως τὰ πράγματα, ἀπὸ τὴν παροῦσαν λίαν δυσχερῆ αὐτῶν θέσιν, καὶ τὴν ὁποίαν οὐδόλως αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ ὑπερασπίσω, ὁπωσδήποτε δωρεὰν ἢ ἄλλως πῶς χαρακτηρίζηται. Ἕνεκεν ἐπομένως τῶν λό-

γῶν τούτων, θέλω καταψηφίσει ὅλας τὰς ὑπὸ βούλευσιν προτάσεις καὶ τροπολογίας.

(φ)

Κατὰ τῆς προτάσεως τοῦ Βουλευτοῦ Ζακύνθου ἀντέταξα τὴν ἑπομένην δήλωσιν.

» Ὁ Πρόεδρος διαδηλοῖ ὡς ἐφεξῆς. Ὡς ἐπεφυλάχθην κατὰ τὴν προλαβοῦσαν συνεδρίασιν, νὰ ἐπιφέρω δήλωσιν εἰς τὴν τοῦ ἐντίμου Βουλευτοῦ Ζακύνθου Κ. Ἀνδρέου Κοκκίνη πρότασιν περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ζητήματος, διαδηλῶ· ὅτι μαρτυρήσας καὶ θυσιάσας τὰ πάντα ἕνεκα τοῦ μεγάλου καὶ ἱεροῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ἐκφρασθῶ, διότι τὸ ἄτομόν μου καὶ ἡ θέσις μου χορηγοῦσιν ἐκφραστικωτέραν καὶ ζωηροτέραν σημασίαν, ἥτις ἀτυχῶς ὡς ἐκ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων, δὲν παρήγαγε τὰ ὁποῖα ὤφειλε νὰ παραγάγῃ ἀποτελέσματα· ὅτι μία τις τοὐλάχιστον ἀνασκοπὴ ὠφείλετο πρὸς ἐμὲ, πρὶν ἢ προσαχθῇ εἰς τὴν Βουλὴν ἡ πρότασις ἐν πλήρῃ ἀγνοίᾳ μου· ὅτι τὸ αἰφνήδιον καὶ ἡ ὥρα τῆς προσαγωγῆς αὐτῆς, ὡς καὶ τὸ αὐτοσχέδιον καὶ ἐπιθετικὸν, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἄνευ συζητήσεως παραδοχῆς της, ἀφαιροῦν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν φωτισμὸν τῆς συνειδήσεως τοῦ Βουλευτοῦ, ἀποδεικνύουσιν ὀλίγον ἐνδιαφέρον εἰς τὰ τιμαλφέστερα τῆς πατρίδος δικαιώματα, καὶ καταβιβάζουσι καὶ παριστάνουν τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν, ὡς ἔκθετον ἐῤῥιμμένον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ὑπὸ ἀφιλοστόργου μητρός· ὅτι ὁ τρόπος καθὸν προτείνεται ἡ διεξαγωγὴ τοῦ ζητήματος, συνέπεια ἄλλως προϋπαρξάντων γεγονότων, πάντῃ ἀλλοτρίων πρὸς ἐμὲ, καὶ μὲ πᾶσαν ἐπιφύλαξιν ἐκλαμβανομένων, εἶναι μία ἐπανάληψις, ἥτις ἀφεύκτως, προκαλεῖ τὴν ἐπανάληψιν τῶν αὐτῶν ἐξαγομένων, — ἰδέα, ἥτις καὶ μόνη ὤφειλε νὰ ὑπαγορεύσῃ εἰς πάντα ὀρθοφρονοῦντα τὴν ἀποχὴν παντὸς βήματος ἐπὶ τοῦ παρόντος· ὅτι καὶ ἡ πρότασις καὶ ὁ τύπος τῆς ἐκτελέσεως, εἶναι ὅλως ἀνοίκεια καὶ ἀνκιρετικὰ

τῆς φύσεως τοῦ ζητήματος, καὶ τῆς ἐν δικαίῳ ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, ἑπομένως ἀπᾴδοντα ἀμφότερα πρὸς τὴν ἀνέκαθεν ἐγχαραχθεῖσαν ἀπαρέγκλιτον πορείαν μου· ὅτι καὶ ὁ καιρὸς καὶ αἱ περιστάσεις οὐδόλως ἐπείγουν, οὔτε εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος εὐνοϊκαὶ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, διότι σὺν τοῖς ἄλλοις οἱ ἰσχυροὶ δὲν μεταβάλλουν τόσον εὐκόλως καὶ ταχέως τὰς ἐπισήμως ἐκδηλωθείσας βουλήσεις των, οὔτε τὸ σημερινὸν πνεῦμα καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑπτανήσου εἶναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐπενεργήσῃ εὐμενῆ τινὰ μεταβολὴν πρὸς ἄμεσον ἐκπεραίωσιν τοῦ προκειμένου θέματος· ὅτι οἱ ὄντως πολιτικοὶ καὶ συνετοὶ ἄνδρες, οἵτινες, ἐνδιαφερόμενοι ἀληθῶς περὶ τῆς πατρίδος των, ἀναδέχονται μετὰ θάῤῥους καὶ πεποιθήσεως τὴν ὑπεράσπισιν τῶν πολυτιμωτέρων δικαιωμάτων της, ὀφείλουσι νὰ σκέπτωνται ὡρίμως καὶ νὰ σταθμίζωσιν ἐμβριθῶς τὰ πάντα, μήπως διὰ τῶν μέτρων των, ἀντὶ νὰ κατασταθῶσιν ὠφέλιμοι, γίνωσι βλαπτικοὶ εἰς τὴν κοινωνίαν· ὅτι εἰς τοιαύτην κατάστασιν πραγμάτων, καὶ οὕτω πως αὐτῶν ὁδευόντων, τὸ προτεινόμενον βῆμα ὄχι μόνον ἀποβαίνει ἀλυσιτελές, ἀλλὰ τείνει νὰ κινδυνεύσῃ καὶ ἀποσφαγιάσῃ τὸ ἐθνικὸν ζήτημα. Ἂν ὅμως ἡ φωνὴ τῆς μέχρι τοῦδε πανταχόθεν κατασπαραχθείσης, καὶ πάντοτε θαῤῥαλέας καρδίας μου εἶναι σήμερον ἀνίσχυρος, εὐελπιστῶ ὅτι εἰς τὸ μέλλον πρὸς τὸ ὁποῖον κυρίως ἀφορῶ, θέλει ἀποβῇ ἰσχυροτέρα, ἐπωφελεστέρα καὶ πρακτικωτέρα. Ἕνεκα τῶν λόγων τούτων, καὶ ἑτέρων τοὺς ὁποίους ἀποσιωπῶ, καὶ ἕνεκα ὅσον μέχρι τοῦδε ἀναφορικῶς ἐξέφρασα ἐντὸς τοῦ Βουλευτηρίου τούτου, ἀρνοῦμαι τὴν συγκατάθεσίν μου εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος πρότασιν τοῦ ἐντίμου Κ. Κοκκίνη, καὶ εἰς τὰς προσαχθείσας μὲ αὐτὴν παραστάσεις καὶ ἀναφοράς ».

» Οἱ ΚΚ. Κουρῆς, Φωκᾶς, Χαριτάτος, Κασιμάτης καὶ Τσαρλαμπᾶς, συμμερίζονται τὴν δήλωσιν τοῦ Κ. Προέδρου ».

(χ.)

Διὰ τοῦ Προέδρου τῆς Β΄. ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Συνελεύσεως,

μ' ἀπεστάλη ἡ ἐφεξῆς πρόσκλησις μετὰ τῶν ἀναφορικῶν πρακτικῶν ».

» Ἐν Ἀθήναις τὴν 25 Ἰουλίου 1864.

» Πρὸς τὸν Κ. Ἠλίαν Ζερβόν.

» Ἐσωκλείστως διαβιβάζομεν πρὸς Ὑμᾶς ἀπόσπασμα τῶν πρακτικῶν τῆς 22 Ἰουλίου, καθ' ἣν ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ὁμοθύμως ἀποῤῥίψασα τὴν περὶ παραιτήσεως ἀπὸ τῆς ἀντιπροσωπίας τῆς Κεφαλληνίας δήλωσιν ὑμῶν, μ' ἐπεφόρτισε νὰ καλέσω ὑμᾶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀνατεθέντων ὑμῖν καθηκόντων ».

» Τὴν ἐντολὴν ταύτην τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως εὐχαρίστως ἐκπληρῶν, σᾶς παρακαλῶ, Κύριε συνάδελφε, νὰ μεταβῆτε τὸ ταχύτερον εἰς Ἀθήνας, βέβαιος ὢν ὅτι θέλετε γίνει μεγάλης ὠφελείας πρόξενος εἰς τὰς σπουδαίας ταύτας περιστάσεις τῆς πατρίδος ».

» Ὁ Πρόεδρος

» Ε. Δεληγεώργης.

» Συνεδρίασις ΣΠΓ.

» τῆς 22 Ἰουλίου 1864.

» Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Συνελεύσεως ».

. . . .

» Λαβὼν τὸν λόγον ὁ Πληρεξούσιος Ν. Λούζης ἐξέθηκεν ὅτι κατὰ τὴν ἀκροτάτην ταύτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ στιγμὴν, καθ' ἣν ἀνοίγεται ἓν τῶν μεσοτοίχων, ἅτινα ἐκράτουν κεχωρισμένην τὴν ἄλλοτε λαμπρὰν καὶ ἔνδοξον, νῦν δὲ πολυπαθῆ Ἑλληνικὴν φυλὴν, θεωρεῖ μεγάλην τινὰ ἔλλειψιν, δὲν βλέπει μεταξὺ ὅλων τῶν πληρεξουσίων, τὸν ὑποσκάψαντα τὴν πρώτην ὑπόνομον. Ἡ Κεφαλληνία, ἣν λίαν εὐστόχως ὠνόμασάν τινες μεγαλόσχημον, ἐξελέξατο πληρεξούσιόν της τὸν Ἠλίαν Ζερβὸν Ἰακωβάτον. Ἀδυ-

νατῶν νὰ εἴπῃ τὰ προσήκοντα περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ἀρκεῖται λέγων ὅτι ἡ Κεφαλληνία, ἐπέμεινεν ἀπέναντι τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἀποποιήσεων καὶ διαμαρτυρήσεών του, ν' ἀποςείλῃ αὐτὸν πληρεξούσιον εἰς τὸν περίβολον τοῦτον· ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐπιμένει, καὶ διεβίβασεν ἐνταῦθα διὰ τοῦ Προέδρου τὴν παραίτησίν του, περὶ ἧς, ὑπαρχούσης εἰς τὰ ἐκλογικὰ ἔγγραφα, δὲν ἐγένετο εἰσέτι μνεία· παραιτεῖται λοιπὸν ὁ Ἡλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος καὶ μετ' αὐτοῦ ἕτερος συνεργάτης, ὁ Ἰωσὴφ Μομφερράτος. Ἀλλὰ θὰ ἀνεχθῇ ἡ σεβαστὴ αὕτη ὁμήγυρις, ἡ ἐκπροσωποῦσα τὸ ἔθνος, ἡ προστατεύουσα τοὺς ἀγωνιστάς, ἡ ἐνθαρρύνουσα τοὺς ἀγωνιζομένους, ὥστε νὰ γίνῃ δεκτὴ ἡ παραίτησίς των » ;

» Ἐνταῦθα ὅλων σχεδὸν τῶν πληρεξουσίων ἀπαντησάντων ἀρνητικῶς, ἐξηκολούθησεν ὁ ἀγορεύων, ὅτι πρέπει νὰ τιμηθῇ ἡ νῦν ἡμέρα μὲ τὴν γενναίαν ὑπὲρ αὐτῶν πρᾶξιν τοῦ ἔθνους, διότι τὸ ἔθνος ἐνταῦθα ἀποφαίνεται· δι' ὃ καὶ παρακαλεῖ τὸ προεδρεῖον, ἵνα ἐπισπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ πρὸς τοὺς δύο τούτους ἄνδρας τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἔθνους, ὅπως προσελθόντες συμμεθέξωσι τῆς μεγάλης εὐθύνης μας, ἀπέναντι τῆς πατρίδος, ἀπέναντι τῆς ἱστορίας, ἀπέναντι τοῦ κόσμου, καὶ ἀπέναντι τῆς αἰωνιότητος ».

» Μετὰ τὰ λεχθέντα ἡ Συνέλευσις ἀπεφήνατο οὕτω »

» Κηρύττει ἀπαράδεκτον τὴν παραίτησιν τῶν πληρεξουσίων Κεφαλληνίας Ἡλία Ζερβοῦ Ἰακωβάτου καὶ Ἰωσὴφ Μομφερράτου, καὶ ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἴδῃ αὐτοὺς μεταξὺ τῶν μελῶν της. Ἀναθέτει δὲ εἰς τὸν Πρόεδρον τὴν κοινοποίησιν τῆς ἀποφάσεώς της ταύτης πρὸς τοὺς ῥηθέντας πληρεξουσίους ».

» Ὅτι ἀκριβὲς ἀντίγραφον

» Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Ἰουλίου 1864.

» Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως

» Ε. Δεληγεώργης.

(ψ)

Ἡ πρὸς τὴν Συνέλευσιν παραίτησίς μου εἶναι ἡ ἑπομένη.

» Κεφαλληνίᾳ 31 Ἰουλίου 1864.

» Ἔντιμοι τοῦ ἔθνους πληρεξούσιοι

» Τὸ παρὰ τοῦ ὑμετέρου Προέδρου διαβιβασθέν μοι ἐπίσημον μετὰ τοῦ ἀπὸ 22. Ἰουλίου φθίνοντος ἀποσπάσματος τῶν πρακτικῶν, ἀφορώντων τὴν παρὰ τῆς Συνελεύσεως ὁμόθυμον ἀπόῤῥιψιν τῆς παραιτήσεώς μου, καὶ τὴν ἐκφραζομένην ἐνταυτῷ παρ' αὐτῆς ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ μὲ ἴδῃ μεταξὺ τῶν μελῶν της, βαθυτάτην ἐνεποίησεν εἰς τὴν ψυχήν μου ἐντύπωσιν ».

» Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς λίαν κολακευτικῆς καὶ τιμητικῆς ἐκδηλώσεως, ἀπέναντι μάλιστα ἐπανειλημμένων παραιτήσεων, καὶ πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἐκλογήν μου, διήγειρε εἰς ἐμὲ τὰ συγκινητικώτερα καὶ ἁβρότερα αἰσθήματα ὑπὲρ ὅλων τῶν ἐντίμων μελῶν τοῦ ἐθνικοῦ συλλόγου· ἀλλὰ συνάμα μεγάλως μὲ κατετάραξε, καὶ κατέθλιψε τὴν καρδίαν μου ὡς ἐκ τῆς δεινῆς ἀνάγκης εἰς ἣν μὲ ἔθετε, τοῦ νὰ ἐκφράσω καὶ πάλιν μᾶλλον ἀνεπτυγμένως, τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀμετάθετον ἀπόφασίν μου ».

» Ἐπεθύμουν ὅμως, ἔντιμοι Κύριοι, νὰ ἤμην εἰς θέσιν ν' ἀποκαλύψω σαφῶς καὶ ἐκτενῶς ἅπασαν τὴν διάνοιάν μου, τὴν διάνοιαν ἐννοῶ ἐκείνην, ἥτις ἀνατραφεῖσα ὑπὸ τῶν μαθημάτων τῆς πολυστόνου πείρας καὶ τῆς ἐνδελεχοῦς μελέτης τῶν πραγμάτων, ἀπέκτησε τὴν θετικότητα τῆς κρίσεως ἐκείνης, ἥτις ὑπηγόρευσεν ἀνέκαθεν καὶ τὴν παραίτησίν μου, διότι ὁμιλῶν ἐνώπιον ὑμῶν, ἤθελα ἐξηγεῖσθαι ἐνώπιον τοῦ Πανελληνίου, ἤθελα ἀποτείνεσθαι ἐνώπιον τῶν συγχρόνων καὶ τῶν μεταγενεστέρων, καὶ παρίστασθαι πλήρης ἐνώπιον τῆς ἀμερολήπτου ἱστορίας, ἥτις εἶναι ἡ ἀπαθὴς καὶ πεφωτισμένη τῆς ἀνθρωπότητος συνείδησις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις μου, καὶ αἱ πανταχόθεν περικυκλοῦσαι ἡμᾶς ὀδύναι, καὶ ὁ καλῶς ἐννοούμενος πατριωτισμὸς, καὶ τὰ

στενὰ τέλος ὅρια τοῦ ἐγγράφου τούτου, μὲ ἀποτρέπουν ἀπὸ τοιούτου εἴδους συζητήσεις καὶ ἀναπτύξεις· ἴδιον λοιπὸν πατριωτικῆς φρονήσεως καὶ πολιτικῆς συνέσεως εἶναι, νὰ ἐκφρασθῶ μετὰ τῆς ὅσον ἔνεστι δυνατῆς συντομίας καὶ τῆς προσηκούσης περισκέψεως ».

» Ζῶν ἤδη πρὸ πολλῶν ἐτῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν μετὰ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων φάσιν, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ κόσμου, καὶ διάγων βίον, οὕτως εἰπεῖν, ἀδίωτον καὶ ἐρημικὸν, ἐκολακευόμην ὅτι καὶ ὁ κόσμος, ἐὰν ἄλλοτε δὲν ἐσεβάσθη τὴν νόμιμον καὶ ἠθικὴν ἐνέργειάν μου, ἤθελε τοὐλάχιστον σήμερον σεβασθῆ τὴν νόμιμον καὶ ἥρεμον ἀπραξίαν μου, καὶ μὲ λησμονήσῃ καὶ κατὰ τοῦτο, ὡς καὶ κατὰ τὰ λοιπά· ἀλλ' ἠπατήθην εἰς τὰς προσδοκίας μου ταύτας καὶ ἤδη ἑκόντα ἄκοντα, ἀγνοῶ πρὸς ποῖον μυστηριώδη σκοπὸν, θέλει νὰ μὲ εἰσαγάγῃ ἐντὸς τοῦ παριστανομένου μεγάλου δράματος, καὶ μὲ καταστήσῃ ὡς λέγει συμμέτοχον τῆς ἐνοχῆς του, ὡς νὰ ἦτον αὕτη ἐξαγόμενον ἀλλοτρίας ἐπιθέσεως, καὶ ὄχι ἐλευθέρας καὶ πεφωτισμένης θελήσεως, ἢ ὡς νὰ ἠλαττοῦντο ἢ ἐκμηδενίζοντο τὰ ἀναλλοίωτα καὶ φυσικὰ τοῦ λογικοῦ ὄντος δίκαια μετὰ τῶν ἀντιστοιχούντων καθηκόντων, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι ἀντιπαρατάττονται πρὸς μονάδας ἀνωτέρου ἀριθμοῦ ».

» Ἀποσιωπῶν ἐν τούτοις δευτερεύσντα μὲν καθήκοντα, καίτοι ἐπίσης περισπούδαστα, εἰς ἄκρον ἱερὰ, καὶ οὐδενὸς οὐδαμόθεν μέχρι τοῦδε τυχόντα τῆς ἀπαιτουμένης μερίμνης, ἐφιστῶ τὴν προσοχήν μου, ὡς πάντοτε ἀποκλειστικῶς τὴν ἐπέστησα ἐπὶ ἀνωτέρων καὶ πρωτευόντων· ἀπέναντι ὅμως τῶν ὁποίων ἠδυνάμην ἐκ περισσοῦ νὰ ἀντιτάξω, καὶ τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐν τῇ πλήρει ἀποχῇ μου προήχθησαν τὰ πράγματα — καὶ τὸ ἐλάχιστον μέρος ἀναλόγως τῶν ἀσθενῶν δυνάμεών μου, τὸ ὁποῖον καὶ ὡς πολίτης Ἕλλην, καὶ ὡς ἄνθρωπος ὑπείκων εἰς μόνας τὰς πεποιθήσεις μου, πιστῶς, εὐσυνειδήτως, καὶ μεθ' ἡρωϊκῆς αὐταπαρνήσεως ἐξετέλεσα εἰς ἐποχὰς, ἀληθῶς μὲν ἐπικινδύνους, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἑτέραν ἔποψιν αἰσιωτέρας — καὶ τὸ βάρος τῶν ποικίλων

καὶ πολυετῶν παθημάτων, τὰ ὁποῖα δωρεὰν μοὶ ἐπεβλήθησαν, καὶ ἕνεκα τῶν ὁποίων τὸ ἀκμαῖον καὶ ὑγιὲς τοῦ βίου μου πρoώρως παρῆλθεν ».

» Αἶψα γὰρ οἱ βροτοὶ ἐν κακότητι καταγηράσκουσι ».

» Πρὸς ταῦτα δὲ ἀναλογιζόμενος, ἔντιμοι Κύριοι, καὶ τὴν θέσιν εἰς ἣν περιῆλθον τὰ πράγματα, τὸ μέγα ἔργον περὶ τοῦ ὁποίου ἤδη πρόκειται, τὰ νέα καὶ πολέμια πάσης τάξεως καὶ ἀληθοῦς προόδου, διασειόμενα κρόταλα γιγαντωδῶν καὶ ἀκαίρων ἐπιχειρήσεων, καὶ τὸν σφοδρὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν ποικίλων δοξασιῶν, τῶν τάσεων καὶ τῶν σκοπῶν, καὶ ἐξετάζων συνάμα τὰς ἰδίας μου δυνάμεις καὶ πεποιθήσεις, ἀνευρίσκω μεγίστην τὴν διάστασιν μεταξὺ τούτων καὶ ἐκείνων. Πολιτικὴ δὲ ἐνέργεια ἄνευ πίστεως, εἶναι κατ' ἐμὲ θρησκεία ἄνευ συμβόλου. Ἡ πίστις εἶναι ἡ ἔμπνευσις καὶ τὸ ὠθητικὸν κέντρον τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς, ὡς ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ βάσις καὶ ἡ γόνιμος σπορὰ τῆς ἐνεργείας του· ἀμφότερα ταῦτα ἀποτελοῦν τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα, ὡς ἡ ἔλλειψίς των τὸν ψευδῆ καὶ ἀποπλανημένον ».

» Ἄλλως τε δὲ φρονῶ ὅτι ἡ δι' ἐπαναστατικῶν σπαραγμῶν ἀναμόρφωσις τῶν λαῶν, εἶναι μὲν μέτρον ἔσχατον, ὑπαγορευόμενον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ἀλλ' εἶναι καὶ ἐπιχείρημα μέγα, δύσκολον, ἐπικίνδυνον, καὶ πρόξενον πολλάκις ἀπειροτέρων δεινῶν, ἀφ' ὅσα προτίθεται νὰ προλάβῃ καὶ νὰ ἐπανορθώσῃ. Εἶναι ἔργον μᾶλλον θείας ἢ ἀνθρωπίνης δυνάμεως, σοφίας καὶ δικαιοσύνης, διότι εἶναι νέα δημιουργία καὶ μετακόσμησις, ἐξερχομένη ἐκ τοῦ χάους τῆς καταστροφῆς τοῦ παρελθόντος. Προτιμότερον καὶ πατριωτικώτερον εἶναι νὰ στέργῃ τις τὰ παρόντα, καίτοι ἐλαττωματικὰ, παρὰ ἀνατρέπων τὴν κοινωνίαν διὰ συνεχῶν καὶ βιαίων κλονισμῶν, νὰ διατρέχῃ καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ἰδίας ὑπάρξεως καὶ τῆς ἀπωλείας τῶν μελλόντων ».

» Αἱ διὰ τοιούτων μέσων ἀναπλάσεις τῶν ἐθνῶν, καὶ μάλιστα μικρῶν καὶ ἀρτισυστάτων, κειμένων ἐντὸς μεγάλων καὶ ἀντιζήλων, ἐπιδιωκόντων καὶ τούτων ἀντίθετα σχέδια, ὀφείλουσι

νὰ ἦναι πρὸς ἀποφυγὴν μεγάλων, ἵνα μὴν εἴπω, βεβαίων συμφορῶν, καὶ ἀπαλλαγὴν πάσης παρερμηνείας, ἢ τὸ ἔργον τῶν πολλῶν καλῶς προπαρασκευασμένων, καὶ ἐμπνεομένων ὑπὸ μιᾶς ἀληθοῦς θεωρίας, τῆς ὁποίας ἡ ἐνσάρκωσις νὰ προαγγέλλῃ τὸν βέβαιον θρίαμβον τῆς νέας πολιτικῆς μετακοσμίσεως, νὰ μορφώνῃ τοὺς μεγάλους χαρακτῆρας, οἵτινες εἶναι καὶ οἱ μόνοι κατάλληλοι ὑπουργοὶ τῆς παγιώσεως τῶν νέων πραγμάτων, καὶ νὰ ἐφέλκῃ τὰς εἰλικρινεῖς συμπαθείας καὶ τὴν θετικὴν συνδρομὴν τῶν ἀλλοτρίων — ἢ τὸ ἔργον ἀτομικῆς τινος μεγαλοφυΐας, ἥτις ἀντιπροσωπεύουσα καὶ καταδεσπόζουσα τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς της, ὡς ἐκ τῆς ἀνατιθεμένης εἰς αὐτὴν ἐμπιστοσύνης, ἕνεκα τῆς μεγαλονοίας καὶ τῶν ἀρετῶν της. Τότε καὶ τὰ τυχὸν ἐπερχόμενα ἀτοπήματα, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν μεταβολῶν, εἶναι φαινόμενα δυσάρεστα μὲν πάντοτε, ἀλλὰ πρόσκαιρα καὶ μεταβατικά. Ἄνευ τῶν δύο τούτων περιπτώσεων πᾶν τοιούτου εἴδους ἐπιχείρημα, ἤθελε μὲν ἴσως παρά τινων καὶ μέχρι τινὸς καιροῦ ἐπικροτηθῇ, ἀλλὰ τὸ τέρμα του ἤθελεν εἶσθαι ἄδηλον καὶ ἀβέβαιον, οἱ δὲ ἀναδεχόμενοι ὁπωσδήποτε τὴν πρωτοβουλίαν του, ἢ ἐν γνώσει συμμετασχόντες, μεγάλην ἤθελον ἔχει τὴν εὐθύνην ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· ἡ κοινωνία ἐν τῷ μεταξὺ, ἤθελε διακυμαίνεσθαι ὡς πλοῖον ὑπὸ τῆς ἀντιπνοίας τῶν ἀνέμων περιαγόμενον, τὰ πνεύματα ἤθελον ἔτι μᾶλλον ἀμφιῤῥέπει ἐντὸς τοῦ σάλου τῶν ἀναμνήσεων καὶ τῶν ἐντυπώσεων, τὰ ἀτίθασσα καὶ εἰδεχθῆ τῶν ἀνθρώπων πάθη, ἤθελον ἀενάως ἀποκρούει πᾶσαν εἰρηνικὴν ἀπόπειραν μονίμου καὶ ἐννόμου πολιτείας, καὶ ἡ ἀναρχία ἤθελε καταβιβρώσκει τὰ σπλάγχνα τοῦ κοινωνικοῦ σώματος μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως οἱασδήποτε τάξεως, τὴν ὁποίαν ἕκαστος μὲν ἤθελεν ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ δύναται καὶ εὐκόλως νὰ τὴν ἀνεύρῃ, νὰ τὴν παγιώσῃ καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν εὐρυθμίαν καὶ κανονικότητα ἐκείνην, ἥτις μόνη ἐπιτυγχάνει, καὶ τὴν νέαν ὁδὸν τοῦ ἐθνικοῦ βίου νὰ χαράξῃ, καὶ τὸν ἀληθῆ θρίαμβον τῆς νέας φάσεως τῶν πραγμάτων ν' ἀναδείξῃ ».

» Τοιαῦτα φρονῶν καὶ ἀναλογιζόμενος, ὅσα μέχρι τοῦδε συνεπτυγμένως καὶ μετὰ πλείστης ἐπιφυλάξεως ἐξέθεσα, βαθεῖαν αἰσθάνομαι τὴν λύπην, ὅτι ὑποχρεοῦμαι νὰ μὴ συμμορφωθῶ μὲ τὴν πρόσκλησιν ὑμῶν, ἀλλὰ νὰ τηρήσω ἀσάλευτον τὴν ἀπόφασιν τῆς παραιτήσεώς μου· ἐὰν δ' ἀληθῶς καὶ ἀποδεδειγμένως τὰ πράγματα ἀπαιτοῦν ὁλοκαύτωμά τι ἵνα σωθῶσιν, ὁ Ἠλίας Ζερβὸς εἶναι πρόθυμος νὰ ῥιφθῇ ὡς ἄλλως Κούρτιος ἐντὸς τοῦ βαράθρου, ἡ φωνὴ τοῦ ἔθνους ἀρκεῖ νὰ εἴπῃ ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ, καὶ θέλει γίνει ».

» Ἄλλως εὐχῆς ἄξιον ἤθελεν εἶσθαι, νὰ ἐκλείψωσιν εἰς τὸ ἑξῆς αἱ τοιούτου εἴδους προσκλήσεις, διότι καὶ ἄλλοτε ἄνευ γονίμων ἀποτελεσμάτων πολὺ πικρῶς καὶ ἀρκούντως τὰς ἐδοκίμασα· ὁ ἀγαθὸς πολίτης καὶ ἀκραιφνὴς πατριώτης δὲν ἔχει ἀνάγκην προσκλήσεων ἐπισήμων, ὁσάκις πιστεύει ὅτι δύναται ὠφελίμως, καὶ σύμφωνα μὲ τὰς ἀρχάς, τὰς πεποιθήσεις καὶ τὸν χαρακτῆρά του, νὰ ὑπηρετήσῃ καθ' οἱονδήποτε τρόπον τὴν πατρίδα ».

» Πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις, Β'. τῶν Ἑλλήνων

» Συνέλευσιν. Εἰς Ἀθήνας.

» Ὁ Ὑμέτερος Συμπολίτης

» Ἠλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος.

(ω).

Ἰδοὺ ἡ πρόσκλησις τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν σχετικὴ ἀπάντησίς μου ».

» Ἐν Ἀθήναις τῇ 2 Φεβρουαρίου 1866.

» Ἀξιότιμε Κύριε Ζερβέ.

» Ἐκ τοῦ προγράμματος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, καὶ ἐκ τῶν ἀποτελούντων τὸ Ὑπουργεῖον προσώπων, κατανοεῖτε τὰς ἀρχὰς ἃς ἐπαγγέλλεται ἡ ἐνεστῶσα Κυβέρνησις, καὶ τὰς ἰδέας ὑφ' ὧν ἐμφορεῖται εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν ».

» Εἰς Κυβέρνησιν ἀμέτοχον τῶν πολιτικῶν συγκρούσεων, καὶ μόνην ἀποστολὴν ἔχουσαν νὰ τηρήσῃ θρησκευτικῶς καὶ ἐνισχύσῃ τοὺς νόμους, φρονῶ ὅτι δύνασθε νὰ προσφέρητε τὴν πεφωτισμένην ὑμῶν συνδρομὴν, καὶ ὅτι τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκον θέλει ἀπομακρύνει πᾶσαν ἄλλην σκέψιν. Παρακαλῶ ὑμᾶς νὰ μοὶ δηλώσητε ἐν τάχει τὴν συναίνεσιν ὑμῶν, ὅπως ἀποτελέσητε μέρος τοῦ Ὑπουργείου ».

» Διατελῶ μετ' ἰδιαζούσης ὑπολήψεως »

» Πρόθυμος ὑμῶν φίλος

» Β. Ῥοῦφος.

» Κεφαλληνίᾳ 9 Φεβρουαρίου 1866.

» Ἀξιοσέβαστέμοι Κ. Ῥοῦφε καὶ

» Ἔντιμε Πρωθυπουργέ.

» Μετ' ἄκρας εὐαρεσκείας ἀνέγνωσα τὴν ἀπὸ 2 ἱσταμένου ἐπιστολήν σας, δι' ἧς « μὲ παρακαλεῖτε νὰ δηλώσω ἐν τάχει τὴν συναίνεσίν μου, ὅπως ἀποτελέσω μέρος τοῦ Ὑπουργείου ». Ἐπισπεύδων ὅθεν τὴν ἀπάντησίν μου, ὀφείλω ἐκ προοιμίων νὰ σᾶς ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνην μου, δι' ἣν τηρεῖτε περὶ ἐμοῦ ζωηρὰν μνήμην, καὶ δι' ἣν ἔχετε καλὴν ἰδέαν. Ἐπεθύμουν δὲ νὰ ἤμην εἰς θέσιν, σεβαστέ μοι καὶ ἀγαθὲ γέρων, ν' ἀποδεχθῶ καὶ τὸ ὁποῖον εὐγενῶς μοὶ προσφέρετε ὑψηλὸν θρανίον τοῦ Ὑπουργοῦ· ἀλλὰ τοῦτο μοὶ εἶναι ἀδύνατον ».

» Τὸ Ὑπουργικὸν θρανίον εἶναι μὲν τὰ μάλα ὡραῖον καὶ πολυθέλγητρον, ἀλλὰ καὶ λίαν εὔθραυστον καὶ ἐπὶ κρατῆρος ἱστάμενον, ἐξαιρέτως εἰς τὴν ἐνεστῶσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, καθ' ἣν διστάζω νὰ πιστεύσω, ὡς ἐδηλητηριάσθη τὸ γενικὸν πνεῦμα, ὅτι θέλει εὑρεθῇ χαρακτὴρ καὶ νοῦς πολιτικὸς, ὅστις νὰ διεξαγάγῃ τὰ κοινὰ, ἄνευ ἴσως καιρίας πληγῆς, καὶ κατὰ τὰς

προσδοκίας οὐχὶ μόνον τῶν πολλῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀλίγων. Ἑπομένως πολὺ λυποῦμαι ὅτι ἀναγκάζομαι νὰ μὴ συναινέσω εἰς τὴν πρότασίν σας ».

» Ἐὰν δὲ τὸ πολυάσχολον τῆς ὑψηλῆς ὑμῶν θέσεως, καὶ τὰ ὅρια μιᾶς ἐπιστολῆς τὸ ἐπέτρεπον, ἤθελον σᾶς ἐκθέσει καὶ εἰδικῶς καὶ κατ' ἔκτασιν τοὺς σοβαροὺς καὶ ἰσχυροὺς λόγους τῆς ἀποποιήσεώς μου, μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε παῤῥησίας, μεθ' ἧς ἐν μέρει τοὺς ἐξέθηκα καὶ πρὸς τὸν Κ. Α. Κουμουνδοῦρον, ὅταν μοὶ ἐπρότεινε καὶ αὐτὸς τὸ Ὑπουργικὸν χαρτοφυλάκιον. Ἐν τούτοις πιστεύω ὅτι δὲν σᾶς εἶναι καὶ ὅλως ἄγνωστα τὰ φρονήματά μου, ὡς δὲν εἶναι καὶ πρὸς τὸν ἤδη Ὑπουργεύοντα, καὶ ἄλλοτε συνάδελφόν μου ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῆς Ἐπικρατείας, ἔντιμον Κ. Προβιλέγγιον, ὅστις δύναται νὰ γίνῃ πρὸς ὑμᾶς, ἂν εὐαρεστῆται, καὶ πιστὸς διερμηνεὺς αὐτῶν ».

» Τὸ πρόγραμμα τοῦ Ὑμετέρου Ὑπουργείου δὲν τὸ ἔχω ἀνὰ χεῖρας, τὸ εἶδον εἰς τὰς ἐφημερίδας, ἀλλὰ δὲν ἐπέστησα εἰς αὐτὸ τὴν προσοχήν μου, διότι τὸ ἐξέλαβον ὡς ἕνα ἀπὸ τοὺς συνήθεις τῶν Ὑπουργείων τύπους, οἵτινες ἀναφαίνονται καὶ παρέρχονται ὡς τὰ μετέωρα· καὶ οἱ ἁπλοὶ τύποι εἶναι κατ' ἐμὲ, ὡς αἱ γυμναὶ θεωρίαι, ἄγονοι καὶ ἄνευ πρακτικῶν συνεπειῶν ».

» Ἄλλως τε οὐδέποτε ἤθελον σὺν τοῖς ἄλλοις συγκατατεθῇ, ἂν ἐθεώρουν καὶ ἐγὼ πάντοτε συντελεστικὰ τοιαῦτα ἔγγραφα, νὰ προσαρτηθῶ εἰς πρόγραμμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἤθελον ἐμβριθῶς συζητήσει, προβασανίσει καὶ συναρμολογήσει μὲ τὰς ἀρχάς μου, καὶ τὸ οὐσιωδέστερον πάντων, ἐὰν δὲν ἤθελον θέσῃ ὡς ὅρον τῆς δημοσίας θέσεώς μου τὴν αὐστηρὰν καὶ ἀπαρέγκλιτον αὐτοῦ ἐφαρμογήν. Τὸ προσώδημα εἶναι μὲν καὶ αὐτὸ προτέρημα, ἀλλ' οὔτε πάντες τὸ κατέχουν, οὔτε ὅλοι εἶναι δι' αὐτὸ προσκεκλημένοι ».

» Τὸ δὲ πατριωτικὸν καθῆκον, τὸ ὁποῖον ἁπλῶς μνημονεύετε, εἶναι ζήτημα μεταξὺ τοῦ Ζερβοῦ καὶ τῆς πατρίδος εἰσέτι ἐκρεμὲς καὶ ἀναποφάσιστον, τίς δηλ. ἐκ τῶν δύο ἔχει, μετὰ τόσα δια-

τρέξαντα, νὰ ἐκπληρώσῃ πρὸς τὸν ἕτερον σπουδαῖα καθήκοντα. ».

» Διατελῶ μετὰ σεβασμοῦ καὶ ὑπολήψεως.

» Ὅλος ὑμέτερος φίλος
» Ἠλίας Ζερβὸς Ἰακωβάτος.

Συνετάχθη τὸ παρὸν Ὑπόμνημα ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ 1866
Ἐν Κεφαλληνίᾳ (α).

(α) Τὸ Ὑπόμνημα τοῦτο συστηθὲν εἰς τὸ Ταχυδρομεῖον Κεφαλληνίας κατὰ τὴν 14 Ἰουνίου ἔ. ἔ. καὶ ληφθὲν ἐν Ἀθήναις τὴν 16, ἐδόθη αὐθημερὸν εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν Κ. Δ. Βούλγαρην, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἀπὸ 27 τοῦ ἰδίου μηνὸς ἀποδείξεως παραλαβῆς τοῦ Ταχυδρομείου Ἀθηνῶν.

Τιμᾶται Δραχμὰς 2.

Εὑρίσκεται παρὰ τοῖς ΚΚ. Α. Θ. Αὐλίχῳ, καὶ παρὰ τῷ Τυπογραφείῳ ἡ « Κεφαλληνία ».

